

DZEPNA
KNJIGA
JK

*Pisac
koji slika i
piše bestselere
sa dušom!*

MOMO KAPOR

ama

100% OFF PRICE

NOSTALGIJA ZA PROHUJALIM ZANOSOM

DŽEPNA KNJIGA “JUGOSLOVENSKE KNJIGE“
biblioteka omiljeni pisci

Momo Kapor

O N A
i off priče

ONA

Decembar 1957. bio je jedan od najhladnijih meseci u ovom veku.

Što se mene tiče, bio je najhladniji za poslednjih dvadeset godina koliko sam tada imao, dok sam drhturio u pretankom kaputu kroz čije je rupice za dugmad, kojasu nedostajala, cvileo ledeni vetar sa Kalemegdana.

Čekao sam jednu od svojih prvih neuzvraćenih ljubavi pred Bibliotekom grada Beograda, poslednjoj zgradi u Knez Mihajlovoj kada se desnom stranom ide prema Kalemegdanu, čije su se tamne krošnje ledile u milijardu kristala.

Devojka, koja je, takođe, bila i jedna od prvih žena koju nisam imao, bila je moja vršnjakinja i trebalo je da stigne u sedam sati. Ali nije.

Cupkajući u mestu da bi se ugrejao, razgrtao sam sumorno osvetljenje Knez Mihailove sve do Američke čitaonice u dubini, trudeći se da je spazim i potrčim joj u susret.

Bilo je to u ono davno vreme dok su automobili još vozili tom ulicom koja je danas pešačka zona. I ne samo automobili! Čak i konjske zaprege. Ogromni konji istimarene dlake zvani "štaje" koji su vukli špeditere na gumenim točkovima. Njihove potkovice po asfaltu udarale su kao i moje srce te večeri.

U sedam i petnaest iznenađa je stao vetar i nastupila je grobna tišina. Odjedanput poče da pada sneg kao da je neko iznad Beograda rasparao nebeski jastuk.

U pola osam počeo sam da brojim.

Odlučio sam da brojim do sto, a onda da odem. Imao sam ja svoje ja!

Po Knezu su još jedino sumanuto šetali osamljeni manijaci i samci.

ikčno preko puta Biblioteke nalazi se Likovna akademija. Bio sam student slikarstva. U prizemlju smo od šest do osam crtali večernji

akt. Tada su časa kada nagi model svakih pet minuta menja pozu a studenti prave brze skice i krokije.

Pozirale su nam uglavnom Ciganke, mršavih, tamnoputih i maslinastih tela. Pravi raj za manijake sa Kneza koji su virili kroz rupice na beloj boji kojom su bili premazani nekadašnji izlozi te zgrade.

Decembar 1957. bio je toliko hladan, da se naš profesor večernjeg akta, pokojni Đurđe Teodorović, sažalio na sirote manijake koji su virili kroz ogrebotine i uplašio se da se ne zalede na ulici. Rekao mi je da izađem napolje i da ih pozovem unutra. Izašao sam i ubedio ih da uđu i da gledaju gole devojke koliko god hoće, i oni, savladavši stid, zaista uđu u klasu. Dali smo im da sede pored ogromne peći "bubnjare" koja se loži pilotinom. Posedeli su jedno vreme a onda ustadoše zahvalivši se profesoru i krenuše ponovo napolje, na zaleđenu ulicu:

Hvala vam! - kazali su - Ali spolja je mnogo lepše kad se gleda...

Tako sam u dvadesetoj otkrio skrivenu tajnu erotike.

Sa devojkom koju sam čekao (a već je bilo dvadeset i pet do osam) nije bilo nikakve erotike, sem ako izuzmemo da mi je jedanput, na igranci u podrumu bioskopa "Luksor" dozvolila da joj držim jedno vreme dlan na levoj dojci ispod angorskog džempera od koga su na sve strane ostajale bele dlačice. Njene grudi bile su male, ali bradavice krupne i napućene. Podsećale su na živo dugme radio-aparata Blaupunkt. Pokušavao sam da pronađem Radio-Luksemburg na kome je svake noći bila džez emisija koju je vodio čuveni Majkl Kolovej, ali mi je vlasnica tog dugmeta izvukla ruku ispod džempera.

Odlučio sam da brojim do hiljadu, pa ako i posle toga ne dođe, onda, stvarno...

Sa njom, dakle, nije bila stvar u erotici. Stvar je bila u njenim očima - dva divlja kestena po kojima je pala jutarnja rosa u kalemegdanskom parku. U tome. I u bleđim isturenim jagodicama uokvirenim gustom tamnom kosom koja je podsećala na frizuru kakvog paža.

Bila je nestvarno krhka u jedno tupo vreme sveopšteg zdravlja i državnog optimizma. Nisam ni primećivao kakve ima noge i kako je

građena. Možda, uopšte, i nije bila građena? Možda je jednostavno pobjegla sa nekog Modiljanijevog platna sa modrom osnovom?

Osamsto pedeset i sedam, osamsto pedeset i devet, devetsto dvadeset i tri...

Poslednje brojeve sam razvlačio što sam duže mogao, gotovo pevajući kao kakvu liturgiju: devestooooo deveeeeeedeeset i osaaaaam... devestooooo deveeeeeedeeset i deeeeeeeveeeeet...

Najgore je što se brojevi sa mnogo devetki teško pevaju, ali sam ih, ipak, razvlačio što sam duže mogao!

Sneg je sve gušće i gušće padao. To više nije bilo perje, već je neko odozgo, nabacivao sneg pekarskom lopatom.

Odlučih da je častim sa još jednom stotkom, a onda ako stvarno...

Više nisam cupkao. Bio sam ukočen, samo su mi se usne micale dok je sneg padao po meni i pretvarao me polako u vitkog Sneška Belića, kome je umesto šargarepe iz glave virila jedino cigareta "Ibar", raskvašena od snega.

Setih se mnogih snežnih smrti u romanima Džeka Londona. Kažu da je smrt u snegu bezbolna i gotovo prijatna. Još, kažu, da onome ko umire belom smrću u magnovenju proleti kroz glavu čitav njegov život. Istina, meni nije imalo mnogo toga da proleti. Dve, tri neuzvraćene ljubavi i desetak enformel-platana koja su ličila na sve druge slikare sem na mene.

„Ideš li, Lujo?“

„Idem, idem...“

„Hajde, hajde, rode!“

Ali nije bilo nikoga čak ni da me dozove.

Uzalud. Uzalud sam te večeri pozajmio od druga džemper boje londonske magle, mali tavanski atelje pod gredama i novac za bocu belog vina. Monparnas na Cuburi. Zvono ne radi.

Ulica je bila neutešno pusta i bela, svetla Likovne akademije pogašena, čak su i manijaci nekuda otišli...

Bilo je to u subotu uveče.

Možda je rekla da će doći u nedelju? Sigurno sam pogrešio! Ta misao me je održala u životu. Pa, da! Rekla je u nedelju.

Dogodilo se da sam 1994. imao promociju nove knjige u Biblioteci grada Beograda, u sedam sati. Ostao sam pred ulazom u zgradu, na onom istom stepeniku iz 1957. da popušim još jednu cigaretu i kezio se učtivo onima koji su ulazili.

Na balkone Akademije preko puta izašli su svi sa kojima sam nekada studirao. I mrtvi i živi. Jedan sa riđom bradom visio je naglavačke nogama okačenim o ogradu terase i plazio mi se onako izvrnut. Mladi, zarasli u paperjaste brade, odeveni u crno i umazani skorenim bojama, njih šestorica su delili cigaretu (svako po dva dima), pravili mi magareće uši, kreveljili mi se preko dugih noseva. Džoni je u rukama držao prvi posleratni gramofon „Suprafon“ na kome se okretala ploča Žorža Brasansa „Porte des Lilas“. Neki su jeli ogromne, skamenjene čvarke iz „Divčibara“, a drugi su crtali već nedeljama mrtvu rodu koja se raspadala.

Kako sam želeo da budem sa njima umesto da uđem u Biblioteku i izigravam uspešnog pisca!

Bilo je veoma hladno.

I tada je naišla ona, užurbana, treperava, obmotana tamnim krznom, kose isto onako crne kao i u decembru 1957. I očiju boje kestena, takođe. Nedostajala je samo ona rosa. Bila je zaista, još uvek lepa, ali više ne, nestvarna. Primetio sam - zaista dobro Dama u godinama. Naišla je baš kada sam pušeci brojao: pedeset i sedma, šezdeset i osma, sedamdeset i četvrta, osamdeset i prva, devedeset i druga...

Bila je nervozna i kao uvređena.

Gde si ti one večeri? - upitala je - Nisi mogao da me sačekaš ni trideset sedam godina? Kad obećam da ću doći - uvek i dođem!

Htedoh da joj objasnim ali nije mi dopustila da kažem ni reči. Reče da se žuri da zauzme mesto za moje književno veče koje samo što nije počelo. Uletela je u Biblioteku ostavljajući za sobom pramen mirisa krzna i davne 1957.

- Potpisaćeš mi je posle, jel' da? - dobacila je osvrnuvši se.

Da, zaboravih da kažem: onaj lanjski sneg koji me je zavejao dok sam je čekao, posle izvesnog vremena se otopio.

Ostao mi je samo na kosi.

DAMA SKITNICA

Nina je osetila da je uletela u klopku istog časa kada joj je ćopavi kelner u zapuštenom restoranu hotela „Evropa“ tresnuo na sto dve boce piva koje nije naručila. Čaše nije doneo. Očigledno, ovde, u ovoj zabitaj varošici, pivo se pilo pravo iz flaše. Njen pogled naliven zebnjom srne koja je osetila vonj hajkačkih pasa, podiže se prema rošavom konobarovom licu, no ono nije odavalo ništa drugo sem pomirenosti sa sudbinom što ga je bacila ovamo, Bogu iza nogu; možda i malo umora od beskrajnog ponavljanja istih slučajeva, što su uvek počinjali s dve boce piva.

- Od društva pored muzike... - procedi i otetura prema šanku.

Za godinu dana provedenih na neprekidnim putovanjima po palankama i gradićima duboke unutrašnjosti, stekla je izvesno iskustvo s muškim nasiljem; nije ga se, naime, plašila razumnim delom svoga bića, ali postojao je jedan drugačiji, teško odrediv egzistencijalni strah; tačnije, nelagodnost pomešana s osećanjem poniženja i bespomoćnosti koja je u Nini s vremena na vreme razvijala krivicu što je žena, što se bavi ovim teškim zanatom putujućeg prodavca knjiga, što je uz to još dovoljno mlada da bude privlačna muškarcima, što drukčije izgleda i što na licu, ma koliko da se uspešno skrivala, nosi neki beleg koji neprestano privlači napasnike i kabadahije željne nasilja i nežnosti.

Mada se na ovim putovanjima trudila da izgleda što neupadljivije i ne izaziva ničiju pažnju, pa je zbog toga skratila čak i svoju raskošnu smeđu kosu na učtivu dužinu (šta je učtiva dužina na Balkanu?), a upadljive boje i posebne krojeve odeće za putovanje zamenila, činilo se zauvek, jednostavnim sakoom i pantalonama od džinsa i na taj se način u muškaračkim krajevima, u koje je često zalazila, gotovo prerušila u muškarca; otkrili bi njenu mimikriju već kroz nekoliko trenutaka pošto bi stigla u kakav učtivali gradić da prodaje knjige. Kao da je iz Beograda, gde je rođena i odrasla, ponela sa sobom i neku tipično ćubursku drskost u hodu ili držanju glave, u načinu na

koji je vozila svoja mala žuta kola, "Dijanu", oštro i mangupski obesno.

Ta pozna, usamljenička večera u jednoj otvorenoj kafani jedinog mesnog hotela, u stvari, običnog svratišta s tri sobe na jedinom spratu, bila je kriva za neprilike koje će, osećala je to čitavom površinom kože, uskoro naići. Nije više mogla da izdrži glad (nije ništa okusila od jutra), a nije joj se ostajalo u memljivoj sobetini s tri različita kreveta, prekrivena umašćenom vojničkom ćebadi. Beli, olupani bokal za vodu, s umivaonika od pre rata, gledao je glupo, poput gusana; zavese su bile pocepane, ručnici providni od česte upotrebe, a rasušeni ormar, velik kao kuća, ispuštao je nešto slično jecaju, kad god bi otvorila njegove rasklimatane vratnice. Spustivši se u restoran na večeru, izneverila je, inače svoje lično pravilo, da u ovakvim slučajevima nosi uvek nešto za jelo u svojoj putnoj torbi. No njena "Dijana", čiji je stražnji deo bio zatrpan paketima knjiga, opet je izdala; izgubila je sat i po nameštajući gore u brdima ventilator za hlađenje motora, čiji je zglob razlabavio, pa je stigla u Mesto pošto su sve prodavnice i pekare bile već odavno zatvorene.

Kroz gusti dim jeftinog duvana, zadah piva i vinjaka, znoja i prašine, treštala je pakleno ozvučena pesma:

„Oj, živote moja tugo, oj kafano moja drugo...“

Podrhtavao je drveni olajnisani patos, tresle se čaše na stolovima, slaveći moć električne energije provedene čak i u harmoniku tamnoputog pevača, čiji su prsti bili okićeni prstenjem svih oblika. Pogleda ispod trepavica društvo pokraj kafanskog orkestra, praveći se da pažljivo reže bečku šniclu; utvrdila je u jednom jedinom blesku ko im je ovanpredvodnik. Bio je to već na prvi pogled prilično opak, kosooki momak s crnim brkovima, pomalo azijskog izgleda, elegantan na provincijski način, sapet usko krojenim belim odelom, na čije je revere bila drsko izbačena kragna crne košulje. Sedeo je bahato, okružen svojim društvom u poretku potkovice. Prepozna im istog časa karakter; sirovost, beznađe i dosada gladna nasilja osećala im se u svakom pokretu; u olabavljenim kravatama i spuštenim stomacima, podvezanim kaiševima s krupnim metalnim kopčama. Bili su mlađi od nje - ni jedan preko trideset godina. U ovom času zurilo je u Ninu najmanje

dvanaest pari podlivenih, cacklećih očiju iz kojih je emitovana zajednička poruka: mala, večeras će ti se nešto strašno dogoditi i to neće biti sve!

Nije se toliko plašila pretećeg poretka ovog mizanscena, koliko je ponižavalo to zlobno cerenje puno zlatnih zuba i zjapeći crnih rupa, tamo gde su zubi nedostajali, tih očiju i vilica što su je gutale - kao da nije bilo uopšte ljudsko biće, već nakazno smešan predstavnik nekog posve drugog roda: žena-žaba, patulja, riba-devojka u putujućim cirkusima, u čije je šatre ponekad ulazila. *Tbk* posle izvesnog vremena otkri poreklo te nelagodnosti - bila je jedina žena u kafani! *Tk* činjenica je sledi. Da li se tako oseća Crnac na Jugu, žena u pederskom klubu ili makro na kongresu sifražetkinja? Bilo je kasno da ma šta popravi: tek tada shvati da se nalazi u kraju gde je kafana muška privilegija. Žene su u ovoj palanci već odavno spavale ili čekale muževe da ih pretuku ili traže pečenje pita i bureka u ponoć. Upala je zabunom u muško svetilište.

Nije trebalo dugo čekati na kaznu: mudonja u belom odelu opkorači naslon stolice pokraj njene i sede. Stolica zacvile pod težinom njegovog, kao tuč nabijenog tela.

- Ako gospojica dozvoljava? - nakloni se i dohvati jednu od dve boce piva koje su ga čekale. Kucnuo je flašom o flašu. Nina odloži nož i viljušku i obrisa usne krajčičkom papirnate salvete.

- Gospojca ne pije pivo?

- Ne, hvala... - reče s uzdahom.

Mudonja zabaci glavu i istrese u jednom jedinom dahu čitavu bocu u sebe, dok je Nina mirno posmatrala kako mu se ravnomerno kotrlja adamova jabučica. Na srednjem prstu nosio je krupan, zlatan prsten, sličan bokseru. Nina se zagleda u njegov oblik dok je pio: klupko nagih muških i ženskih tela parilo se u kovitlacu oko crnog kamena.

Ubrisao je pivsku penu s brkova i zagledao se u Ninu, kao da je tek spazio:

- Odakle si?

- Iz Beograda...

- Sve ste vi iz Beograda! - zareža. - Pitam te, odakle si?

- Iz Beograda... - ponovi Nina.

Kako je Beograd bio daleko! Eto, ovde u Mestu, nisu verovali da neko može da bude iz njega!

- Iz Beograda... Znam ja Beograd! - reče čovek. -Služio sam vojsku na Banjici.

- Stvarno? - osmehnu se Nina, misleći na to koliko će dugo da traje ovo mučenje. Važno je ne izgubiti prisebnost. Dočekivati meko udarce. Ne izazivati, a ipak gledati u oči. Pokazati izvesnu dozu zanimanja, zadržavši se na tačno određenoj granici. Ne pružati nikakav otpor pre nego što bude neophodno. Možda bih ga mogla zaustaviti, pomisli, samo kad njegovo društvo ne bi očekivalo predstavu. Pogleda ih. Iskesili su joj se i teatralno nazdravili, očekujući šta će njihov istureni drugar da izvede. Znala je dobro: čak i da se u njemu pojavi civilizovano biće, sam će ga raspolutiti jednim karate-udarcem, samo da ne izneveri svoju lošu reputaciju. Međutim, pošto je bio glup i polupijan, a opkoračivanje naslona stolice i pijenje do dna boce piva iscrpljujuće, morao je uskoro nešto da preduzme. Uz to, njegove drugare ne bi zadovoljio brz i lak uspeh; hteli su mrcvarenje, ne znajući da je njihovom predvodniku mašta večeras, očigledno zatajila.

Nina pređe pogledom preko gostiju u kafani. Svi su zijali prema njihovom stolu. Kada bi joj pogled dodirnuo bilo koje od tih loše obrijanih lica, sva bi se istog časa iskesila udvorički - verovatno, niko nije smeo da nekažnjeno pokvari ovu uobičajenu predstavu. Čak ni dva milicionera, koji su, utegnuti u kožu, mašući razmetljivo pendrecima, obilazili dvoranu blagonaklono pozdravljajući svoje pripite sugrađane. Zaustaviše se kod društva pored orkestra i zapališe cigarete. Zabacili su šapke na teme i popili po pivo.

Možda bi ovaj pomogao? - mislila je Nina, gledajući jednog po jednog čoveka u sali. Ne. On, ne. I on se kesi očekujući spektakl. Ovaj? Ni, on. Nina primeti mršavog proćelavog muškarca četrdesetih godina, koji je pognute glave jeo sam za malim stolom uza zid. On je jedini nije ni pogledao. Izgleda da mu je bilo neprijatno, pa se pravio da uopšte ne primećuje šta se događa za njenim stolom. Shvati da od njega ne treba očekivati nikakvu zaštitu. Mršava ramena i stakla naočara, bez okvira. Mesna mastiljara, uplašena od rođenja. Šta da potraži pomoć od milicionera? Ispala bi smešna. Ništa se još nije

dogodilo. Samo je jedan meštaniin za trenutak seo za njen sto i častio je bocom piva. Mogla bi još da odgovara za lažnu optužbu.

- Hoće li gospojca, možda, neko finije piće?

- Ne, hvala. Ne pijem.

- Čokolad-likier?

- Hvala.

- Aero-konjak? Pelinkovac? Ili gospojca iz Beograda pije samo viski? Odakle je ono, gospojca?

- Iz Beograda.

- Nije Beograd mali! Znam ja: tamo sam služio vojsku, na Banjici... Odakle, iz Beograda?

- Sa Čubure.

- Čubure-Bubure! - reče. Tb ne postoji u Beogradu! Mene gospojca neće zezati. Služio sam vojsku na Banjici, a Čubure-Bubure nisam video!

Dohvatio je i drugu bocu i iskapio je na dušak, pogledavši, dok je pio, krajičkom oka svoje društvo. Oni zaurlaše od smeha. Dobio je još malo na vremenu, ali uskoro će nešto zaista morati da preduzme. Nina mu se zagleda u oči. Preko njegovog pogleda bila je navučena skrama. Ipak, ispod te zle opne svetlucau je negde u dubini topli, još neugašeni plamičak. Pronađi u njemu ljudsko biće! - naredi Nina sama sebi. I on je čovek, sin svoje majke, sigurno dobar prema njoj, bivše dete koje je neko nekada davno povredio, pa se sad sveti svima. Pomisli na njegove beogradske mesece u vojsci, na besciljna nedeljna lutanja po tmurnom staničnom kraju, na prezir otmenih beogradskih devojaka prema geacima (osamljenost i osveta), pomisli na čamotinju jednog ovakvog mesta, gde je posle deset sati otvorena još jedino ova kafana, gde trune iz noći u noć... Šta bi mogao da bude po zanimanju? - pita se Nina. Šofer? Bagerista? Ne, ima odnegovane ruke. Mesni kockar? Previše je trom i bez refleksa za taj zanat.

- A čime se vi bavite? - upita.

Pogleda je, zapanjen kako iz tek uhvaćene, sapete ovce, kojoj upravo podnose nož pod grlo, može izleteti tako drsko pitanje, umesto dahtanja i užasa, što se on, neosporni gospodar Mesta i ljudi

u njemu, približio njenom stolu, odabravši je kao žrtvu. Oči mu se suziše u dva opasna proreza.

- Svačim - procedi.

Kao da je tim "svačim" želeo da joj kaže: ne, mala, ovo nije učtiva gospodska igra, ovde nema razgovora, ja sam tu da pitam, a ne ti! Nisam toliko naivan da me tim trikom ponovo nateraš u ljudsko biće. Postaću to sutra, kad odem u zoru na posao, ne pre toga - duga je noć... Da smo u drugim prilikama, bio bih kao i ostali, dobar i učtiv; da si mi u kući, da si mi sestra, rođaka, kuma, komšinica, ali one su sve poštene, one ne ulaze u kafanu u jedanaest sati; zna se gde je mesto ženama! Sama si kročila ovamo, jesi li ili nisi? Niko te nije zvao, a kad si već ušla nepozvana, pravila ovde određujem ja, a ne ti!

- Kako se... kako se zovete? - načini Nina sledeću grešku.

- Ne zovu me! - nasmeja se čovek imbecilno otkrivši krupne bele zube sa naglašenim očnjacima. - Sam dolazim. Sam!

Izvukao je bez pitanja cigaretu iz Ninine kutije „Kenta“ i zapalio je njenim upaljačem. Pogleda ga sa zanimanjem i stavi mirno u svoj džep. Izbačena ovim poslednjim gestom iz ravnoteže, koju je bezuspešno pokušala da povрати, Nina preklinjući pogleda milicionere, koji su već izlazili iz kafane, popravljajući remenje na uniformama.

- Da prošetamo malo?

Paralisana strahom, ništa nije odgovorila. Njegova teška šapa spusti se na njenu ruku. Pokuša da je izvuče, ali nije uspela. Samo da se nekako dočepa svoje „Dijane“ i potraži u njoj spas! Ali, šta bi to vredelo? Momak je najpre ne bi pustio da sama izađe iz kafane, a onda, „Dijanin“ motor se teško palio. Čak i da uspe da pokrene kola, ne bi daleko stigla; pred hotelom "Evropa" bilo je parkirano nekoliko snažnih automobila i motorcikla - teško da bi se izvukla iz kotline strmim serpentinama, a da je oni pre toga ne stignu. Možda bi muzičari pomogli? Ne. Oni su mirno pakovali instrumente. Baš ih briga. Društvo pokraj orkestra poče da se polako diže od stola. Klatarili su se laganim, pretećim korakom, grickajući čačkalice u uglu usana. Prodoše pokraj njihovog stola i ne pogledavši ga.

- Hajde, mala, diži se! Vreme je...

- Vreme, za šta? - prošaputa Nina bledim usnama.
- Videćeš!

Krvnik i njegova žrtva. Koliko se samo puta pitala, zašto su svi oni ljudi po logorima mirno klečali čekajući da ih dotuku, zašto nisu pružali otpor svojim dželatima; možda samo krik (i to je dovoljno) ili šamar, udarac nogom, bilo šta? Zašto su tako bespomoćno čekali da ubice dovrše pušenje cigarete, ugase opušak, obave snimanje čitavog prizora, da naoštre nož, očiste sekiru; zašto su gledali pred sebe u zemlju, koju će za koji tren natopiti krv iz njihovih žila? Zašto? Zašto? Šta su mogli da izgube kad su već stigli na vrata smrti? Razgledajući pokatkad te stravične fotografije, Nina je duboko verovala da bi, da se nađe u sličnoj situaciji, nešto sigurno preduzela: potrčala bi bar i pala pokošena rafalom, grebla, ugrizla bi ubicu, iskopala mu noktima oči, ili bi svezana pojurila k prvom zidu i razmrskala lobanju o njega - bilo šta bi učinila samo da pruži dokaz ljudskog dostojanstva, da će sve dok bude živa pružati otpor zlu, nikada ne pristajući na nasilje. Ali najveći broj žrtava nije ništa preduzeo. Kao da je iz njih odjedanput istekla sva energija. Sada je shvatila zašto. Ne, nije to bila nada da će se izvući, da će u poslednjem času stići pomilovanje - za tako nešto nije bilo nikakvih izgleda. To je bio strah od poniženja; neka vrsta paralisnosti dubinom ponora koji se, verovatno, pred njima otkrivao kada bi sasvim izbliza ugledali ove iste oči kakve je imao i njen mučitelj, s odsutno svirepom mrenom, kroz koju nije mogao da se probije ni tračak logike ili samilosti, ništa ljudsko. Možda su tada, u svojim poslednjim trenucima, najzad spoznali suštinu čoveka-zveri, svu žestinu njegovog zla, svu tamu koja je kuljala iz njega, i skršeni tim očajničkim saznanjem jednostavno odbijali da nastave bitku za život. Jer, evo, gotovo četiri decenije nakon poslednjih pokolja u ovoj zemlji, do večeras tako hrabra Nina, takođe nije vrištala, niti udarala, grebala, urlala, preklinjala, nije plakala niti zvala u pomoć; jednostavno, nije činila ništa da se izvuče, stideći se poniženja kome je bila izložena i u ime sebe, i u ime čoveka što je sedeo pokraj nje, i u ime onih kojima je to bilo svejedno, jer su mirno, kao da se ništa ne dešava, jeli, pili i čavrljali o svakodnevnim stvarima. Zašto nije ništa preduzimala? Bila je užasna sramota da viče ili plače. Možda je ipak

posredi samo obična zabuna, možda će se sve završiti dobro? Nije moguće da joj ti ljudi, koje je večeras prvi put videla u životu, žele naneti zlo? Prokleti, mlitavi intelektualac! - pomisli pogledavši ponovo proćelavog muškarca s naočarima, koji je mirno čitao novine iznad ostatka jela na stolu. Čak i ne primećuje šta mi se dešava! A jedini je nosio naočare u ovoj jazbini!

- Hoćemo li? - stegnu joj čovek zglob.

- Nisam platila... - promuca Nina, očekujući pomoć bar od ćopavog kelnera.

- Gospojca oće da plati! - dreknu momak i kelner se istog časa stvori iza njegovih leđa. Ravnodušno je zapisivao u blok cene jela i pića. Momak joj na trenutak ispusti zglob, da bi mogla da izvadi novac, koji joj je ispadao iz drhtavih prstiju.

-I dva piva! - reče.

- Molim vas... - promuca Nina. - Molim vas... Zaštitite me!

Konobar je mirno sabirao cifre:

- Neće vam oni ništa... - reče oborenih očiju - dvadeset šest hiljada trista osamdeset!

Nina mu dade napojnicu, prezirući se kao nikada u životu.

- Diži se! - prosikta momak.

A možda je ovo samo stravičan san iz koga će se probuditi u čistoj postelji i isplaziti jezik noćnim morama?

Dižući se sa stolice, momak joj je lagano uvrtao ruku, tako da se i Nina, protiv svoje volje, podiže i učini nekoliko koraka, osvrćući se preko ramena prema dvorani, kao da traži poslednju pomoć. Korak po korak, vukao ju je najpre kroz klepetava vrata hodnika, a onda prođoše pokraj razvaljenih klozeta iz kojih je zapahnu oštar miris mokraće i lizola. Prešli su zatim preko čistog prostora posutog mokrim šljunkom i našli se na zaklonjenom parkingu, koji je osvetljavala samo jedna škiljava sijalica. Pritisak na njen zglob se pojača. Momak ju je sada gotovo vukao. Poče da se izbezumljeno otima, ali se zastide svojih trzavih pokreta; sama je sebi ličila na kokošku tek odsečene glave koja panično klepće krilima po betonu.

- Ne boj se, mala... - režao joj je momak u vrat i uho. - Ne otimaj se! Biće ti fino! Nijedna se još nije požalila...

- Pustite me, molim vas! - šaputala je. - Molim vas, pustite me. Oh, idiote! To me boli! Pusti me!

Ipak, ma koliko se otimala, njene oduzete noge pravile su same od sebe korak po korak, sve dok je momak ne dovuče do "Dijane", koja je skrušeno stajala u tami, kao poslednji dokaz da je pre ove noći postojao i neki drugi razumniji i bezbedniji život iz koga je sada bila potpuno isključena. Oborio je grubo na haubu. Nina pokuša da se uspravi, ali joj u tom trenutku puče potpetica. Vratila je na kosinu metala odlučan pokret dlanom, koji je jednostavno pribrala za "Dijanu". Ova se blago zaljulja.

Iz tame tada iskrsnuše i ostali. Neki od njih su držali boce piva u rukama.

- Pridržite je! - naredi im vođa.

Dvojica je uhvatiše za ruke, dok treći uđe u kola koja su stajala parkirana u blizini, upali motor, usmeri farove na Ninu i upali svetla.

- Duga! - naredi njen otmičar.

Pod mlazom svetla što je peklo oči, Nina za trenutak postade omamljena noćna leptirica prikovana za šoferšajbnu "Dijane". Pomisli na pakete knjiga u svojim kolima, za koje je bila pribijena šakama muškaraca, kao na kakvo žuto raspeće. Unutra su - o, apsujda! - ležali kompleti dela grofa Tblstoja; Dostojevski, Čehov, sabrana dela Aldosa Hakslija, izbor iz Džemsa Džojsova, kolekcija jugoslovenskih romana, filozofi od Platona do Markuzea, tanani Marsel Prust, neprestano u traganju za izgubljenim vremenom... U kakav je to košmar iznenada zapala? Zar svi nataloženi vekovi evropske kulture i civilizacije, čiji su opipljivi dokazi ležali na metar od nje, u ovoj tmurnoj palanci danas ne vrede ništa? Zar je čitav taj napor dug hiljade godina bio uzaludan, bezvredan, ovde, na ovoj mokroj šljaci, pod ovim istim evropskim nebom i zvezdama, koje su gledali mislioci, čije je živote i dela vukla preko ove nesrećne zemlje; zar se zaista, sve tako završava? *Tk* misao je potpuno porazi i ona izgubi bilo kakvu želju za otporom.

Za to vreme muškarci su obavljali svoj posao, kao da se radi o najobičnijem dranju kože sa zaklane ovce, kao da je u pitanju neki sasvim obični, svakodnevni posao, istina, ne bez izvesne ritualne ozbiljnosti. Nije se čula ni jedna jedina reč. Pokatkad bi samo neko

promrmljao, nešto kao „zapelo je, otkini ga“! ili „podigni joj nogu!“, ništa više. Najpre joj svukoše sako a zatim jednim pokretom potrgaše bluzu, čija se dugmad otkotrljaše preko haube na šljunak. Nije nosila grudnjak. Jedan od njih kleknu i otkopča joj pantalone.

Svlačio ih je grubo zajedno sa hulahopkama i gaćicama, tako da su joj obe noge bile kao vezane, čak i da je htela da ga udari, a nije. Najpre joj je izvukao jednu, a onda drugu nogu, uspravio se i šutnuo gužvu tkanine u tamu. Oseti na grudima i mahovini između raširenih nogu toplinu bolesno mlakog vetra, koji se odnekud probijao u kotlinu. I protiv njene volje, bradavice joj nabubreše. Zastide se zbog njih. Oslepela od svetlosti dugih farova, Nina ništa nije mogla da vidi. Začu samo nekoliko siktavih zvukova zipa; otvorilo se, znači, nekoliko šliceva. Seti se starog uputstva za ovakve prilike, koje je negde pročitala, da se u bezizlaznim slučajevima ne vredi opirati (biće samo gore), nego se prepustiti na milost i nemilost i, možda čak uživati, kako je to preporučivao neki psiholog. Uživati, u čemu? U tome kako se na ovom slučajnom parkingu završava jedan život; znala je da je neće ubiti, ali osećala je i to da posle ovoga više nikada neće biti ista; ovde će se završiti duge godine rada na sebi, oplemenjivanje tuđim osećanjima i iskustvom, lekcije iz lepote i sklada, poverenje u ljudski rod i njegovu dobrotu. Pa ipak, ti ljudi su bili njeni sunarodnici, ne, nikakvo divlje azijsko pleme, niti urođenici; nosili su “seiko” satove, vozili kola, gledali istu televiziju; bili su njena rasa, imali prezimena slična Nininom, govorili su istim jezikom i bio je mir, a ne rat, kada se s ovakvim divljaštvom unapred računa, a opet nalazila se usred pakla koji čak niko neće ni primetiti, jer je beznačajan i čest i kod svih, kada čuju za njega, sem blagog gnušanja izaziva uvek i pomalo skaredno zadovoljstvo, poluprikriveno uzbuđenje što golica sputanu erotsku maštu. Želela je da krikne od bola, ali kao u snovima, ma koliko da se upinjala da vrisne i otvarala usta, nikakav zvuk nije izlazio iz nje.

- Šta to radite?

Ipak je san. Jedan razuman i odmeren muški glas preseče tišinu punu napregnutosti. U blesku farova, Nina ugleda mršavog intelektualca s naočarima, kako stoji napet kao luk, i drži ruke u džepovima sakoa.

- Šta da ti kažem, doktore? - reče zbunjeni vođa čopora. - Nećeš mi ionako verovati...

-Pustite je!

Istog časa ruke nepoznatih ljudi skloniše se sa Nininog tela.

- Ugasite ta svetla! - pakao je utonuo u tamu -Pokupite joj stvari!

Nečije ruke joj gurnuše gužvu odeće u naručje. Njeni mučitelji pretvoriše se iznenada u senke. Da su zaista, postojali, svedočila je samo škripa šljunka iza njihovih koraka, a nešto kasnije, paljenje motora i škripa kočnica na krivini.

- Obucite se!

Drhteći, Nina poče da navlači odeću. Za to vreme čovek joj je okrenuo leđa i pušeci ćutke gledao u tamu.

- Možete li da vozite?

- Mogu... Mislim da mogu...

I dalje drhteći, ušla je u „Dijanu“ i pokrenula motor. Čovek sede pokraj nje. Govorio joj je kuda da vozi. Prolazili su pokraj usnulih kuća, praznim uličicama po kojima se noćni vetar igrao starim novinama i lišćem kupusa. U jednom trenutku u farovima se pojavi milicijska patrola. Zustaviše ih, ali čim su ugledali čoveka pokraj Nine, samo prinesoše ruke šapkama i ukloniše im se s puta. Najzad su se zaustavili ispred omanje zgrade na kojoj je pisalo Ambulanta. Ostavili su „Dijanu“ u garaži i popeli se mračnim stepeništem koje je mirisalo na medikamente do prostrane sobe u neopisivom neredu, tipičnom za muškarca koji živi sam. Tfek kada je čovek upalio stonu lampu, iz Nine provali dugo obuzdavana bujica plača. Tfesla se kao u groznici, grizući ustima jastuk.

- Samo se dobro isplačite - kazao je. - Biće vam lakše.

Činilo joj se da će joj jecaji pokidati utrobu.

Čovek se vratio u sobu s gazom, alkoholom i nekim praškovima. Doneo joj je čašu vode i dao da popije dve žute pilule.

- Da vidimo jesu li vas povredili?

Svlačio je lagano ovlaš zakopčanu Nininu odeću, kao što otac svlači ćerku koja je pala u parku igrajući se loptom. Prepusti mu se, uživajući u bezbednosti koja je izbijala iz vrhova njegovih prstiju. Očistio joj je ogrebotine na leđima alkoholom i posuo belim prahom. Poslušno se okretala u postelji koja je mirisala na čistog,

odnegovanog muškarca, nudeći mu bez stida telo, kojim je baratao oprezno i pažljivo, s puno blagosti, kao da je neka živa dragocenost. Osećala se kao nekad davno, u detinjstvu, kada je pregledao kućni lekar u koga je bila potajno zaljubljena. Budi dobra devojčica! Thko... To ništa ne boli, jel'da? Sad malo stisni zube. Vidiš kako si ti hrabro dete! Nisi kao ostala deca. Ponovo je bila naga i osećala čitavom površinom kože prijatnu grubost lanene posteljine. Bradavice joj opet nabubriše, ali ovaj put je nije bilo stid zbog njih.

- Dođi... - prošapta. - Dođi!

- Opustite se i spavajte... - kazao je. - Sve će biti u redu.

Prokleti intelektualac, pomisli pre no što utonu u san. Probudila se oko deset sati i bosonoga pronašla kuhinju. Na stolu su ležale rastvorene novine, izmrvljen hleb, grožđe i mleko. Pronađe u frižideru slaninu i jaja. Jela je čitajući preko zalogaja, sve dok ne primeti da je neko posmatra. Čovek je stajao u do vratku, odeven u beli mantil sa slušalicama oko vrata.

- To ste sve samo sanjali! - reče. - Najbolje će biti ako uspete da se ubedite da ste sve samo sanjali...

- Tužiću ih!

- Kome?

- Šta ja znam kome? Tužiću!

- Polako, polako... - rekao je. - Kako mislite da dokažete? Znete li ko su, kako se zovu, odakle su? Poznajete li ih?

- Ne poznajem. U stvari, prepoznaću onoga s brkovima u belom odelu.

- Čak i ako ih pronađu posle tri meseca, to neće biti dovoljno. Reći će da ste ih sami izazivali.

- Ja ih izazivala?

- Znete, u ovim krajevima još se veruje da nijedna žena ne može biti silovana protiv svoje volje. A i tužilac i sudije su iz ovog kraja, znate.

- Kako to mislite?

- Vidite, kada je Knez Miloš trebalo da presudi ko je kriv za neko silovanje, izvukao je sablju i dao je tužitelju u ruke: „Hajde, uđeni je u kaniju dok ja mrdam!” - kazao je.

- Ali vi ih poznajete! - reče Nina. - Vi ćete posvedočiti!

Pogledao je blago, kao nerazumno dete koje ne zna šta je život:

- Ja ne svedočim! - kazao je. - Ja lečim. Uz to, vi odlazite odavde, a ja ostajem zauvek da živim s njima.

Zaustavila je „Dijanu“ na vrhu planinskog prevoja odakle se varoš u kotlini videla kao na dlanu. Obrisa dlan o pantalone. Gledala je dugo Mesto obavijeno dimom žutih fabrika što su ga okruživale poput smrdljivog prstena; videla je hrpu sivih kućerina, sivog drveća i sive šljake.

Već su dovoljno kažnjeni što žive ovde, pomisli i potera kola drumom prema severu.

ZAMAK

- Oh, bože, hoće li već jednom zavezati! - mislila je, uvlačeći se dublje u podignutu jaku kožne bluze, dok je taksista neumorno hvalio što se uputila tako daleko van grada, samo da bi večerala u Zamku.

- Verujte - okretao joj je lice išarano modrim žilicama - nigde nema takve posluge, ni takve kuhinje!

Mada je sumrak već nalegao poput poklopca na kotlinu, podignut na uzvišenju uz sam bok planine, Zamak je još uvek zadržavao u staklima svojih ovalnih prozora odblesak sunca što je tonulo iza zapadnog venca.

- Pre nego što *mu se dogodila ta nesreća, njihov glavni kuvar radio je deset godina kod francuskog konzula, a taj je, valjda, znao šta jede! Ali čovek nkad ne zna šta ga sve čeka u životu...

Zahvaljujući nekoj optičoj varci, Zamak nekadašnjih grofova, posednika zelene doline s obe strane reke, udaljavao se kao da je začaran što su se duže vozili kroz vlažna, tamna polja.

- Stvarno? - reče tek da učestvuje.

- Druga stvar - nastavljao je razgovorljivi taksista, vozeći krivudavim turskim drumom, preko čije je kaldrme bila prevučena tanka opna asfalta - da oprostite na izrazu, kod nas u gradu se ne gleda baš najbolje kad žena večera sama u kafani. Prost svet - narod; dešava se, pa prilaze, dobacuju a u Zamku nema šta da brinete, niko vas neće pipnuti ni prstom, sačuvaj Bože, jer tamo vlada disciplina... Zatvor je to, ipak, nema tu štatijaznam, svejedno što je spolja kao restoran, razumete, a i robijaši, to jest, kelneri, dobro znaju da će ih vratiti, samo ako...

- Baš vam hvala... - reče tek da nešto kaže, uvukavši dublje bradu u vindjaknu.

Provela je čitavu noć u spavaćim kolima ne sklopivši oka i ceo dan u gradu gde nikog nije poznavala. Cekala je veče, plašeći se da joj je umor od putovanja ostavio tragove na licu i da ne izgleda lepo.

Nekada je bila u stanju da igra po čitavu noć, pa da ujutru ne oseti ni zamor, ni jezu, što joj sad puze telom, uvlačeći se duboko pod kožu.

- Da vam ja to nisam rekao, ne biste ni primetili o čemu se radi! - smejava se taksista.

- O čemu? - prenu se iz polusna, koji joj se lepio za lice.

- Mnogi i ne primete da ih služe robijaši! Ali vi nema čega da se bojite: za kelnere se biraju samo oni sa najboljim vladanjem. A, i nadzornici paze na njih sve vreme u restoranu...

U trenutku kad su se kola brekćući ispela serpentinama na parking, pogasiše se i najviši prozori Zamka, u kojima je treperio dan. Sa platoa ispred trbušastog zdanja debelih zidova videla se dolina poplavljena ljubičastim sutonom iz kojeg su se iskrila svetla raštrkanih seoskih kuća. Levo i desno od glavne zgrade protezali su se dvospratni, očigledno docnije dograđeni paviljoni, sa prozorčićima osiguranim žičanom mrežom.

- Ako mene pitate - kazao je taksista vraćajući joj kusur - najbolje vam je da tražite fazana...

- Za koliko osoba? - dočeka je na ulazu šef sale, a kada mu objasni da je sama, povede je kroz red stolova, za kojima su u pobožnoj tišini žvakali gosti.

Ugledala ga je nagnutog nad stolom pokraj prozora. I pored uzbuđenja koje ju je potpuno paralisalo - procenila je u magnovenju da su sva mesta u onome, što bi logično trebalo da bude njegov rejon, već zauzeta, a šef sale je odvodio sve dublje u suprotnom pravcu prema stočiću za dve osobe, postavljenom uz lažni kamin iz koga se cerilo crveno električno svetlo iz plastične cepanice.

Srce joj je udaralo kao ludo, u ušima joj zujalo; povraćalo joj se od mogućnosti da čitav ovaj dugi put, svi sati čekanja da ga susretne i vidi, padnu u vodu, ako joj daju sto tamo gde služi neki posve drugi kažnjenik.

- Molim vas... - procvile ne prepoznajući svoj glas -da li bih mogla da dobijem mesto pored prozora?

Thmnoputo lice šefa sale zurilo je u nju mirno, sa neke ogromne udaljenosti koju su naseljavali jedino šumovi polutihog razgovora i odjeci pribora za jelo.

- *Tkmo* nema slobodnog stola... - reče mirnim, trpeljivim glasom.

- Ne moram da sedim sama! - gotovo je očajnički viknula, a onda pokuša da se osmehne. - Veselije je večerati u društvu!

Šef sale je osmatrao red stolova, a zatim je procenjivao nju, pre nego što krenu prema jednoj porodici. Dok je čekala, a on se naginjao nad njihov sto, debeljuškasta žena je nepoverljivo virila u nju ispod šefovog lakta, a sa njom i dete, jedno od one tupe, osamljene dece koja vire iz svog starmalog oklopa, čekajući da postanu isto tako prosečni i svirepi kao i njihovi roditelji. Saznavši u jednom blesku sve o njima, ipak se trudila da im se dopadne, dok je stajala nasred prolaza; da je ne odbiju, da ne kažu kako imaju nešto poverljivo da razgovaraju i zbog toga ne mogu nikoga primati za sto. Najzad, izgleda da su pregovori bili uspešno okončani -pristali su! Nadzornik joj je pridržao ljubazno stolicu i dodao jelovnik. Otac porodice učini trom i trapav, poluučtiv pokret, kao da ustaje u njenu čast, a da se ipak ne potruđi suviše, dok ju je žena krajičkom oka ispitivački promatrala kao moguću opasnost. Dete je tupo zurilo žvaćući komad mesa.

Ali, sada je bila tu! U njegovom rejonu. I mogla je da ga gleda do mile volje. Učini joj se nepoznat u tesnoj kelnerskoj bluzi, sa skraćenom kosom koju su prošarale sede. Zažmuri od bolne želje da je dodirnu te preplanule ruke, dugih koščatih prstiju.

- Hleba! - reče majka. - Ne jede se bez hleba!

Sada je izlazio noseći na uzdignutom dlanu pladanj zatrpan mesom koje se pušilo. Nije mogla ništa da pročita na njegovom zategnutom licu, sem usredsređenosti da prenese jelo s jednog na drugi kraj dvorane. Sto koji je služio, očigledno neka malograđanska porodična proslava - šest nakindurenih žena i proćelavih muževa - nisu ni obratili pažnju na njega. Kako je mrzela taj udobni restoran i sva mesta "na kojima se dobro jede", to gastronomsko leglo - izletišta, puno umnoženih usta što su ozbiljno žvakala hranu kao da obavljaju neki važan posao, te solidne malovaroške očeve porodica, njihove uvažene supruge, koje su naborima širokih haljina pokušale da sakriju naslage drhtavog sala, sve njih što nisu ni sanjali odakle dolazi kelner koji ih služi, ni kakvu krivicu ispašta u ovoj preuređenoj konjušnici nekih lokalnih seoskih plemića, sa lažnim vandarmima i stilskim ogledalima proizvedenim masovno u italijanskim fabrikama...

Imaju planine da vuku svoje debele stražnjice uz njihove staze, reku da peru kola preko vikenda, šumu da beru pečurke, Zamak da ne izgube osećanje slavne prošlosti; sad su joj oteli i njega i postavili ga da im služi, a ne znaju mu vrednost, baš kao seoska deca koja su nekim slučajem dobila preskupu i suviše krhku i složenu igračku sa kojom ne umeju da se igraju.

- Hleba! - ponovi majka. - Opet nisi uzela hleba...

Dete je nepomičnim usnama držalo komad sredine od hleba, piljeći netremice u gošću za stolom.

- Kako je slatka! - reče sa gađenjem. - Koliko joj je godina?

- Devet - odgovori majka.

- Koga više voliš? - upita nervozno - Mamu ili tatu?

Dete je nepoverljivo ćutalo.

- Kaži: oboje! - reče otac.

- Oboje.

- U koji razred ideš?

- U treći - reče ponosno majka.

Nije smela da podigne pogled, a osetila je da on već stoji iznad nje i da čeka.

- Pa, ne znam... - promuca, plašeći se da će iznenada zaurlati. - Zaista ne znam...

Jagodice njegovih ispruženih prstiju na ivici stolnjaka pomeriše se besmisleno. „Samo da me dodirne!“

- Ako mene pitate - reče otac - ovde vam je najbolja divljač. Imaš li još fazana?

- Pogledaću - odgovori kelner muklo.

Naklonio se i otišao.

Gledala mu je u pleća dok je koračao prema kuhinji: ima štrkljaste lopatice, kao u kakvog neuhranjenog mladića. Želela je da zagnjuri oči, nos, usne - čitavo lice, u ta mršava leđa, da ga obuhvati rukama i da se zajedno probude iz ružnog sna, za koji nema nikakvih izgleda da će se uskoro završiti, a dete preko puta nje kao da je već naslutilo tajnu da je uhoda u ovom ukletom Zamku i da ovamo nije došla radi jela, kao ostali pošten narod, već radi nekog nedozvoljenog posla. I svi ostali, činilo joj se, znali su zbog čega je tu: čovek za šankom aperitiv-bara, garderober, čuvar parkinga, koji

bi je uvek pogledao kada je ulazio da nešto popije; gosti lica zajapurenih od jela i pića, i njihove žene koje su zaslužile svoje subotnje uzimanje hrane - čitav svet kao da se odjedanput pretvorio u lažni restoran - zatvor, ispunjen zadovoljnim i sitnim gostima koji žvaću čvrstim vilicama... I niko sem nje nije nalazio ništa čudno što su kelneri kažnjenici, a šefovi sala nadzornici -sve je to bilo potpuno prirodno, svi su već bili uhvaćeni i osuđeni na doživotno varenje hrane.

- Zašto si došla? - prošaptao je nagnut nad njeno uvo, dok je viljuškom i kašikom vešto prebacivao parčad raskomadnog fazana sa poslužavnika na njen tanjir. - Graška?

- Ne, hvala...

Osećala mu je dah u kosi; onaj njegov poznati miris ipak se probijao kroz oštar vonj nekog dezinfekcionog sredstva kojim je bila natopljena njegova bluza.

- Kako, inače, da te vidim?

- Postoje dani za posete.

- Tada ti dolaze žena i deca...

- To je glupo! - kazao je sipajući vino u čašu, a zatim je novom, čistom pepeljarom poklopio upotrebljenu i vešto vratio čistu na sto.

Čovek je žvakao čačkalicu.

- Ovakve posluge nema nigde! - reče, obraćajući se, za svaki slučaj, više svojoj ženi nego njoj. - Svaka im čast!

Htede da kaže:

„To što jedete u bivšoj grofovskoj konjušnici nije nikakav razlog da se ponašate kao konji!” Ali, ne. Čutala je.

- Kakav je fazan? - upita žena.

- Sjajan! - odgovori.

Sada je stajao naslonjen uz stub pokraj kolica sa kolačima. Posmatrali su se u odsjaju tamnog stakla, da ne bi privukli nečiju pažnju. S leđa mu se došuljao šef sale i rekao mu nešto u uho s ledenim smeškom. Saslušao ga je, ispravivši se jedva primetno u stav „mirno”, klimnuo rasejano glavom i otišao do poslednjeg stola u redu da očisti pepeljare. U potpunoj tišini, koja iznenada nastupi iznad oglodanih kostiju, čula je kako preživa porodica za njenim stolom. Otac kao da je isisavao poslednje sokove iz ovlažene

čačkalice koja mu se poput klatna šetala s kraja na kraj usana. List zelene salate naboden na viljušku stajao je u ženinoj ruci, tačno u visini stegnutih zuba devojčice. Niz salatu se cedilo ulje.

- Ovaj je najbolji! - kazao je tonom poznavaoča preko čačkalice, pater familias. - Uvek tražimo da sedimo tamo gde on služi...

- Tkko je blag, nesrećnik - složi se žena.

- Neću! - reče kćerka. - Šta mi je guraš?

- Pravi gospodin! - kazala je žena nagnuvši se poverljivo. - Ipak, znate kad samo pomislim da je neko od njih, tim istim rukama...

- Ne, ne... - razmišljao je njen muž tonući sve dublje u stolicu. - Ovaj naš pre robije sigurno nije bio konobar! Baš bih voleo da znam šta je bio!

- Što ga ne pitaš? - zamumla devojčica punim ustima.

- Ne govori dok jedeš! - preseče je majka. Zatvorila joj je usta novim naviljkom salate.

„Mogla bih da vam ispričam šta je bio pre”, mislila je, a suze joj se zakotrljaše po stolu zajedno sa mladim graškom. „Mogla bihja...”

- Nije vam dobro? - upita je žena islednički.

- Ma, ne - osmehnu se kroz suze. - Tb je od luka.

Pokazala je na salatu u kojoj je, srećom, bilo krupno nasećenog luka. „Ovaj put sam se izvukla, ali od sada zaista moram biti na oprezu. Oni motre.”

- Treba li ti šta? - ugrabi malo kasnije trenutak da mu prošapće, dok su čovek i žena bili zauzeti kljukanjem svoje naslednice.

Zastide se zbog straha da joj slučajno ne zatraži revolver i turpijicu za nokte.

- Ne - rekao je. - Želite li još nešto?

Razmišljala je jedan trenutak:

- Možda, palačinke?

- Sa džemom, orasima, flambirane ili u vinskom šatou?

- Sa džemom.

- Sa džemom... - zapisao je u kelnerski blok.

Razgledala ga je sa nežnošću: nedostaje mu jedan zub sa leve strane i nešto je mršaviji. Lepo mu stoji kratko podšišana kosa. Ima srećan oblik glave. Osmehnula se: sa tako retkim talentom za život, on je i od ovog mesta napravio svoj posed u kome mu je manje

neprijatno, nego njoj. Opet ima neophodnu publiku čijim se divljenjem hrani! Zastide se ljubomore koju oseća prema jednom robijašu, ali gotovo da je mrzela tu njegovu neumornu sposobnost da od svakog mesta i od bilo kakvog položaja, ma kako oni loši bili, izvuče neku prednost.

A, što je najgore, i pored svega, uhvatila je sebe kako sa uživanjem jede! Neprospavana noć u vozu i predugi dan u kome je popušila bezbroj cigareta i popila desetak crnih kafa, učinili su svoje; ona je - o, Gospode! - ona je osećala užasnu glad. Ona što je do pre pola sata verovala da će skapati od tuge kao kučka za izgubljenim gospodarom, ona što je živela hraneći se samo patnjom; naterana njegovim lukavstvom i nežno hitrim prstima koji su je služili sa prefinjenošću poznavaoaca - ona je jela! Sekla je meso, grabila viljuškom i nožem mladi grašak, krompir, sitno seckanu šargarepu; proždirala palačinke, uživajući u zalogajima što su klizili prema želucu i protiv volje joj činili zadovoljstvo; prisiljavali je da prestane misliti na bol, da se uspava i opusti, da gotovo zaboravi gde se nalazi i zbog čega je, uopće, došla u Zamak... Eto, to je život: gladni - uzimaćemo hranu, žlezde će lučiti neke svoje nepoznate sokove, varićemo poslednju večeru i dok budemo ležali mrtvi. Kako je sve to ponižavajuće, mislila je, ne prestajući da guta zalogaje. Pomisli još: kakva je čovek životinja, a reče:

- Ovde se zaista sjajno jede! - a onda se zgrči od bola: „Osam godina, Bože, osam godina! Izaći će odavde kad mu budu pedeset i dve; šta da započnemo sa pedeset i dve?“

Zgrabila ga je za ruku i zarila mu nokte u dlan ispod raširene salвете kojom je čistio mrve sa stola. U tom trenutku, ka njima krenu šef sale. Zažmurila je od užasa što je otkrivena dok joj se približavalo njegovo strogo, nepomično i dostojanstveno lice sveštenika. Ko zna na kakav će ga težak posao vratiti zbog nje? Uvek je kvarila sve što bi takla u njegovom životu. Nadzornik je bio već nad stolom i sada ih je gledao očima za koje nema tajni.

- Jeste li zadovoljni večerom? - upita.

- Oh, da, da... - promucala je. - Veoma.

- Imate li primedbe?

- Ne - reče. - Zaista, nemam.

Stavila je novčanicu ispod računa koji je ležao u poluotvorenoj salveti na tanjiru.

- Pa. dođite nam opet... - reče nadzornik.

Gledala je u svog kelnera:

- Svakako - reče - svakako ću ponovo doći!

Pustili su je da se dignu od stola i da gotovo dotetura do vrata, osećajući im poglede na temenu, na leđima, na bokovima i listovima nogu, a onda, kada joj je ruka već bila na kvaki, nadzornik je zovnu:

- Hej - viknuo je - zaboravili ste ovo...

-Šta?

- Upaljač.

- Hvala - reče i izađe u noć.

CARSKE MRVICE

- Azra... - prošaptao je u slušalicu, uživajući posle mnogo godina ponovo u zvuku njenog imena. - Azra! To sam ja, zar me se ne sećaš?

Osluškivao je napregnuto tišinu. Nakon izvesnog vremena začu duboki uzdah:

-Tisi?

- Nisi se onesvestila ili nešto slično?

- Odakle ti moj broj?

- Iz imenika.

- Promenila sam prezime...

- Pratio sam sve promene! - reče, povrativši sigurnost koju je načas izgubio. - Ako nemaš neki drugi program, bilo bi lepo da večeramo zajedno?

U vreme dok je bio bezuspešno zaljubljen u Azru, još nije postojao običaj da se devojke izvode na večeru. Nekoliko godina Rima, pet godina Londona i tri poslednje godine Njujorka, odakle je izveštavao razne listove, obojiše njegov poziv preteranom ležernošću. Preveo je tu rečenicu sa engleskog na svoj maternji jezik, razmišljajući pri tom kako neke sasvim obične stvari zvuče različito na drugim jezicima.

- Čekaću te u aperitiv-baru "Internacionala"... - nastavio je da prevodi sam sebi, uživajući u osećanju da je stranac u svom rodnom gradu. - Popićemo po koktel i preći u restoran. O.K.?

- Šta ćemo popiti?

- Piće! - ispravi se postiden. - Piće za mladiće! Oh, Azra, da znaš koliko sam mislio na tebe!

Obukao je svoje najlepše plišano odelo boje venecijanske magle i pogledao se sa zadovoljstvom u velikom ogledalu dok ga je lift spuštao ka recepciji. Azra će biti zadovoljna što ne mora da uvlači stomak da bi u četrdesetoj ostao vitak. Zaista je vitak! Trim-Trim!

No, i pored sve sigurnosti, oseti kako ga obuhvata val vreline kada je ugledao kako ulazi kroz okretna staklena vrata u strogom tamnom kostimu, bez ikakvog ukrasa sem slapa zlatne kose koja je pratila njeno lice poput nežno svilastog oreola. „S tim još nije, znači, gotovo!“ - pomisli, ne bez osećanja poraza. - Azra, Azra, Azra!

- Još voliš da ponavljaš moje ime?

- Bila si jedina Azra u čitavoj školi! - reče. - Stvarno, kako si? Kako su tvoji? Otac ti još pravi najbolji sladoled u varoši?

Nije prestajao da se raspituje, nadajući se da će bujicom reči nekako zatrpati zaboravljeni rov iz davno izgubljenog rata.

- Umro je - reče ona.

- Zaista mi je žao! Ko sad vodi poslastičarnicu?

- Prodali smo je.

- Mnogo se toga promenilo u međuvremenu... -prevede sa francuskog. - Jedino ti ne!

U njenom držanju pronađe ponovo onu istu blagu trpeljivost, neku vrstu pomirenosti sa sudbinom da će uvek biti isto: ona, večita meta neuzvraćene ljubavi, on - smrtno zaljubljeni dečak čija joj je patnja oduvek smetala. Razgledala je njegov uspeh sa radoznalošću koja ništa suštinski ne menja u toj staroj, ukletoj vezi. Imala je pri tom pogled medicinske sestre koja je osudena da sedi pokraj uzglavlja bolesnika čija bolest ne izgleda lepo.

- Nemaš ništa protiv ovog mesta? - upita je dok su sedali za centralni sto, na kome se šepurila tablica RESERVE. Restoran je inače bio ispunjen do poslednjeg mesta.

- Svejedno mi je... - kazala je Azra. - Ne izlazim često uveče.

Prezirao je veliko svetsko bratstvo intelektualaca-gastronoma, koji su se poput riba pirana obrušavali na svako mesto za koje se pročuje da se u njemu „dobro jede“, pa ipak, igrajući se ključem na čijoj je kugli pisalo zlatnim slovima Apartman I, on reče:

- Ovde se sjajno jede!

To je čudno, pomisli, kako iznad ramena izvesnih žena uvek lebdi neka čarolija! I to uopšte ne zavisi od njihove lepote; postoje lepotice na čijim ramenima umire i najskuplji Koko Šanel, dok iznad Azrinih ramena ogrnutih konfekcijom još uvek leluja neka tajna ljupkost,

zlatni prah ženstvenosti, i ta misterija ostaće nerešena sve dok oboje budemo živi.

- Još uvek se analiziraš? - upita ga ona.

- *Welcome home!* - uzviknu. Kako je to divno osećanje kad si najzad okružen svetom koji razume o čemu misliš! - Mogu li da izaberem jelo za tebe?

- Svejedno mi je šta jedem...

- Dobro! - rekao je šefu sale. - Dva puta svejedno, molim vas! Kelner se umorno osmehnu.

- Šalu na stranu! - odluči da malo demonstrira životnu veštinu svetskog čoveka. - Bilo bi najbolje da otpočnemo sa malo dalmatinskog pršuta, pa da onda krenemo na dva potaža; ne, bolje dva puta konsome kolber, a zatim... Sta mislite o pastrmkama? Nadam se da su sveže?

- Jutros su ulovljene.

- Mogu li da ih vidim? - upita. - Nikada naime ne jedem pastrmke pre nego što ih vidim...

Ribe položene na bledozeleno lišće buljile su u njih svojim mrtvim očima. Dve vretenaste pastrmke iz reke u kojoj je naučio da pliva.

- Sjajno! Potočne su... - odade priznanje kelneru, a zatim objasni Azri razliku između potočne i kalifornijske pastrmke koja nema pege.

- Ove naše iz brda mnogo su ukusnije! Stvarno, šta je sa Tap-Tapikom?

- Udala se... Ima dvoje dece.

- Još je onako lepa?

- Ne. Ugojila se.

- Šteta za Tap-Tapiku!

- Uvek je volela da jede...

-Ti, ne?

- Ne... - rekla je Azra, odgurnuvši sa gađenjem tek rastvorenu pastrmku iz koje se pušilo. Zapalila je žurno cigaretu, kao da želi da odagna neprijatan ukus.

- Bila si najlepša devojka pedeset i druge! - reče između dva zalogaja. - Jedanput si me izabrala kada su dame birale, ti se toga, naravno, i ne sećaš, ali noge su mi se odsekle od straha. Sve vreme si ti vodila, a ja jedva uspevao da uhvatim korak! Htela si, u stvari, da

naljutiš svog momka. Kasnije su me njegovi drugari prebili u garderobi i bacili među zimske kapute... Ali, vredelo je!

Pogledala ga je prvi put sa ljubavlju. Tbliko se trudio da joj ulepša veče u ovom gradu gde su muškarci uvek mrzovoljni i pospani. Zašto da ne? Svi bi joj zavideli na njemu. Ko zna, možda bi ga, s vremenom, i zavolela? Ipak, on je saučesnik njene mladosti. Posle svega kroz šta je morala da prođe, bio bi to najzad zasluženi odmor. Pružila je ruku preko stola i stavila na njegovu, koja se nervozno igrala ključem.

- Ne... - reče Azra. - Ne zamaraš me!

- Šta želiš za desert? - upita držeći slobodnom rukom jelovnik. - Gle, carske mrvice! Otkad to nisam jeo!

- Moraćete malo da sačekate... - rekao je kelner. - Carske mrvice se prave...

- Ne mari, imamo mnogo vremena pred sobom... -reče pobednički.

Držali su se za ruke u polutama restorana u kome se čuo samo šapat i diskretno zveckanje pribora za jelo.

- Najzad, jedno tiho bezbedno mesto... - reče. Najvažnije u životu: izabрати pravo mesto za prava osećanja!

Odjedanput, negde duboko u zgradi, začuše cilik školskog zvona, a malo kasnije do njih dopre topot mnogih nogu niz stepenice - kao da se približava grmljavina stada. U restoran nahrupiše u buljucima mladi kelnerski pripravnici vezujući u trku leptirkravate. Zakopčavali su užurbano preostalu dugmad na bluzama.

- Vi se nećete ljutiti ako naši đaci prisustvuju pravljenju carskih mrvica... - reče šef sale. - Već nedeljama niko nije naručio carske mrvice, a one se nalaze u obaveznom gradivu. Sem što smo hotel, mi smo, name, i viša ugostiteljska škola.

Sa svih strana stola okruži ih beli kelnerski bedem. Mladi kelneri, širokih seljačkih lica, gurali su ih sa leđa, pred naletom svojih drugova koji su još uvek pristizali. Azra je virila između snažnih ruku okračalih rukava. Doguran je i server sa zapaljenim primusom.

- Večeras ćemo pokazati kako se prave i serviraju carske mrvice! - počeo predavanje šef sale. - Dakle, najpre u zdelu stavimo komad masla s malo sitna šećera... Dodaj taj šećer, Đukiću! A zatim,

dodajemo četiri žumanca i dva belanceta, i toliko brašna i mleka koliko je potrebno da se napravi testo malo gušće nego što se obično pravi za... za šta? Ti tamo!

-... za palačinke - promuca mladi kelnerski štreber.

- Ttko je: za palačinke!

Iza Azrinih leđa progura se jedna pedesetogodišnja gošća:

- Oh, tako bih volela da i ja malo gledam... - zamoli šefa sale. -

Nadam se da ne smetam?

- Samo izvolite, gospođo! - dozvoli joj on.

Na uspavanu, pa nanovo probuđenu ljubav, padoše dva belanca, poput dve krupne, lenje suze.

- Najzad, ulupati čvrst sneg... - nastavi šef sale. -kud gledaš tamo? Biće ti đavo kriv kad budem posle propitivao! Staviti sneg u masu i ovlaš izmešati. Od ove mase, šta? Pržiti na maslu debele palačinke (ne mlataraj tom tavom, dete, ne igraš ping-pong!), i to i sa jedne i sa druge strane... Čim se jedna palačinka isprži...

- Još si lepa, znaš?

- Zar?

- Čim se, dakle, isprži, viljuškom je izdrobiti u istom tiganju...

- Bio sam svašta u životu, samo ne - očigledna nastava!

-... posuti kristal-šećerom!

- Ne vidim ništa! - zacvili mladi kelner. - On se gura!

- Oprostite, molim vas - obrati se šef sale Azri. -Hoćete li biti ljubazni da se malo pomerite?

- Laže, družo nastavniče! - reče drugi. - Stalno me zasmehava; on je počeo!

- Tišina! Gde je kristal-šećer? Zaboravio? Trk, šta čekaš?

- Šta je sa onom starom salom za igranke?

- Srušena je.

- A jezero? Kupaš li se još u njemu?

- Isušeno je.

Čekali su da stigne kristal-šećer. Mladi kelneri su ih posmatrali kao dve čovečije ribice u špiritusu. Osetiše da su vrsta u izumiranju.

- Mnogo pušiš!

- Znam - reče on pripalivši novu cigaretu na stari žar.

- Ti kao da si otišao po svetu vodicu! - viknu šef sale momku koji je najzad doneo šećer. -Dakle, ovako: posuti palačinku kristal-šećerom, ovakooooo, pa ostaviti u šerpi da se testo sa šećerom, šta? Malo proprži, naravno, tako je, Đukiću...

- Šta je sa Čitom? - upita.

- Poginuo je u saobraćajnoj nesreći...

- A Pop?

- Maneken za muški veš u Parizu.

- Zatim dodati malo suvog grožđa, izručiti sve na zdelu, oprostite, hej, polako s tim! - i tako postupati sve dok se cela masa ne utroši. Kad je sve gotovo...

Zaista je sve gotovo, pomisli, a reče:

- A Una? Viđaš li je?

-Ne.

- ... kad je sve gotovo, posuti šećerom zamirisanim vanilom, a zasebno služiti sok od malina. Još tople mrvice služiti... Izvolite! A sad trk u sobe i napišite šta smo večeras radili! - naredi šef sale, pa razbijena vojska kelnerskih pripravnika napusti poprište, lenjo se vukući kroz restoran.

- Mnogo vam hvala na usluzi... - zahvali se ceremonijalno. - Dve nedelje čekamo nekoga da naruči carske mrvice. Jer, jedno je teorijska osnova, a sasvim drugo praksa, razume se...

- Dobro je što nismo naručili biftek!

- Zašto? - začudi se šef. - Imamo odlično meso!

- Ali morali biste pre toga da organizujete malu koridu!

- Vi imate smisla za šalu! - pohvali ga šef.

Ćutali su dok pred njima u mrvicama ležahu ostaci njegovog carskog povratka u rodni grad. Sve to preliveno lepljivim sokom od malina.

- Otpratiću te kući...

- Ne treba... - reče Azra - Autobus je blizu.

KARTA ZA VAVILON

Došlo je vreme kad već mogu mirno reći da nekog nisam video punih dvadeset godina. Čitav život! Naivno sam verovao da to neću doživeti, a evo me, kako, ne bez izvesnog uzbuđenja, pišem o tome kako sam u Parizu, u otmenom "Raspućinu", posle dvadeset godina video Veru. Sedela je okružena, kao i obično, muškim društvom i učila svog prozedog suseda da slomi vinsku čašu bez buke, samo pritiskom kažiprsta na tanki rub. Ruski Cigani su svirali "Ja nje savjetskij, ja nje kadjetskij, ja toljka ruskij anarhist..." Kako je izgledala? Isto kao i pre, kada se posmatra sa izvesne daljine, a ja sam je gledao čak iz pedeset i neke, iz sirotog restorana "Balkan", koji je u to doba, jedini u našem gradu, imao lampe sa abažurum na stolovima i po tome podsećao na pariske kafane, kako smo ih mi tada zamišljali. Svake večeri, sem ponedeljka, mesni pijanista maestro Kolaček, preludirao je, na starom "Petroffu" u uglu, bukete uvelih melodija.

Tih godina nismo imali sreće u ljubavi. Zgodne i bistre devojke napuštale bi nas već posle prvog sastanka, čim bi videle kako kuburimo sa novcem. Smetalo im je, izgleda, što nemamo nikakvih ozbiljnih namera. Bili smo pomalo dangube, pomalo estete. Okruženi energičnim mladim lavovima, koji su znali šta hoće i trudili se da to i postignu, ličili smo na šačicu somnabula što se sapliću o svoje sopstvene maštarije. Raščlanjivali smo sve što bismo stigli, ništa ne preduzimajući da se izvučemo iz pat-položaja. Mora da smo bili smešni, onako zaneseni, svako sa veoma visokim mišljenjem o sebi, bez ijednog stvarnog dokaza da smo izuzetni, bez čega vam svet ne veruje na reč. Jad i beda - što se lepo videlo i po našoj odeći, a naročito po pantalonama usjajenih tureva i providnih kolena. A, ipak, sanjali smo Evropu!

Koncem pedesetih godina mladost još nije bila izuzetna privilegija kao danas; njen teror nastupiće tek kasnije, kad i mi postanemo sredovečna đubrad. S druge strane, i da je vredela nešto u to vreme,

mladost bi svakako bila poslednja stvar čiji bi sjaj ravnodušni posmatrač zapazio na našim licima. Bila su to starmala i sumorna lica gradskih mladića, koji su se, da bi sačuvali ono malo preostalog dobrog mišljenja o sebi, trudili iz petnih žila da dva-tri puta nedeljno večeraju u „Balkanu“.

I tako, već smo se pretvorili u društvance muških osobenjaka kada jedne avgustovske noći slučajno dovedoh Veru. Bila je daktilografkinja prve klase i prekucavala besplatno moje žvrlijotine. Imala je gustu, sitno ukovrdžanu crnu kosu i tamnoputo lice sa ljupko izbačenim zubima, što su neprestano u poluosmehu provirivali kroz blede usne.

Bilo kako bilo, postalo je nekako veselije sa Verom. Umela je da čuti i da sluša. Palila je cigaretu na cigaretu, pila barabar sa nama, a što je najvažnije, pošto je jedina imala siguran posao i stalnu platu, često nam je pozajmljivala novac, ne očekujući da joj ga vratimo. Zauzvrat, Veri je prijalo da svake noći, u jednom dosadnom, provincijskom gradu, sedi okružena sa pet kakvih-takvih, ali, ipak, brbljivih mladića, kao jedina dama u društvu. Pratili smo je svi zajedno do kuće, a onda odlazili na spavanje. Naravno, čeznuli smo za nekim potpuno drugim, nedostižnim devojkama koje nas nisu htele - Vera je ublažavala naš ljubavni jad a da se niko nikada nije zapitao pati li možda zbog toga što se ne zaljubljujemo u nju. Postoje, naime, takve devojke-drugari kojima zauvek ostajemo dužnici. Slede po nekoliko godina kakvo društvance, a onda zaostaju, gube se u vremenu, iščezavaju u sporednoj ulici...

Evropa, ta stara kurva! Nikada više neće biti tako blistava, tako koketna i uzbudljiva kao tih davnih noći u sirotom „Balkanu“, dok smo sričući prevodili raskupusani primerak pariskog „Cahiers de cinéma“, star tri meseca... Očajavali smo u dosadnim ulicama koje nikuda nisu vodile, prezirali susede, porodicu, tupu osrednjost u koju smo bili gurnuti, osluškujući grmljavinu Evrope u kojoj su buktale umetničke pobune, rađale se nove, smele ideje, a svaka reč, svaki znak koji bi dopro do čamotinje u kojoj smo živeli, delovao je kao poziv na avanturu. Kovali smo ludačke planove kako da se domognemo Evrope, smišljali načine da nas primeti, ali dok su naši vršnjaci pravili čuda po svetu, rodni grad nas je još držao u dečjem

vrtiću, u nekoj vrsti produženog boravka. Zbog toga smo provodili večeri pričajući, pričajući, pričajući, oh, samo pričajući... Već tada nam je bilo jasno da postoji neki kobni nesporazum između Evrope i nas. Evropa nas, naime, nije htela! Želeli smo da joj ponudimo svoju svežu krv i osećajnost provincijalaca, a ona je od nas primala samo folklor i fudbalere.

Dokazivali smo nepotrebno jedni drugima da se u vreme dok Pariz nije imao ni kanalizacije, po našim srednjovekovnim dvorovima jelo zlatnim kašikama i viljuškama, a onda bismo uvek stigli do iste tačke, uzdišući nad prekinutim nitima. - Samo da nije bilo tih prokletih Azijata - završio bi obično neko od nas svoj monolog. U dimu, iznad zakrpljenog stolnjaka u „Balkanu“, gradile su se kule i gradovi, osipali se u prah i pepeo dvorci i zadužbine; lišće je prekrivalo kamene nekropole ispod kojih su spavali iščezli ratnici, plemići i monasi... Čutili smo, nemo optužujući pretke što nisu dobili svoj krug štafete na hiljadu godina. I ne znajući, učinili su da nas mnogo gori prestigoše.

Svih tih dugih noći, dok smo po ko zna koji put raspredali priču o Evropi, Vera je samo ćutala i pušila. Poslednje večeri avgusta, uhvatila me je za ruku i prvi put zatražila da je sam otpratim do kuće. Uvukli smo se na prstima u njen sobičak kroz neke tamne hodnike i prostrane sobe, u kojima se čulo meškoljenje spavača u snu, i tada, pošto je navukla rezu - pokazala mi kartu trećeg razreda za Pariz. Još i sad vidim u njenim koštunjavim prstima daktilografinje dve mrke kartonske karte - ulaznice za Vavilon!

- Tvoje su! - prošaputala je. - Voz ide sutra uveče, u deset i dvadeset.

Noge mi se odsekoše od straha. U to vreme nije mnogo ljudi putovalo u svet. Najpre sam kao nešto ćutao, a onda počeh panično da se izvlačim. U stvari, umirao sam od straha, a govorio sam da stvar još nije zrela, da ne znam dovoljno dobro francuski, da moja umetnost mora da proistekne i da se rascveta - da, baš tako sam kazao, iz ovog tla, iz ovog podneblja i štatijaznam; na kraju rekoh da je strašno lepo od nje što mi je kupila kartu za Pariz, ali da ja, na žalost, nemam uopšte pasoša, a ona me je samo gledala sa dva

svica kroz polutamnu sobu. Bedno se izvukoh na prstima istim putem kojim sam i došao.

I tako, umesto nas, genijalaca, koji smo godinama pretili Evropi, u Pariz ode mala daktilografinja. Ispratili smo je na železničku stanicu sa cvećem i nategnutim šalama. Bila je bleđa. Videlo se po podočnjacima da je plakala, a ipak se smešila dok je sedela na svom kartonskom koferu, čekajući da voz krene. Očigledno, bilo je strah od Pariza, ali koliko je bila hrabrija od nas, običnih brbljivaca! I dok smo se tako premeštali s noge na nogu kao krivci, ne znajući o čemu da razgovaramo, ona nas je već gledala iz neke daljine, kao da više nije sa nama, svojim starim drugarima, a onda se popela u vagon, ali prozor nije nikako mogao da se otvori, pa smo zurili u nju kao da je u nekakvom prašnjavom akvarijumu, sve dok se mutno staklo ne pokrenu i ne odnese Veru u noć.

- Nije ni ovde tako loše... - zaključio neko.

Mislio sam sve vreme na to kako je Vera poverovala u naše priče da negde mora da postoji jedan drugi svet, sa više smisla i radosti, tako različit od naše rodne provincije, u kojoj se noću čuje jedino urlanje pijanaca i zavijanje pasa u avlijama, pokatkad cilik razbijenog prozora ili nečiji plač. Postalo nam je, najzad, svima jasno da smo kukavice i da nikada nećemo osvojiti Evropu, ali čekale su nas dobro poznate kuhinje, bezbednost doma u koji se vraćamo i jedemo ohlađeni paprikaš sa peći, čitajući usput sutrašnje izdanje novina. Jer, šta ako tamo nema ničega?

Vraćali smo se peške sa stanice u grad, šutirajući praznu konzervu. Hteli smo da svratimo u "Balkan" i da proslavimo Verin odlazak, ali naš restoran je već bio zatvoren. Lunjali smo neko vreme ulicama prateći jedni druge, u stvari, bilo nas je strah da ostanemo sami te noći u kojoj smo najzad postajali odrasli - neopozivo pomireni sa sudbinom. Plašili smo se za našu malu sestru i pitali jedni druge šta će najpre učiniti kada se posle dva dana i dve noći vožnje nađu na stanici Gare de Lyon. Kuda li će krenuti? Gde će prespavati prvu noć? Šta će jesti? Kako će se sporazumevati na francuskom iz škole?

- Snaći će se već ona...

- Voleo bih da vidim tebe, tamo među onim nepoznatim svetom!

- Pa šta? I ja bih se već nekako...
- Zašto onda ne odeš tamo?
- Zašto jbaš ja? Meni je i ovde dobro...
- A ti? Šta je s tobom?
- Nemam pasoš!

A onda, kada se više nije imalo kud, razid̄osmo se svako na svoju stranu. Bledila je zora i kondukteri su već išli na posao u remizu.

Legao sam u postelju i ubeđivao se da ću i sam jednoga dana, kada za to dođe vreme, krenuti tamo gde se restorani ne zatvaraju u jedanaest sati i gde ima muzike čak i ponedeljkom, a stalno sam mislio na Veru kako putuje prema Vavilonu, kuda su je oterale naše glupe priče. Video sam je kako, ogrnuta svojim starim kišnim mantilom, putuje kroz noć u vozu što savlađuje ogromno rastojanje, vekove i kilometre između dva tako različita grada, sama, sa pogledom uprtim kroz zamagljeni prozor kupea treće klase, kroz čija se tamna stakla probijaju samo svetla usamljenih seoskih kuća i njene, tada mlade oči. Čuo sam grmljavinu točkova na skretnicama i taj monotoni ritam me najzad uspava. U septembru se prijavih za vojsku.

Gospode, šta sve nisam činio samo da se domognem Evrope!
Koliko muka, nizašta!

I evo, sad sam ovde, a Evropa je, kažu, na umoru.

Hoću nekako da se dočepam šanka u "Raspućinu", nestalo mi je cigareta, a i grlo mi se suši, pa se probijam laktovima kroz noćni talog što se sleže u ovoj otmenoj rupi, punoj izgnanika i pijanih ispovesti pred zoru, kad su svi pokreti umrtvljeni, olovno usporeni, a lica unezverena i bleđa od nekih nepoznatih krivica, dima i droge.

Mimoilazim se sa malom daktilografinjom a između nas su vekovi.

- Stigao sam! - kažem. - Istina, malo kasnim, ali nema veze. Tbi sam...

Gledamo se kao onda, na peronu, i sve je isto, čak i ono prašnjavo staklo vagona, koje nikako ne može da se spusti.

- Ništa se nisi promenila! - slagah u prolazu.
- Ti jesi - reče ona.

GLUMICA

- Sledeći!

USla je u sumornu učionicu koja je zaudarala na neuspeh što su ga pretrpeli oni pre nje, gledajući pravo u oči Prijemnoj komisiji - petorici već izmoždenih profesora. Oni su tog trenutka držali u rukama ključeve pozorišne umetnosti, slave i bogatstva.

- Jeste li već igrali negde?

- Nisam.

- Koliko imate godina?

- Dvadeset i sedam...

Znala je i sama da je prestara za prvu godinu studija, a premlada da se pomiri sa ostalim stvarma. Stajala je tako na sredini učionice, posmatrajući vrhove već dotrajalih mokasina, i osećala kako je sažaljivo gledaju. Nije imala nikakvih šansi. Kroz prozor na prvom spratu Pozorišne akademije videla je deo trotoara ispred izloga robne kuće i čoveka koji se šetkao paleći ko zna koju cigaretu.

- Jeste li već nešto studirali?

-Ne.

- Zašto?

- Nisam imala uslova...

Jedan član Komisije je kunjao, drugi je nešto zapisivao, treći zurio u prazno; ostala dvojica su je gledala sa očiglednom dosadom. Već treći dan kako ispred njihovog zastrtog stola defiluju talenti i obožavaoci. Prvog dana još im je i bilo žao tih mladića i devojaka stiglih ko zna odakle, njihovog glumačkog zanosa i ničim nepotvrđene ljubavi prema pozorištu, ali od jutros su već duboko zaronili u otupelost. Na usnama osećaju posledice popušenih cigareta, a u dnu stomaka talog kofeina. Uostalom, šta se tu može? Na ispit se prijavilo preko trista kandidata, a glumačka klasa može da primi samo sedamnaest novih studenata.

- Pa, šta ste nam lepo spremili? - pita umorno predsednik.

- Monolog Julije... - rekla je tiho gutajući knedlu.

- Je li neko udarao rečke? - upita predsednik.
- Trideset i šesta Julija... - odgovara riđa kozja bradica. -
Dvadeset i jedna Ofelija! Petnaest poena prednosti za Julije!
- Molim? - upita mlada žena.
- Ništa, ništa... - kaže predsednik. - Samo vi počnite! Izvolite...

*... Ne kuni mi se. Ma koliko da se
Radujem tebi, ne veseli me
Noćasnji ovaj dogovor: i odveć
Nagao je on, brz, nepromišljen:
I odveć nalik munji koja zgasne
Pre no što rečeš: seva...*

Prenuli su se iz popodnevnog dremeža.

I gle čuda! Pet olinjalih, ustajalih intelektualaca pretvoriše se pred ovom, ne više tako mladom ženom u pet Romea: suziše im se strukovi i iščeze nekud kiselina u truhu i ova učionica plesnivih zidova, a neko slatko-gorko očajanje od lepote ispuni im grlo suzama i srećom.

*Mili moj, laku ti noć! Do našeg ponovnog
Susreta ovaj pupolj ljubavi
Razviće možda zreli leta dah
U divan cvet...*

Svaka nova izgovorena reč pretvarala je ovu skromnu, minut ranije utučenu mladu ženu u jeftinoj haljini u bestelesni prizor savršene sreće, senčila joj sanjivošću mačkaste zenice, činila kosu teškom poput zlatnog slapa, pretvarala je u znak za davno izgubljenju, pa nanovo pronađenu ljubav iz prelaznih dana mladosti, pa im se blaziranost topila kap po kap, a strah da će ovaj čudesni monolog uskoro prestati ispunjavao ih neizrecivom tugom.

*O, laku, laku noć!
Nek mir i pokoj steku se u tebi*

Onakvi kakve nosim ja u sebi...

Iza poslednje reči ostade tišina u kojoj je još dugo brujaao njen zlatni glas. A onda pet iskusnih pozorišnih intelektualaca koji su gledali najpoznatije Julije na svetu, pet uvaženih profesora koji su zevali na najčuvenijim Šekspirovim predstavama u Stratfordu, podigoše ruke i nešto čudno, nešto potpuno neobjašnjivo naredi njihovim dlanovima da tapšu.

- Bravo! - uzviknu predsednik. - Vi ste rođena glumica! Zaista, izuzetno...

- Znaete, ovako šta se ovde retko dešava... - objasni kozja bradica.

- Jesam li primljena? - upita mlada žena.

- Da li ste primljeni? - reče predsednik pružajući joj ruke.

- Mogu li da dobijem potvrdu da sam primljena?

- Potvrdu? Šta će vam povrda? Već sutra ćete se upisati i dobiti index!

- Ja bih ipak više volela potvrdu... - bila je uporna.

- Naravno, ako je moguće...

Napisali su joj potvrdu.

- Recite - upita je predsednik - šta će vam, kog đavola, to parče hartije?

- Znaete - kazala je na izlazu iz učionice. - Ja, u stvari, uopšte ne želim da postanem glumica!

Pogledali su je zapanjeno.

- Imam dve kćerke i muža i... pa dobro - recimo, srećan brak!

Uopšte nisam ambiciozna, znaete. I ne bih volela da zauzmem mesto nekom mlađem.

- Ali šta će vam, onda, potvrda? - promuca kozja bradica.

- Vidite, mada je to srećan brak, ponekad dolazi do svađa. To je normalno u svakom braku, je Y da? I onda... Pa, ja često, znaete, izgubim živce i počnem da vičem da bih postala glumica ili nešto slično! I onda moj muž počinje da se smeje kao lud: "Ti da postaneš glumica? Ti? Ma nemoj, molim te!" E, pa sada najzad imam potvrdu da bih mogla! I pokazaću mu je u takvim prilikama, da znaete da hoću!

- Šteta, velika šteta... - kazao je predsednik. - Ali, ako se predomislite...

- Neću se predomisliti - reče izlazeći.

- Gde si toliko dugo? - upita je čovek ispred robne kuće.

- Lekar je imao dva pacijenta pre mene - kazala je.

- Rekao je da ćemo dobiti bebu... - nasmešila se na onaj svoj sanjivi način.

JAJE

- Preporučujem vam što više kretanja i pojačanu ishranu! - kazao je lekar mlađom bračnom paru koji je očekivao bebu.

Tako su otpočeli sa šetnjama. Vraćali su se u svoju periferijsku sobu izmoreni i srećni.

Šetajući se, susretali su čudne ljude, prolazili pored mesta za zabavu, propuštali duge kolone automobila u kojima su se porodice vraćale sa izleta, stajali pred novim kućama i divili se njihovim skladnim linijama, a jedanput mlada žena primeti da od čitavog tog mnoštva prozora ni jedan ne pripada njima. Inače, bili su srećni.

Jedanput, veče ih iznenadi na ivici donjeg grada, tamo gde metalne linije starih koloseka prate krivinu reke prema ušću. Istoga časa kada su odlučili da se vrate kući, osetiše na dlanovima kapi kiše. Nalazili su se na početnoj stanici autobusa broj dvadeset sedam. Pregledavši džepove, mladi čovek pronađe u njima samo osamdeset dinara. Jedno od njih dvoje moralo je ostati i vratiti se peške.

On odluči da u autobus uđe žena, ali ona, naravno, odbije. Pronađe i razloge: neko je u gužvi mogao povrediti njenu bebu, na krajnjoj stanici bilo je pusto i lampe su se sumanuto ljuljale na vetru - rekla je sve sem onog pravog, onog jedinog, onog što se nikada ne sme izgovoriti.

Tako zajedno krenu peške pored prozora iza kojih je dopirala treperava svetlost upaljenih televizora.

Inače, bili su srećni.

Od svih bogatstava sveta, od svih kraljevskih riznica, tajnih trezora u bankama i numizmatičkih zbirki, posedovali su jedan krupan komad metalnog novca od pedeset i tri sitnija komada od po deset dinara. Tb se dešavalo u vreme kada je još bilo mladog i siromašnog sveta.

Na šta da upotrebe sav taj novac?

Odluče da kupe jaje.

Prođu kroz staklena vrata velike samoposluge i krenu preko glatkih mermernih ploča gurajući pred sobom žičanu korpu.

Videli su iračke urme na kojima je pisalo „Lion of Babylon“, videli su jabuke iz Normandije, pomorandže sa slovima „Jafa“ i tamne zlataste viskije sa brojem 69, videli su egipatsku kafu i skamenjene bakalare iz Severnog mora, leteće ribe iz Južnog, i sušeno grožđe iz Grčke, i španska vina, i konjake iz Gruzije, lešnike sa Lelije, fazane sa sačmom umesto srca (spavali su na ledu čekajući neko svoje jutro u kome će otperjati iz trgovine), videli su ledene torte sa naslikanim Eskimima, videli su kako se u oblacima dima očerupani pilići okreću skladno u taktu neke zujeće igre, i otirače za noge su videli: pisalo je na njima „Dobro došli, dragi gosti!“ videli su i to da ih gledaju ljudi neupadljivo obučeni, oni što paze na lopove, videli su sve te stvari, a kupili su samo jedno jaje sa malim pečatom na sredini -i to jaje se kotrljalo u onoj žičanoj korpi dok su se približavali kasi kroz to sveukupno obilje planete što im je ležalo pred nogama.

Vraćajući ostatak od pet dinara, žena za kasom pokuša da bude duhovita pa reče:

- Hoćete li da vam ga zamotam ili ćete ga odmah pojesti?
- Hvala, kotrljaćemo ga do kuće! - odgovori mladi čovek.

Ali ga nisu kotrljali. Nosili su ga pažljivo u njegovom džepu od sakoa dok su išli kroz kišu, srećni što je bar budućoj bebi toplo i što se ljuljuška u svojoj opni, čekajući čas kada će ugledati svet svojih roditelja.

Mladi čovek pogleda petodinarku kao da je prvi put vidi u životu. U krugu je bilo ispisano: „FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA“, a onda je stavi u mali džep za sat (kojeg nije imao), nadajući se da će mu ova mala para privući druge.

Nevolja je nastala tek onda kada su stajali iznad jajeta što je nevino ležalo na njihovu stolu, očekujući šta će se s njim dogoditi. On je želeo da mlađa žena, s obzirom na svoje stanje, umuti jaje sa šećerom i tako poboljša oskudnu ishranu.

- Čitao sam... - govorio je sa žarom - čitao sam da jedno jaje ima isto toliko kalorija i belančevina kao i biftek. Moraš ga pojesti...

- Znam te priče! - kazala je mlada žena. - Lane si tvrdio da jedan sat sedenja na suncu vredi kao dve šnicle. Sedeo si po pet sati na

onoj ogradi i pogledaj kako si samo mršav!

On se pogleda i utvrdi da sasvim pristojno izgleda.

Jer, to je bilo vreme kada su mladi ljudi činili ogromne napore da dobiju na težini, a ne da smršaju kao danas. Jedno sasvim šašavo vreme.

- Ispeći ću ti jaje na oko! - molila je žena.

- Umutiću ti ga sa šećerom! - preklinjao je mladi čovek.

Prepirali su se čitavih pola sata iznad strpljivog jajeta.

- Poješćeš ga ipak ti! - reče na kraju mladi čovek potegavši svoj najdragoceniji adut, svoju poslednju kartu. - I to ne zbog tebe već zbog naše bebe. Njoj ne možeš uskratiti to jaje!

Ono je i dalje stajalo na sredini stola koji nije bio njihov, na sredini sobe koja je bila gazdaričina, na periferiji grada koji nije bio njihov, u centru sveta koji se opirao da bude njihov. Jaje se kupalo u ljubičastim polusenkama zaklonjene lampe.

Mlada žena iznenada izvuče tiganj i poli ga uljem.

- Šta to činiš? - viknu iznenađeni muž, držeći praznu šolju sa kašikom i šećerom u kojoj je želeo da umuti jaje.

- Imam rešenje! - reče mirno žena. - Umutićemo žumance za mene, a ispeći belance za tebe!

Ljubili su se iznad onog jajeta, snesenog negde na industrijskoj traci jaja, od kojih ni jedno (a svaki dan ih izlazi sto hiljada komada) nije imalo nikakvih izgleda da izbliza vidi retko lice sreće.

Prislanjali su dlanove na stomak mlade žene, osećajući buđenje buduće bebe, koja se protezala u bezbednoj tami, osećajući da dolazi u jednu sasvim pristojnu porodicu.

Zatim žena razbi ljusku jajeta o ivicu stola.

Bilo je mućak.

SNEŽANA

Jedne Nove godine, ne sećam se više koje, izadoh pred jutro na ulicu. Bilo je to u ono daleko vreme dok je još padao sneg i jelke bile prave, a ne plastične.

Ulica je bila zasuta slomljenim staklom i odbačenim šarenim kapama od kartona. Učini mi se da u snegu vidim jednu palu, izgubljenu zvezdu.

Jesam li rekao da je ulica bila pusta, i duga, i bela, i bez zvuka?

Tada je ugledah kako ide prema meni. Bila je ogrnuta belim kaputom ispod koga je svetlucala duga večernja haljina, tako nestvarno tanka, i tako pripijena uz njeno telo, kao da je sašivena od magle i paučine. Gazila je sneg u lakim sandalama, koje su uz nogu držala samo dva jedva vidljiva zlatna kaišića. Pa ipak, njene noge nisu bile mokre. Kao da nije dodirivala sneg. Jednom rukom pridržavala je ovratnik kaputa, a u drugoj nosila malu balsku torbicu od pletenog alpaka, istu onakvu kakve bake ostavljaju u nasledstvo najmilijim unukama.

Jesam li rekao da je plakala i da su joj se suze ledile na licu, poput najfinijeg nakita?

Prošla je pokraj mene ne primetivši me, kao u snu. U prolazu, obuhvati me oblak nekog egzotičnog mirisa. Nikad ga posle nisam sreo. Nikada je posle nisam sreo.

Da, bila je plava. Ne, crna. Ne, riđa! Imala je ogromne tamne oči; u to sam siguran. Zašto je napustila pre vremena novogodišnje slavlje? Da li je neko ko je te noći bio s njom zaspao ili odbio da je prati? Da li se napio i bio prost?

Da li je to, u stvari, bila Nova godina? Jesam li, možda jedan od retkih noćnih šetača koji je imao sreću da je vidi lično?

Ili je to bila Snežana kojoj su dojadili pijani patuljci?

Ali, zašto je plakala?

Jesam li već rekao da sam ovu priču napisao samo zbog toga da je ona možda pročita i javi mi se telefonom?

Već više od petnaest godina razmišljam o tome zašto je plakala one noći.

KINOTEKA U TRI

Svake nedelje, tačno u deset do tri, jedna mlada žena stiže iz dubine Kosovske ulice vodeći za ruku kćerku. Njena kćerka ima majčine oči boje dima.

U isto vreme, iz suprotnog smera, svake nedelje dolazi jedan mladi čovek vodeći za ruku sina, koji se klatari u hodu baš kao i njegov otac.

Mlada žena i mladi čovek kupuju, svako za sebe, po dve karte za predstavu od tri u Kinoteci.

Volim Kosovsku ulicu nedeljom u tri. Ona izvire ispod Glavne pošte, pa teče siva i sumorna pokraj kafane "Kosovo", pored jednog kioska, zaobilazeći parkić Skupštine, protiče kraj starog hotela "Union" i uliva se u podzemni dragstor, odakle pod drugim imenom, kao Nušićeva, nastavlja kao ponornica prema Robnoj kući, da bi se na kraju utopila u terazijski vrtlog. Nedeljom u tri, Kosovska ulica je za mene najlepši i najtužniji predeo na svetu, zbog jednog mladog čoveka i jedne mlade žene, koji dovode svoju decu u Kinoteku.

Ako se ne vide pred ulazom, traže se očima po dvorani.

Kinoteka miriše na dečje kapute!

Kada se mladi čovek i mlada žena otkriju u toj sali punoj tajanstvenog filmskog sumraka, oni skrenu pogled svako na svoju stranu. Mlada žena tada rasejano pomiluje devojčicu koja ima majčine oči; mladi čovek otkopča svom sinu gornje dugme od košulje.

Ja od tuge progutam karamelu, mada uopšte ne volim bombone.

Onda po ekranu Kinoteke počnu da se jure Tom i Džeri.

Mladi čovek posmatra u treperavom mlazu svetla mladu ženu.

Mlada žena oseti da je on gleda, pa popravi nestašni pramen kose.

Mladi čovek voli da gleda kako se mlada žena smeje kad se Tom uhvati na lepak.

Mladi čovek, inače, nije baš tako mlad. Uspeva da bude vitak samo kad uvuče stomak i duboko udahne vazduh.

Mlada žena nije baš tako mlada, mada nosi izbledele traperice i visoke čizme. Uspeva da bude mlada jedino u polutama Kinoteke, na predstavi od tri. Ujutru to ne uspeva. Ujutru, ima podočnjake. Ujutru, na rukama joj se pojavljuju pege. Ujutru, kosa joj ni na šta ne liči. Uveče, odbija da sedi na mestima gdje je osvetljenje neonsko. Mlada žena se uvek najpre raspita kakvo je svetlo tamo gde će je izvesti.

Mladi čovek i mlada žena zaista su mladi samo u Kinoteci, nedeljom u tri.

Ali ja ih poznajem još iz vremena kad su zaista bili mladi. Iz onog vremena kad je mladi čovek bio vitak i bez uvlačenja stomaka, a mlada žena sveža pod bilo kakvim osvetljenjem. Poznajem ih iz Kinoteke, gde smo satima čekali u predugom redu za karte, kad bi se prikazivao Čaplinov ciklus i svi oni divni filmovi Marsela Karnea, gde uvek na kraju pogine Žan Gaben sa cigarom u uglu usana. I dok smo tako čekali u redu, svi smo zavideli mladom čoveku i mladoj ženi što se nikad ne razdvajaju. Dok smo mi trljali ledima hrapavi zid Kinoteke, oni su se oslanjali jedno na drugo. Bila je to, očigledno, jedna od onih dugih dečjih ljubavi koje traju od prvog osnovne sve do smrti u staračkom domu. Mladi čovek je nagovarao mladu ženu da se malo prošetata dok on čeka za karte, pa bi ona pravila krug Kosovskom i vraćala se ponovo u red pred Kinotekom - videlo se da ne ume sama da šeta ulicama i da joj je lepše sa njim, makar i u redu. Donosila bi mladom čoveku novine, ili đevrek, a jedanput nas je sve ponudila semenkama, pa sam posle dugo čuvao njene dve semenke, nadajući se da će iz njih jednog dana i za mene proklijati divna ljubav. Svi smo im, dakle, zavideli i svi znali njihova stalna mesta u Kinoteci - dva sedišta topla od nežnosti.

Danas stare filmove prikazuju na televiziji i ja se pomalo osećam kao da sam pokraden. Ne, nisam sebičan: volim da svi vide filmove koji su mi nekada bili dragi, ali mislim da nije u redu što za to više niko ne plaća dugim čekanjem u redu i neizvesnošću hoće li biti karata kada se najzad stigne do staklenog otvora blagajne.

Presedeli smo tako i ne primećujući gotovo čitav život u tom divnom, mirišljavom podrumu u Kosovskoj ulici, u kome su se okretali stari filmovi.

Ali vratimo se u jednu današnju nedelju, u tri po podne!

Kada se Tbm i Džeri najzad izjure do mile volje, mladi čovek i mlada žena oblače svoju decu i izlaze napolje na Kosovsku ulicu. Nešto severnije nalazi se parkić kod Skupštine. Tb je jedan kržljav, pretužan parkić, sa retkim oazama izgažene trave. Odlazim tamo posle Kinoteke da popušim cigaretu. Vidim tako mladog čoveka i mladu ženu kako sede na odvojenim klupama. Mladi čovek drži rastvorene novine u rukama; mlada žena puši i klata nogom.

Ali njihova deca! Ljudi, nećete mi verovati - njihova deca se zajedno igraju! Njih dvoje se klackaju na klackalici, spuštaju niz tobogan, menjaju se za sličice na kojima su životinje i stari tipovi automobila... I lepo se vidi, nešto silno i nešto strašno tajanstveno privlači sina mladog čoveka kćerci mlade žene. Dešava se nešto što uopšte ne mogu da razumem, dok pušim u parkiću kod Skupštine. Nešto strašno čudno, tužno i lepo.

Raspitivao sam se.

Mlada žena ima muža koji je strastan pecaroš.

Mladi čovek ima ženu koja ne voli stare filmove iz Kinoteke.

Svi su mislili da će mladi čovek postati jednog dana slavan glumac. Zaposlio se kao sudski pripravnik u opštinskom sudu.

Svi su mislili da će mlada žena biti nečija divna mlada žena. Postala je žena čoveka koji nedeljom nikada nije kod kuće.

Mlada žena i mladi čovek rastali su se davno zbog nekog nesporazuma kojeg se više niko i ne seća.

MADAM BOVARI SA "TAŠA"

Kada je imala dvadeset, žene od četrdeset su joj izgledale kao starice. Mislila je da nikada neće doživeti te strašne godine, da će umreti mlada kao Fani pod plinskom svetlošću. Kako su se zvali svi oni filmovi? Orkanski visovi, Pisma mrtvih ljubavnika, Rebeka... A evo je, živa i relativno zdrava, kaže kelneru bifea "Šansa" na Tcišmajdanu:

- Molim vas jednu votku sa švepsom i malo limuna!
- Mogu li još jedan krug, maaaaaama?
- Možeš, srce, ako pre toga pojedješ breskvu!
- Ne volim breskve...
- Zašto?
- Tako su mi nekako antilopske!

Jedna sigurna žena pred "Sansom" u pet po podne pita samu sebe: „Otkud ja u ovoj četrdesetogodišnjoj koži?“ - a oko nje zuje devojčice na rolšuama i trešti muzika iz italijanskog Luna parka. Luj Armstrong: „The foggy day in London town“. I on - već mrtav. Stari Lujika.

„Oh, bože, nacvrcaću se,“ misli sigurna žena i kaže:

- Molim vas još jednu votku i novi limun - šveps ne treba da donosite! Hvala.

„I uopšte, kakvo je ovo vreme? Više se ne snalazim, uopšte se ne snalazim: gle, juni, a oblaci kao u novembru, sve se ispreturalo i ispremeštalo, više nema godišnjih doba: otkud breskve u junu, kad smo čekali avgust da ih beremo? Tvešnje u aprilu, nekako vodenaste i bez onog trešnjastog ukusa, a juče smo za ručak imali lubenicu... Lubenicu u junu?“

- U redu, možeš, samo pazi da ne padneš! - kaže svojoj kćerci, a misli: „Oh, šašava devojčice, ludačo jedna, gle, baš si se nacvrcala, postaćeš solo-drinker, bogami ćeš postati! Već mi ličiš na olinjalu mačku, veteranku, koja je prošla sve i svašta, pa se najzad vratila u svoje dvorište, nasmrt umorna se vratila pred staru ‚Šansu‘, gde više

nema onog mladog sveta iz pedeset šeste. Sve neki klinci, uostalom vrlo lepi klinci. Vrlo.“

Jedan je primetio i značajno pogledao. Osmehnula mu se.

Kazao je svom drugaru:

- Može da me ima, ako doplati razliku u godinama!

Pre nedelju dana čula je kako jedna mala veštica kaže drugoj tamo na Slaviji, gledajući sa zavišću njenu skupu tašnu od zmijske kože: „Šta joj vredi torba kad je već ugradila klima-uređaje?“

„Nije moguće da sam već klimakterična“, misli, „jesam li zaista već ugradila klima-uredaje?“

- Još jednu votku, molim vas - kaže kelneru - ili, ne, bolje donesite odmah dve, da ne pešaćite...

Sada osluškuje zujanje rolšua po asfaltu.

„Baš vam je lepo, devojčice na koturaljkama! Lepo vam je dok tako kružite ne dodirujući grešnu zemlju, vi kotrljajuće kćeri asfalta što veslate rukama kroz vazduh.“

“Za seljake asfalt je svugde isti. Ali vi osećate vrlo fine razlike pod točl^vima. Znaete gde se završava stari, izandali, onaj što je već napukao, a gde započinje novi komad, devičanski nevin i taman, posut malim belim tačkicama zalivenog šljunka, onaj preko kojega rolšue samo predu... Najlepše je voziti rolšue kroz plitke lokve vode po kojoj se razlila nafta. Na suncu, u takvim lokvama se ponekad pojavljuje benzinska duga.“

I evo, sigurna gospođa od četrdeset godina ispred bifea “Šansa“, u pet i petnaest po podne, navlači u mislima nove rolšue na noge, veže kaiševe, pa se spušta niz breg, pravi piruete, zviždi kroz sredovečne šetače: oh, kako je lepo sigurnoj gospođi na rolšuama!

- Još jednu - kaže - može bez limuna! Kome je do limuna?

„Baš vam je lepo, devojčice,“ misli, „automobili su za vas stado na parkingu; oni pokušavaju da vas zgaze, ali vi ste male gradske srne, zujite kroz opasnosti i žvaćete svoju žvaku po rahitičnim parkićima, pišete prstom po prašnjavim karoserijama OPERI ME IDIOTE! Baš ste slatke, male šašavice, baš vam zavidim!“

“Za vašim točkicama ostaje kaligrafija tragova u prašini - izvodite krivine i zavitlavate se iznad istorije; šta je za vas istorija? Šta je za vas Tkšmajdan, šta su za vas podzemne katakombe u kojima su

umirali ranjenici, a Karađorđe kovao planove kako da osvoji Beogradsku tvrđavu, šta je za vas ovo mesto na kome je ne znam ni sama koje godine (možda 1830?) objavljen sultanovhatiserif o unutrašnjoj nezavisnosti Srbije? Zujite iznad grobova i zatrpanih kostiju ustanika, begova i derviša i žvaćete žvaku, a oni vas gledaju odozdo, ispod asfalta, mrtvi ratnici - baš vas briga!“

„Ali, vidite, drage devojčice,“ misli sigurna dama, „doći će dan kada ćete morati da siđete sa svojih gumenih točkića! Imaćete muža koji tri dana ne svlači pidžamu bez dugmadi...“

- Gospode!

- Molim? - pita kelner.

- Ništa, ništa... - kaže sigurna dama, pa plaća i odlazi prema autodromu da pronade kćerku.

- Još samo jedan krug, mamice... - moli mazno devojčica. - Još samo jedan!

- Neverovatno! Koliko ta može da popije! - kaže kelner šankerici gledajući za sigurnom damom. - Nema tog muškarca koga ne bi oborila pod sto!

PAR

Svake noći, jedan dobrodržeci gospodin, poodmaklih godina, dovodi svoju mladu prijateljicu, sa kojom letuje u Dubrovniku, u disko-klub "Nokturno". Nalakćen na šank, on mirno ispija votku s limunom. Povremeno mu na preplanulo, izbrazdano lice, prošlo sito i rešeto, pada snop ljubičastog svetla što luta i pretražuje "Nokturno" dok besne „Životinje“ Pink Flojda - i tada to lice, naglo izvučeno iz tame, otkriva svoje pozne sedamdesete godine.

Lepotica liči na devojke koje smo sanjali u pubertetu. Dvadeset i pet joj je, prema proceni poznavalaca što se okupljaju oko šanka. Stari čovek je ovamo dovodi da se istutnji i izigra, baš kao što bi vodio na uzici neko mlado štene u noćnu šetnju. Dok je posmatra kako se ludira i besni, na njegovom licu ima mudrosti i mnogo strpljenja.

Devojka ne igra ni s kim posebno. Ona se jednostavno baca u uskovitlani vir mladih, oznojenih tela i pleše sa svima u isto vreme; slobodno, neuhvatljiva, ničija, sem onog starog čoveka uz šank. Bičevi negovane zlatne kose (izbledela je od mora i soli) šibaju joj preplanula, oznojena leđa i mokre sapi. Njeni listovi sevaju u dimu. Pre no što, oko dva sata, ode sa starcem, ona izmori nekoliko garnitura igrača, koji slomljeni otpuze u uglove disko-kluba. Starac je sačekuje srećnu i zadihanu; ogrće je, da se ne prehladi, belim džemperom koji je sve vreme držao u ruci, baš kao kaiš rasne kučke. Penju se liftom do svoje hotelske sobe. Za njima se zaklapaju vrata tajne.

Pratim već dva leta tog starca i njegovu besnu igračicu. Vučem se za njima po koncertima i slušam kako Wolfgang Amadeus Mozart, prah i pepeo, sto osamdeset i šest godina posle smrti uspeva da Koncertom za violinu i orkestar, G-dur, No. 3. K. V. 216, natera usnule dubrovačke čiope da zapevaju usred noći za vreme adađa. Sledim ih na otvaranjima izložbi, ležim u blizini njihovih naslonjača na plaži i zavirujem u korice knjige koju stari gospodin čita (Soul

Belou: „Humboltov dar“), uspevam da pronađem slobodan sto iza njihovih leđa na terasi Gradske kavane, gde ćuteći ispijaju uobičajeni ajs-kafe u pola sedam. Ona svakog dana ima drugu haljinu; on je, uglavnom, u belim pantalonama i plavim espadrilama. Primećujem da su mu šarene košulje preuske i da teško diše, sapet modom uskog struka.

„Nemojte da se zanosite, moj gospodine, ma ko da ste!“ savetujem ga u sebi, jer mi je sve draži taj stari besprekorni gospodin koji se već nekoliko leta očajnički bori u jednoj, već unapred izgubljenoj bici. - Neće vam pomoći ni mudrost, ni iskustvo, ni novac, ni moć, ni slava, da ta jedra lepotica pokraj vas najbanalnije ne poželi svog vršnjaka, mladog raznosiča suncobrana i ležaljki, koji upravo izlazi iz treperavnog mora. Njegova bronzana put posuta je zlatnim dlačicama. Iz dva svetla proreza umesto očiju šiklja modro. Pogledajte samo taj ravni, mišićavi stomak (vitak je kao britva), zaustavljene kapi na tamnoputoj koži, zlatne kovrdže, pogledajte -lep je kao neki mladi antički bog! Vidite kako vas devojka rasejano sluša i klima potvrdno lepom tužnom glavom; drži vas za ruku, a tako je daleko! Gleda kroz vas, moj gospodine, uznemirena letom, šumovima što stižu iz dalekih dansinga s druge strane zaliva, nezadovoljena, gladna ludosti, valjanja u pesku, gladna slatkih grubosti...”

Zašto sledim taj čudni par? Ne pratim njih. Uhodim, u stvari, pogrbljenog, izmoždenog bolestima, bezubog, pakosnog Voltera, koji ne prestaje da sipa genijalne dosetke nekoj maloj beznačajnoj markizi, a ona pogledom traži konjušara koji će je smožđiti. Pratim Getea, bolesnog od ljubavi za nekom balavicom, kojoj je draža sperma od stihova što upravo potresaju Evropu, i pratim Pabla Pikasa, čija lucidna linija ne može da zavede nikoga sem sterilne poznavaoce, pa u očajanju, jedan za drugim, otiskuje litografske listove ciklusa „Suzana i starci“ i „Slikar i njegov model“, gde se umetnik pojavljuje kao patuljasta, mudra nakaza, a model kao lenja odaliska koja ne zna šta bi sa svojim neupotrebljenim telom. Slušam Pabla Kazalsa i razmišljam koliko je taj predivni baršunasti ton Bahovih svita za čelo bio dosadan njegovoj unuci-ženi; sledim Čarlija Čaplina i Unu O’Nil (bio je dobar prijatelj i vršnjak njenog oca

Judžina), zavirujem u kafu nesrećnom Nabokovu, stručnjaku za hronometriju, filologiju, inceste i izgnanstvo, čija je Lolita čitala od svega samo stripove i pitam se: kako ih genijalnost, mudrost i bogatstvo nisu ništa naučili o jednoj jednostavnoj stvari: o mladom raznosiču suncobrana na plaži, i o poreklu čežnje koja magli bademaste oči devojke što svake noći besni u „Nokturnu”.

BOING - BOING

Napred je koračao vodič - Stonjanin, spečen starac lisičijih kretnji, za njim mladi čovek, na kraju, posrćući, stjuardesa koja je stalno zaostajala zbog visokih potpetica.

- Rekao sam ti da poneseš nešto sa niskim štiklama...

- Ko je znao da je ovoliko daleko?

Manastir svetog Mihajla koji se iz doline činio blizu, kao da se sve više udaljavao što su duže pešačili. Prošli su kroz stonsku solanu isparcelisanu plitkim bazenima u kojima je trunula morska voda. Svaki bazen nosi ime nekog sveca, objasnio im je Stonjanin. Poslednji od njih zove se Mundo, što znači „svet“, a namenjen je sirotinji da iz njega besplatno uzima so.

Uski kameni put pretvori se u strmu kozju stazu kroz šikaru. Omamljeni avgustovskom jarom, gušteri su ih lenjo gledali svojim prepotopski starim očima sa vrelog kamenja duž puta.

Stonjanin je vešto skakao s kamena na kamen. Mladi čovek se kolebao između njegovih pognutih leđa, kroz čiju je košulju probijao znoj, i stjuardese koja je sve više zaostajala. Njene lepe, preplanule butine ispod kratke mrežaste suknje bile su već izgrebane šibljem drenjina.

- Ne prestaješ da se obrazuješ čak ni leti... - govorila je, razmičući nisko polehlo granje. - Stari manastiri, stare tvrđave, stare zidine, staro kamenje, starci... Sve same stare, polovne stvari!

- Zar ti nisam lepo rekao da ostaneš dole?

- Sama među onim movama?

Četiri kaluđerice čuvaju manastir svetog Mihajla, na brdu iznad Stona.

Primetile su ih još pre nego što izađoše na zaravan ispred crkve. Uvele su svoju četvrtu sestru u manastirski konak i sklopile za njom drvene šalone.

- Eli, Eli, lama azavtani... - cvilela je zatvorena monahinja. - Eli, Eli, lama azavtani...

- Šta joj je? - upita stjuardesa.
- Poludjela - objasni Stonjanin.
- Sirota! - uzdahnula je kaluđerica oborivši pogled.

Otključala im je crkvu.

- Eli, Eli, lama azavtani! - čulo se ječanje iza sklopljenih zaluzina.

- Šta kaže? - upita stjuardesa.

- Pita Gospoda zašto je ostavio... - reče čovek. - „Gospode, Gospode, zašto si me napustio?”

- Na kom to jeziku?

- Na hebrejskom.

Stjuardesa se okrenu kaluđerici:

- Sta joj je? - upita. - Je Tje to često hvata?

- Nije joj dobro...

- Zašto je ne odvedete u neku... šta ja znam?

- Vodili smo je svuda... - uzdahnu kaluđerica.

Sada se iz kuće čulo glasno zapomaganje:

- Eli, Eli, lama azavtani! Eli, Eli...

- Oh, poludeću od ovog... - prošapta stjuardesa mladom čoveku.

Stajali su i u iznenadnoj tišini osluškivali plimu cvrčaka, što su monotono cvrčali ispunjavajući ubitačnim cvrčanjem vrelinu koja je pritiskala brdo.

- Cvrčci! - reče mladi čovek.

- *Tb* su kreštala... - ispravi ga Stonjanin.

Kaluđerica podiže ruku, preprečivši put stjuardesi:

- Ne možete goli u crkvu!

Dva muškarca pogledaše noge mlade žene kao da ih prvi put vide. Stajali su pred crkvom i gledali njene gole noge, punih i oblih butina, čiji se mišići iznad kolena lako napeše, ostavljajući dve slatke jamice. Noge koje umeju svašta da izvedu!

- Ma, dajte! - reče stjuardesa. - Niko neće znati! Kao da je to toliko važno?

- Ne možete unutra! -ponovi mirno kaluđerica.

- Eli, Eli, lama azavtani! - dopiralo je sada muklo stenjanje kroz kamene zidove manastirskog konaka.

- Sačekaću napolju... - reče mlada žena sa dosadom i ode na svojim dugim bakarnim nogama u senku zida ka gustijerni. Napila se

vode iz limene šolje vezane zarđalim lancem. Voda je bila mlaka i slankasta. Nije gasila žeđ.

- Kakve su freske? - upita čoveka kada je izašao iz crkve.

- Uglavnom, propale... - reče on.

Kaluđerica ih uvede u kuhinju popločanu grubo tesanim kamenom. Druga monahinja stavi na sto zdelu sa smokvama i flašu lozovače sa tri male različite čaše, a zatim se vrati pokraj kredenca i ostade da stoji ćuteći, prekrštenih ruku.

- Od čega žive? - upita čovek Stonjanina.

- Nose mlijeko dolje u Ston - reče ovaj. - Peru robu i pletu pogrebne vijence...

- Koliko ih ima?

- Četiri.

Četiri kaluđerice čuvaju manastir svetog Mihajla na brdu iznad Stona.

- Eli, Eli, lama azavtani... - dopirao je udaljeni, vrišteći glas četvrte sestre.

- Koliko smo dužni? - upita mladi čovek kaluđericu.

- Ništa.

Onda su Stonjanin i čovek nešto šaputali, pa čovek izvadi iz džepa novčanicu od deset hiljada i stavi je na sto, pocrvenevši pri tom.

Niko je nije takao. Novčanica je ležala na stolu, čeznući da je neko podigne. Ali niko je nije uzeo. Sedeli su ćuteći.

- Koliko je sati? - upita čovek, tek da nešto kaže.

- Ne znam - reče kaluđerica. - Nemamo sata.

Onda su čuli grmljavinu aviona. Najpre udaljenu i potmulu, a zatim veoma snažnu, gotovo zaglušnu. Na vrhu brda avion se čuo mnogo bolje nego u dolini. Izišli su iz kuhinje i pogledali u nebo, koje je postalo gotovo ljubičasto od vreline.

- Ovo je onaj u tri... - reče kaluđerica drugoj sestri. - Vrijeme je da daš kravama...

Četiri kaluđerice koje čuvaju crkvu svetog Mihajla računaju vreme prema avionima što preleću brdo iznad Stona.

- Boing! - reče sanjivo stjuardesa. - Rimski Boing u tri. Boing - Boing!

Dok su se spuštali niz kamenjar, napred stari vodič, za njim
čovjek, stjuardesa slomi potpeticu.

- Zar ti nisam rekao... - zausti mladi čovek.

- Oh, prestani, molim te! - reče ona, razgledajući cipelu bez štikle.

Te vrele noći, dok su ležali goli na plahtama što su mirisale na
bosiljak, stjuardesa iznenada prošapta:

- Eli, Eli, lama azavtani!

- Napreduješ... - reče mladi čovek zevnuvši.

TERASA

Popeo se na Terasu sa svežnjem novina pod miškom.

- O, koga to vidim! - pozdravio ga je šef Terasa. -Sjajno izgledate!
„Znači, već je vreme da mi kažu kako sjajno izgledam“ - pomislio je. „Nekada se to podrazumevalo...“

- Hvala! - rekao je. - Što ima kod vas?

- Sve po starom - odgovorio je šef Terasa. - Kad ste stigli?

- Jutros.

- Koliko ostajete?

- Ne znam. Možda do jeseni...

- Gdje ste odsjeli?

- Tu blizu.

- Fino - kazao je šef Terasa. - Znači, počelo je ljeto!

- Još jedno... - rekao je nostalgичno.

Dogodilo se da je baš toga jutra, u aerodromskom toaletu, razgledao svoje lice uništeno ranim jutarnjim letom i utvrdio da stari. Najpre je mislio da je to samo prolazno osećanje, stvar ranog ustajanja, jer je pripadao svetu koji se budi u podne, pa je sa nestrpljenjem iščekivao vožnju autobusom - onaj trenutak kada započne spuštanje niza strmu cestu iznad Svetog Jakova i kada se iznenada i bez opomene pojavi Grad. Čekao je taj čas kao poslednju proveru, nadajući se da će se tada pojaviti i ono staro uzbuđenje - drhtavica u kolenima, bol u dnu stomaka, suvo grlo - znači da ga Dubrovnik još raduje, neoborivi dokaz da još nije sasvim star. Ali autobus je protutnjao "Argentinu", "Excelsior", Ploče; obišao oko grada pokraj stare "Loze", ispod „Tonija“, i zaustavio se na Pilama pred agencijom a da nije osetio ništa sem nekog ponavljanja, zbog kojeg uopšte nije mogao da se seti koje je leto posredi: leto 1962, leto 1965, leto 1972, leto 1986? Koje leto?

- To treba proslaviti! - reče sam sebi i otpi dobar gutljaj lozovače, stresavši se ređa radi, baš kao što je to činio i njegov otac. - Tb treba proslaviti!

Ali ono neprijatno osećanje nije ga napuštalo ni pošto ga preseče prvim viskijem, misleći da je stvar u piću. Ali nije, izgleda, bila stvar u tome. Činilo mu se da ovde na Terasi, ispod zastava Igara i tromog jata ugojenih turističkih golubova koji su ga posle šestog pića veoma podsećali na leteće krave, ne sedi uopšte on, već samo ono što je preostalo od njega posle svih okršaja i trošenja tamo gore, u onom oblačnom gradu na koji neprestano pada smog - osećao se kao sopstvena ljuštura koja nosi njegovo ime, prezime i osmeh pun najskupljih džeket-navlaka. - Jutros... - odgovori kad su ga zapitali kad je stigao.

- A koliko ostajete?

- Ne znam. Možda do jeseni...

- Fino - reče muž. - A gde ste se smestili?

Žena i ne sačeka odgovor:

- Mi smo u "Libertasu"! Cele noći nismo oka sklopili! Erkondiš jenedprestano zujao...

„O đubradi!” - pomisli. „O, dubradi! Smeta vam erkondiš!”

- Zaista mi je žao... - kazao je. - Ponekad to stvarno može biti neprijatno!

„Tk večna idiotska pitanja! Kad ste stigli? Koliko ostajete? Gde ste se smestili?” - mislio je, a kazao najmilije što može (stari lisac), kazao je:

- Divno je što smo svi tu! Nadam se da ćemo se viđati?

Onda oni odoše na plažu "Excelsior", a on i dalje ostade na Terasi. Kelner donese novi viski sa ledom.

- To firma časti - reče šef Terasa. - Danas će biti pakao...

- Vrlo ljubazno od vas... - kazao je. - Kako vaša familija?

- O, dobro su, dobro... - reče šef Terasa. - Stariji mi je u vojsci...

- Ma, stvarno! - izvukao je jedno malo divno čuđenje iz tajne rezerve. - A gde?

- U Zagrebu.

- Fino - kazao je. - Zagrepčanke su pristupačne; neće mu biti loše...

- Nadajmo se - kazao je šef Tferasa. - Ali, vojska je vojska!

- Pa da - reče. - Vojska je vojska...

„Dobro je ovde“, mislio je, „sasvim dobro, mada mi ni ovo sunce, ni ova Terasa koju sam toliko voleo, ni ovaj otmeni svet kome sam nekada želeo da pripadam, ni zastave na vetru, više ne pričinjavaju nikakvu radost, baš kao da je neki rasejani scenograf posle predstave zaboravio da skloni stari dekor (sve je iščezlo sem nepotrebnih kulisa i statista! *Ribarske svađe* Karla Goldonija, možda?), ali dobro je“, mislio je, „dobro je kao na poslednjoj strani „Lajfa“, gde se reklamiraju cigarete ili duvan za lulu, gde ima mnogo prijatnih stvari na okupu, mnogo lepih i udobnih stvari za oko, dobro je što sam tu, a ne negde gore u kopnu, gde je sada prašnjavo i znojavo, ulice puste, a svet kunja iza spuštenih roletni, dobro je, ipak je dobro što sam ovde!“

„Dobro je što sam tu, sa svim ovim svetom koji se leti seli na Terasu, a zimi u 'Golf na Bledu - jesenji festivali i proletnje svečanosti... Prezirem ih, a opet sam neprestano s njima“, mislio je, “ali bar su učtivi, a to je ipak nešto, svejedno što iza njihovog keženja nema ničega sem puste zemlje gospodina Tomas Stern Eliota“

- O, baš divno što ste ovde! Moramo da se nađemo, važi?

- Svakako, svakako...

- Molim vas još malo leda!

- Jutros!

- Tu blizu... Ne znam. Možda do jeseni?

Ona se pojavila u jedanaest, kada je već bio toliko nacvrčan da mu je bilo sasvim svejedno hoće li se uopšte pojaviti. Nalazio se, naime, u onom blagoslovenom stanju kada je moguće prizvati bilo koje od dragih, izgubljenih lica na ovu Terasu, čak i one koji leže duboko pod zemljom.

Ali ona je bila još živa! I još su joj oči svetlucale onim starim sjajem iz pedeset osme, kada je u „Labirintu“ igrala „Tintarela de luna“, okružena zadivljenim gledaocima, sama, u jednostavnoj ružičastoj haljini navučenoj na golo mlado telo.

Pronela je između stolova samosvesno svoju lepotu iz pedeset osme i, bogami, još je delovala na goste, koji je ispratiše požudnim pogledima do njegovog stola.

- Stigli ste - reče, ustajući.

A odmah zatim:

- Jutros... - kazao je.
- Fino - rekla je. - A gdje ste se smjestili?
- Tu, blizu...
- Danas će biti pakao... - kazala je i pogledom izbrojala čaše na belom stolu. - Već radite?
- Trudim se...

Onda su začutili. Jedanput, dok je bio još vrlo mlad, i dok je imao običaj da se klati na stolici i smeje bez razloga, video je dvoje stranaca kako sede jedno pokraj drugog i ćute. Zajedno, a svako od njih tako daleko! Gledao ih je kao neko čudo. Još je imao toliko toga da ispriča da nije mogao ni da pomisli kako se ista stvar može i njemu dogoditi jednoga dana; nije ni sanjao da će ga možda jednog jutra mrzeti da priča i da neće imati čemu da se raduje, da će isto tako sedeti potpuno miran i utučen i gledati nekuda ispred sebe u prazno. To treba proslaviti, pomisli!

I mada ništa nije govorila o sebi, znao je i kada je dobila svoj prvi bikini, i prve farmerice od dunda Joza iz Kalifornije, poznavao je i pravu boju njene kose iz pedesete: zlatnožuti mokri bičevi, kao da se uvek vraćala sa plivanja! - način na koji je skakala u more sličan letu plosnatog kamena kada se odbija od površine vode; njen prvi izlazak na Terasu u pratnji majke, i ono leto kada je prvi put došla u baštu "Jadrana"... Mladići su molili njenu majku da dozvoli da odigraju jedan ća-ća-ća i vraćali je uzbuđenu i nasmejanu, još toplu od igre, u belo platnenoj haljini ispod koje su sevale njene tamne noge mulatkinje, njeni blistavi zubi ispod ružičastih napućenih usnica - bičevi njene svetle kose u letu u okretu igre - i njen prvi silazak u "Labirint", njen strah od tog, tako otmenog mesta i livrejisanih kelnera; sećao se i vremena u kome je počela da vlada platoon za igru, i doba kada je ceo grad pitao za koga će da se uda, ko će odvesti taj lepi tamnopusi i svetlooki cvet sa Straduna, koga li čekaju ona i njena majka? Jer Grad je dobro znao da je suviše skupa igračka za sve njih koji je poznaju još od detinjstva, da je luksuz posedovati je i da nije moguće odbraniti je! - pa su vrlo brzo digli ruke od nje, čekajući rasplet, baš kao što se čeka hepi-end u nekom dugo najavljivanom skupom filmu, a ona se vrtela po Gradu, ni sama ne znajući šta čeka. Osmehnula bi mu se leti u prolazu kada bi ga

ugledala (kao da je bio saučesnik u njejoj^maloj tajni), a onda je jednog septembra odveo Pol Šefer u Brisel, ali se posle ispostavilo da je peder i da mu je bila potrebna samo kao alibi, a za njim je došao Tomas Hartvik, već oženjen i na ivici ludila od pića, a za njim jedan argentinski slikar u Parizu, Antonio Diego Garsija, pa italijanski glumac iz koprodukcija, Roberto Bali, i svi oni drugi. Smenjivale su se sobe u potkrovlju, apartmani, krstarenja po Sredozemlju i tužne noći na stanici u metrou - do njega su stizali različiti glasovi: uspesi su smenjivali priče o potucanjima i njejoj propasti - o neverovatnom bogatstvu i pukoj sirotinji - i, najzad, ona je tu, za njegovim stolom, a da se pre toga nikada nisu upoznali, nikada pričali, nikada se kupali na plaži Svetog Jakova u ponoć, ni ljubili na zidinama, ni šaputali u kapijama, niti se krili od znatiželjnika u kamenim uvalama Lokruma - ništa sem dugog tajnog saučesništva, dok je ona jurila za svojom predstavom o sreći - nepostojećim vistavižnom u boji, a on pokušavao da iz svog prosečnog talenta i lica načini zaštitni znak za uspeh - sve do ovog jutra na Terasi, kada su za dve slobodne stolice njihovog stola sedela pokraj njih i dva poraza, jedan pokupljen negde u belom svetu, drugi zarađen ovde, kod kuće.

Pogledali su se i osmehnuli.

- Koliko ostajete? - upita ona.

Pogledao je kao da je prvi put vidi u njenom prugastom minijaturnom bikiniju na plaži "Danče" i rekao:

- Ne znam. Možda do jeseni?

DAR

Doputovavši iz Pariza u Beograd, za božićne praznike, tri dana su raznosili novac, lekove i razne paketiće koje su njihovi pariski prijatelji slali rođacima.

Ttećeg dana, u nedelju, nađoše se tako na Novom Beogradu u bloku 45, gde ranije nikad nisu bili. Ogromni sivi bedemi stambenih zgradurina, nalik na pčelinje saće od betona, na pustim ledinama po kojima je sipala ledena kiša, delovali su im, posle grada svetlosti, više nego sumorno. Čitavo to naselje, poput blatnjave zmije-belouške, opasivala je Buvlja pijaca - pokisla i uzgibana traka nesreće, šverca, bede i slučajnih sudbina, nimalo nalik na šaroliki, vedri metež pariske Buvlje pijace u Klinjankuru, prepune antikviteta i bizarnosti. Mada je ženina bunda od srebrne lisice odudarala od posivelog beogradskog predela, postajući gotovo nepristojna, a njene štikle bile sasvim neprikladne za tanki sloj žitkog ljigavog blata koje je prekrivalo stazu, potpuno opčinjeni ovim prizorom, krenuše da obiđu začarani krug, koji je porodila strašna blokada njihovog rodnog grada.

Ljudi su stajali na kiši koja se lagano pretvarala u susnežicu; neki pomireni s lošom srećom i zlom sudbinom, a drugi obesno razdragani, kao da su izazivali život pod ovim teškim olovnom nebom, puni čudne snage življenja i optimizma. Uz to, mnogi su bili i blago opijeni ruskom votkom „stoličnaja“, koju su slovenska braća šverceri prodavala budzašto - dve i po nemačke marke po boci.

- Zar sam se za ovo školovala? - vikala je jedna postarija žena sa sedim pramenovima koji su joj padali na lice. - Majka mi se sigurno prevrće u grobu! - Prodavala je poslednje preostale drangulije iz kuće: mesinganu lampu u stilu art-dekoa, srebrne balske cipele, mlin za kafu i kutiju punu raznobojne dugmadi...

- Eto, imala sam istu ovakvu bundu, kao ova gospođa - pokaza prstom na beogradsku Parižanku, koja porumene od stida i žurno se utopi u reku kupaca i dokonjaka.

- Draga damo! Ovo je specijalno za vas! - uhvati je za ruku neki starčić koji je prodavao stari radio-aparat i telefon bez slušalice. - Uzmite ovu kinesku vazu! Dinastija Ping-Pong!

Bilo je tu starih zidnih časovnika, slavina za vodu, šubara i šešira bez oblika, raskupusanih knjiga, dečijih tricikala, drvenih konjića bez glave, belog luka, kobasica i rasparenih serviza za jelo, slika koje su bile jevtinije od ramova - čitav pređašnji život bio je na rasprodaji, život bez sjaja, pokisao, zarđao, uzaludan. Dublje se nije moglo pasti od svepokrivajućeg blata s ove strane Save, odakle je počinjala zemljana pučina Panonskog mora. Pa ipak, najveći broj ovih ljudi bio je, moglo bi se slobodno reći, čak i razdragan, na neki poseban, očajnički način, u raspoloženju što često obuzme ožalošćeni skup posle sahrane dragog pokojnika i nešto pića, kada se zaboravlja na nesreću, a život i pored svega nastavlja.

- Ostali smo bez igdje ičega... - ispovedala se nekome zrela žena jakog hercegovačkog akcenta. - I Stari most su nam porušili, zlotvori! Pogledajte mog muža, nesrećnika! Još ne može da dode sebi. Sve smo izgubili; dvoja kola, kuću, zemlju... - Prodavali su bugarske sardine, američke cigarete i rumunski med. Čovek je snebivajući se stajao, ne znajući šta će s besposlenim rukama.

Ljudi su svoju robu držali na kartonskim kutijama ili, jednostavno, na prostrtim novinama kroz koje je polako probijala vlaga večnog, neuništivog balkanskog blata koje nas, mislila je hodajući, prati od najmanjih nogu, čitavog života, poput kakve ljigave metafore.

- Bože, šta su nam to učinili! - prošapta žena svom mužu koji ju je pratio u stopu i štitiio svojom otmenošću i pouzdanošću - baš kao i ovih poslednjih godina u Parizu, posle prvog braka, čiji je raskid preležala kao kakvu tešku, nesnosnu bolest. - Pogledaj, molim te, samo ovo!

Probijali su se kroz svetinu korak po korak, ne gledajući uopšte lica kao i ostali - njihovi pogledi su prelazili preko stvari koje su se prodavale, pokraj nogu u blatnjavim patikama, čizmama i dubokim cipelama.

Odjedanput, među sveopštim sivilom i sveprisutnom bedom, ona ugleda malu blistavu oazu, nalik na svetlucavo ostrvo usred prljavog mora prekrivenog naftom i otpacima. Ustremila se prema njemu i

gotovo klekla pred kartonsku kutiju u kojoj su se prodavali ukrasi za jelku. Gotovo da je zaboravila na Novu godinu! Uhvati prstima u rukavici od jelenske kože jednu zlatnu kuglu, na čijoj se magijskoj površini odslika njeno četrdesetogodišnje zrelo lice polu-Beograđanke, polu-Parižanke i deo tmurnog neba što se istog časa pozlati.

Kao u kakvom snu, preturala je po tim malim dragocenostima među kojima prepozna srebrni vrh za jelku, Sneška Belića od obojenog šećera, svetlucave trake i malog satenskog Pjeroa, koga je sama davno sašila od ostataka bakinog jastuka iz salona. Tli su se nalazili svi ukrasi sa svih njenih novogodišnjih jelki, od one prve, iz dečije sobe - ostaci života posle mnogih selidbi - do prvih grana srebrne jelke s takozvanim dvostrukim iglicama, koje su ona i njen bivši muž uneli u iznajmljenu podstanarsku sobu na Čuburi - ukrasi iz one rajske novogodišnje noći koju su prvi put proveli u njihovom sopstvenom, najzad stečenom domu i svi ukrasi iz kasnijih kuća, što su odslikavali uobičajene svade bračnih partnera pred izlazak ili dolazak gostiju, sve, sve je bilo u ovoj običnoj kartonskoj kutiji na koju je sipila susnežica.

- Pjer! Pjer! Pogledaj, molim te, ovo! - pozva svog muža, koji takođe priđe kutiji sa ukrasima, ali ne vide u njoj ništa neobično; samo stari, već pomalo izandali nakit za jelku.

- Da - reče rasejano. - Lepo je. Kupi ih!

Za sve to vreme, od čoveka koji je prodavao kutiju sa ukrasima nije videla ništa sem nogu u dotrajalim patikama i nogavica u izbledelom džinsu. Najzad, podigla se i pogledala ga - pred njom je stajao njen bivši muž, bolest od koje se lečila (i poverovala da je najzad izlečena) punih sedam godina! Kao da se u međuvremenu ništa nije događalo, gledao je svojim pomalo sanjivim, tužnim sivim očima, ubledeo, lica obraslog u kratku prosedu strnjiku staru nedelju dana.

Naravno, kao da sve ove godine nije ni vadio iz ugla usana obaveznu cigaretu. Pokraj njega, umotana u njegov stari zimski kaput koji joj je sezao do članaka, stajala je, takođe pušeći, mlada žena duge, prave svetlo-smeđe kose - jedno od onih koščatih lica

visokih jagodica i tamnih očiju koja kao da preziru čitav svet oko sebe, čuvajući neku samo njima znanu tajnu.

Stajali su tako i gledali se bez reči, možda pola minuta ili pola stoleća, svejedno, dok je Parižankin muž razgledao neki prepotopski foto-aparat na susednoj tezgi, na samo njemu svojstveni miran način procenitelja stvari, a onda ona prošapta jedva čujno samo jednu reč:

- Koliko? - klimnuvši glavom prema kutiji. A prosedi čovek, ne vadeći cigaru iz usta, reče:

- Ništa.

Njegova pratilja gledala je kroz ženu u krznu srebrne lisice.

Sagao se i pružio joj čitavu kutiju, namestivši pažljivo njene otvorene strane poklopca.

- Hvala... - kazala je.

- Zašto si joj poklonio? - upita ga mlada žena.

Gledao je kako odlazi niz Buvlju pijacu s kutijom u naručju:

- To je njeno - reče.

GOLF KLUB

Koračam kroz Košutnjak preko šušketavog žuto-zlatnog tepiha uvelog lišća, tragom jedne stare ljubavi, baš kao što su posleratne generacije išle tragom Prve proleterske brigade.

Na samom vrhu Košutnjaka stoji još uvek zavejan lišćem stari *Golf-klub*. Još od pre Drugog svetskog rata ovde niko nikad nije zaigrao tu anglosaksonsku igru s lopticom i štapovima, ali stari naziv ovog mesta održao se do dana današnjeg. Pošto su se otmeni igrači golfa zavukli u mišiju, to jest golf-rupu, 1947. u klub su kamionom marke "dodžafrikanac" dovezli nas, rahitičnu beogradsku decu na oporavak.

Beograd nam je izgledao daleko kao da je na kraju sveta. Ni najhrabriji među nama (a bili smo ratna deca) nije se usuđivao da pobjegne kući kroz gustu šumu Košutnjaka, jer smo još uvek verovali da se u njoj kriju Nemci i divlje zveri. Ispod *Golf-kluba* bio je Pionirski grad kroz koji je prolazio pravi mali dečji voz - poklon pionira iz Sovjetskog Saveza, ili delo ruku naših udarnika. Prvi put u životu video sam jednu tako luksuznu kuću s kaminom u koji je čovek mogao da se sakrije i gipsanim štukaturama po tavanici. Ispričali su nam da su se tu pre rata zabavljali kapitalisti i mi smo ih mrzeli iz dubine duše. Posle je *Golf-klub* izvetrio iz mog sećanja poput kuće duhova...

Izronio je ponosno u zimu 1958. kada se po Beogradu proćulo da je u njega stigao prvi džuboks u gradu!

Naravno, tamo su odlazili samo retki, oni koji su u to vreme imali kola. Bilo je to preotmeno i preskupo mesto za nas, ali radoznalost je bila snažnija od siromaštva. Jednog decembarskog popodneva, krenuo sam u *Golf* s devojkom u koju sam bio smrtno zaljubljen.

Stigli smo tramvajem broj tri do Topčidera, a zatim pokraj Hajdučke česme počesmo da se penjemo prečicom uz korito presahlog potoka ka čarobnom bregu na kojem se nalazio prvi džuboks. Dobro, usput smo se nešto kao malo ljubili i valjali po lišću

gospodina Žozefa Kozme, jer je decembar bio bez snega, ludirali se i prevrtali preko glave, a onda, pred nama poput dvorca grofa Zende iskrsnu to čarobno zdanje. Otresli smo grančice i lišće sa odeće i ušli ležerno unutra, kao da smo baš minut pre toga parkirali nepostojeći automobil.

Nisam mogao da prepoznam stari *Golf!* U onom velikom kaminu pucketala je prava vatra, stolovi su bili prekriveni stolnjacima od batista, a između njih su se poput senki kretali elegantni konobari s posrebnim poslužavnicima.

Na stolovima su gorele sveće, a u dnu, kao neko božanstvo elektronske civilizacije, stajao je džuboks rasipajući obojenu svetlost na sve strane. Gospode! Nalazili smo se u raj!

Muzička mašina gledala nas je prezrivo, kao što Marsovac posmatra niža bića. Čini mi se da je trebalo ubaciti tadašnjih metalnih dva dinara, pa da se čitava stvar zavrti, zablista i zatrese od muzike. Naručili smo dva čaja s rumom, izdržali prezir konobara i razmenili sve preostale pare, ostavivši samo za povratnu tramvajsku kartu na liniji broj tri.

Sećam se, izabrali smo Bili Holidej. Pevala je *Dim u tvojim očima*. Slušali smo je ni sam ne znam koliko puta, zaneseni tim baršunastim napuklim i maznim glasom boje nikotina i mekote breskvine kože, gledajući se sve vreme oči u oči, u kojima još nije bilo dima i razočaranja. Na kraju, pala je uveliko noć, ostadosmo samo sa po dve metalne dvodinarke za tramvaj. Pogledali smo se i bez reči odlučili: čućemo još dva puta staru Bili i vratiti se peške u grad! Slušali smo je sanjareći o tome kako bi bilo lepo da je *Golf* naša kuća i da se ne vraćamo u bedu 1958. Kada se jedanput obogatim, obećao sam svojoj maloj prijateljici, kupiću *Golf-klub* i najlepši džuboks koji će svirati za nas i naše prijatelje, a da se ne mora ubacivati novac. E pa, nisam ispunio obećanje. Nažalost, nisam se obogatio, a i muzičke mašine su već odavno izašle iz mode.

Spuštali smo se, tačnije klizili i valjali, niz prečicu kroz šumu tamnu kao vreme, a zatim satima pešačili i pešačili preko Dedinja, kroz jednu ulicu u kojoj su se nalazile diplomatske rezidencije s travnjacima i milicionarima koji su kunjali u stražarama.

Odjedanput, privuče nas svetlo iz ogromnih prozora jedne vile. Čula se udaljena muzika i prigušen žamor zvanica. Stali smo kao opčinjeni i piljili u taj nestvarni srećni svet i džinovsku ukrašenu jelku. Svetlo je padalo na moju ranu ljubav i njen izlizani, istanjeni mantil od kamilje dlake, koji je dobila preko organizacije "Care", na njene dotrajale plitke cipele ravnih peta i njene oči boje badema, blede jagodice i sjajnu tamnu kosu nijanse divljeg kestena. Stajala je kao ukopana pred tim prizorom, niala svrgnuta princeza čijeg su oca ubili 1948. a nju i majku preselili iz jedne slične vile u dvorišnu kuhinju nečijeg zajedničkog stana. Zidovi te kuhinje, sećam se, bili su prekriveni zelenkastom vlažnom memlom, pa sam jedanput (da je utešim) vrhom kuhinjskog noža u jednoj jedinoj liniji nacrtao njen ljupki profil, verovatno svoje najvažnije slikarsko delo u životu. Stajali smo tako, neko vreme vireći u raj, sve dok nas nije oterao milicionar, a onda smo nastavili da pešačimo, čini mi se, sve do jutra.

Ponekad odlazim na diplomatske prijeme u tu ulicu. Ispratio sam generacije ambasadora. Samo učtivi konobari neprozirnih lica i ja pamtimo male diplomatske tajne i koketerije. Oni me znaju još iz onih vremena dok su me prijemi zaista radovali i kada nisam bio dosadan sam sebi. Samo oni znaju kako i koliko da mi sipaju viskija u čašu.

Odlazim, dakle, ponekad u tu kuću i posle serije lažnih i učtivih osmeha koji ništa ne znače, i gledam kroz prozor hoću li slučajno naići osvetljenim trotoarom s malom ljubavlju iz pedeset i osme. Sto više pijem, verujem da će se to dogoditi.

I gle, evo zaista nailazi neki mladi par; zastaju pred osvetljenim prozorom i penju se na nisku ogradu da nas bolje vide.

Stojim i gledam ih: isti sjaj u očima i kosi, isti pokret i ista pohabana odeća. Odakle se vraćaju u moje piće?

Znam, oni zavide meni, a ja njima.

Ipak, niko od nas se ne bi menjao.

„Ostalo je ćutanje”, rekao je Hamlet umirući.

ODRI, MOJA UUBAV

Odri Hepbern me je prvi put primetila tek negde u septembru 1954. u plišanjoj sali jednog bioskopa koji je mirisao na mentol-bombone i nosio zvučno ime - „Imperijal“. Uhvati me panika kada se samo setim koliko smo vremena do tada propustili nas dvoje. Odri i ja. Sećam se svega, baš kao da se dogodilo juče: upravo sam bio raskinuo sa starom Avom (Gardner) u filmu „Bosonoga kontesa“ zbog nekog sasvim prosečnog toreadora sa kojeg nije skidala oči. Kupio sam kartu za film „Praznik u Rimu“ i seo u drugi red partera desno. Sećam se dobro, baš te nedelje dobio sam nov džemper sa izvezenim jelenima. Jeleni su te godine bili u modi. Patio sam kao ubogi đavo što mi je na grudi mogao da stane samo jelen i po, jer sam bio žgoljavko, dok su moji drugovi iz razreda nosili i po šest jelena-kapitalaca u trku. Odri Hepbern je izgleda najpre primetila mog snuždenog jelena i po, a tek onda mene. Upravo se ljubila sa onim naduvenim Gregori Pekom, koji je u tom filmu igrao američkog novinara, kad se iznenada zagleda u parter desno. I Gregori je osetio da se događa nešto čudno, pa je pokušao da je na brzinu odvuče u Vilu Borgeze, ali se mala Odri neprestno okretala tražeći me po sali. Da je samo sišao dole u parter, dobio bi takav don u trbuh da bi me pamtio dok je živ! Ali nije sišao. Šta mi je drugo preostalo nego da grickam semenke i čekam sutrašnju predstavu? I ponovo se dogodi ista stvar: i na matineu od deset i u dva, četiri, šest i osam... Stalno me je gledala.

Bio je to prilično jadan i pohaban bioskop u kome se osećao zadah obližnjeg toaleta. Gazilo se do kolena kroz ljuštore semenki. Ali mala Odri me je spasavala -nisam primećivao ni taj grad, ni njegove bioskope, ni stanovnike, ništa. Iduće nedelje opaziše da između Odri i mene postaje ozbiljno, pa su skinuli film sa programa. Tako vam je to u provinciji! Ne daju ti da se istakneš, izdvojiš! Svlače te u svoje blato. Provincijalci! Ali znao sam dobro da će se Odri Hepbern kad-tad već jedanput pojaviti.

I pojavila se, i to gde - u bioskopu „Drina“, posle osamnaest meseci čekanja. Iz novina saznadoh da se udala za nekog tipa koji se zvao Mel Ferer, mislim. Video sam ih u filmu „Rat i mir“ (američka verzija) bez veze, odmah sam znao da ga ne voli, da je sa njim samo onako. I opet se ponovi ista stvar: čim me je ugledala -sedeo sam i ovaj put u drugom redu partera, desno -odmah mi se osmehnula. Kao da je htela da mi kaže da samo mene voli, u njenom srnećem pogledu bilo je nečeg izvinjavajućeg. Uostalom, i ja sam se zabavljao sa jednom malom iz sedmog be, kojoj su se neprekidno znojile ruke dok smo se držali za vreme filma. Kosa joj je mirisala na sirće. Odvedoh je još iste večeri na predstavu od dvadeset i trideset i, moram da priznam, tu sam napravio veliku budalaštinu: ljubomorna Odri nije htela ni da me pogleda!

Ttebalo je da prođu četiri i po godine pa da se stvar izgadi i da se opet sretnemo u filmu „Ljubav po podne“, gde smo mogli da se gledamo do mile volje, jer je pokojni Gari (Kuper) bio lafčina i nije pravio pitanje. Te zime zbog male Odri upropastih svoj zimski kaput. Sedeo sam u bioskopu „Balkan“ pored velike peći „bubnjare“, koja se ložila pilotinom, i nisam ni primetio da mi se kaput zapalio. Onako bez kaputa, razboleh se od upale pluća i jedva ‘sam izvukao živu glavu, jer smo bili u zavadi sa okolnim narodima pa nam niko nije prodavao lekove. Dobro je što Odri Hepbern nikada nije saznala ništa o tome. Imala je, jadnica, i svojih briga. Čitao sam da je najzad ostavila onog ćelavka Mel Ferera i da se udala za nekog drugog tipa, isto tako nesimpatičnog. Patili smo oboje.

Poslednji put videh je kako jede pončips u „Doručku kod Tifanija“. Pomislih da je ipak dobro što nismo otišli predaleko sa našom vezom. Ja sam bio u najboljim godinama, a ona je već lagano venula. Pogledi nam se susretoše iznad onih bitangi u prvom redu partera (neprestano su se gađali kuglicama od hartije, stoka jedna!) i njene oči napuniše se suzama. Oboje smo osećali da nam je to poslednji susret. Sedeo sam u sali još dugo posle slova THE END, sve dok me razvodnica nije izbacila napolje.

Odri, možeš li da mi oprostiš, Odri, sve moje kasnije veze? Ljubav sa platinastom Merilin Monro, i sa brbljivom Brižit Bardo, pa posle nje sa Antonelom Lualdi, načitanom Monikom Viti i šašavom

Džuli Kristi? I uvek su pokraj njih, kao po nekom pravilu, bili neki zadovoljni i uhranjeni dripci u tvidu, sa brzim kolima, zlatnim satovima na dlakavim rukama: govorili su vešto strane jezike, baš kao šef recepcije u hotelu "Evropa"; bacali su tek zapaljene cigarete dok smo mi moljaskali jedan drugoga: „Ostavi da pušim!“ I svi oni rasturali su se od ljubomore, Odri, zaklanjali vas, glumice ramenima i mantilima, pokretnim krovovima automobila, svim i svačim, od nas gladnih i žednih velikog sveta i devojaka čija kosa ne miriše na sirće.

I mogu vam reći da nema strašnije i očajnije bitke od one koju decenijama vode mali sivi provincijalci, izlizanih rukava, sa svojim suparnicima sa filma.

Jer, to je bitka bez ikakvih izgleda na pobedu.

PORAZ

Nisi lep al' si drag, BelAmi...
(Stari šlager)

Stajali su sa rukama u džepovima i razgovarali, prateći krajičkom oka ljude iz orkestra koji su se pripremali da zasviraju novu igru. Bili su tu: Pupa Hava, Hozn, Aladin, Kalauz, Hapac, Kilo, Lepi, Coka, Bačko, Maki, Cimer, Buraz, Vito, Ciga, Bel Ami i još neki momci iz mlađih razreda.

Velika gimnastička dvorana Gimnazijuma, nepregledno prostranstvo parketa koji je bleštao pod svetlom golih sijalica, pretvarala se jedanput nedeljno u salu za igranke.

U svojim najsvečanijim odelima, mladići su stajali uz samu ivicu te parketirane pustoži, odmeravajući sa neprijateljstvom jedni druge. Njihove preterano usjajene cipele i posudene kravate odavale su pažljivo skrivano siromaštvo. Živeli su od subote do subote u gradu, daleko od bilo kakvih uzbudljivih doživljaja, po kuhinjama i sobama sa krkljavim radio-aparatima koji su prenosili udaljeni žamor neke srećnije planete.

Devojke su tada nosile široke suknje, stegnute u pasu jeftinim plastičnim kaiševima, a iz njihove kose širio se miris parfema „Crna mačka“. Kad bi prelazile salu, te haljine su se klatile tamo-amo, poput zanjihanog abažura stone lampe. Na igrankama je obično bilo mnogo više mladića nego devojaka, ne računajući one nesrećne ženske slučajeve, zaboravljene po uglovima. Bilo je potrebno čitavo malo lukavstvo da se stigne na vreme do partnerke na ples: čitava mala taktika da bi se brzina denfovala, a na lice navukao ravnodušan izraz u trenutku kad se prsti dotaknu devojačkog ramena. Zbog toga su mladići, ne prestajući sa razgovorom, zauzimali pozicije za start, približavajući se gotovo neprimetno izabranim devojka, korak po korak, jedva primetljivim pomicanjem donova po patosu. Istovremeno, morali su paziti i na bubnjara koji je sa četiri kratka udarca palice po čineli davao orkestru znak za

početak svirke. Za ta četiri jedva čujna udarca znali su samo momci posvećeni u tajnu - veterani gimnastičke sale, najlukaviji i najhitriji lovci gimnazijalki i studentkinja iz provincije.

četiri krhka udarca važnija od revolverskog hica startera na olimpijskoj stazi dugoj sto deset metara sa preponama, taj znak koji otvara kapije raja u zemlji Bogu iza leđa, u dvorani sumornog sjaja, ispunjenoj dimom prvih cigareta u životu i prvim poznanstvom sa zanosnim mirisima mladih ženskih vratova, trenutak koji malim bludnicama otvara kapije straha izazvanog blizinom muškog daha; ta četiri takta ljubavi i smrti - četiri takta kojih će se Bel Ami sećati i na samrtnoj postelji -a sve to u nevažnom gradu u kome je prvi put upoznao vrtoglave dubine bluda.

Ponekad bi svirači prevarili mlade lavove. Bubnjar bi uzeo palicu u ruke i izveo svoja četiri čuvena udarca, na šta bi momci jurnuli ka partnerkama koje su se lukavo igrale ravnodušnošću i svilenim maramicama. I u onom blagoslovenom trenutku, kada bi ih se dotakle muške ruke pozivajući na igru, u času kada je bitka izgledala sasvim dobijena, orkestar bi grmnuo "tuš", pa bi trubač uz ciničan naklon izgovorio najstrašniju rečenicu na svetu: "Damebiraju!"

Bel Ami je pravio plan: potrebno je biti dovoljno brz i izabrati tačno onaj trenutak u kome se završava kucavi znak, a počinju prvi taktovi igre, ali ne toliko hitar da se na vreme ne prepozna zamka. Vešt poput izgladnele i dugo proganjane zveri koja vreba hranu, uspevao je da se ubaci u to međuvreme, u taj kratki, gotovo nepostojeći pasaž, i da pri tom poput klizača na ledu izvede okret i iznenada se nađe licem u lice sa budućom partnerkom, izbegavši da čitava stvar izgleda nametljiva i dugo čekana.

Stajali su tako izigravajući nehajnost, a klavirista je uporno započinjao priču sa bubnjarom koji se igrao palicama. Zatim su podešavali instrumente tražeći nekakav zvuk - prokleti idioti koji šetaju po Bel Amijevim živcima poput pelivana - da bi čas kasnije izmislili nekakav blesavi vic, pa su se cerekali dok se njemu kočio vrat od gledanja iskosa u devojkicu koju je izabrao, plašeći se da mu ne klisne u sasvim drugi kraj sale, gde bi lov bio sasvim onemogućen.

Devojka sa kojom je nameravao da igra bila je nešto starija od ostalih u dvorani. Njena leđa i njene mišice nalazili su se na samoj ivici zrelosti. Bel Ami je danima izdaleka pratio njen hod ulicama, poznavao je način na koji nosi knjige ili zabacuje kosu nervoznim pokretom glave, a nekoliko puta njene oči u prolazu zadržale se duže nego što je prirodno na njemu, nasmešene i ispitivačke (ili mu se to samo činilo?), tako da je malo-pomalo podigao čitavu građevinu pomoću te nepoznate osobe, neku vrstu zida kojim je uspevao da se zaštiti od sopstvenog grada. Zamišljao je buduće večeri u nekoj nestvarnoj sobi i brzi prolazak ulicama koje bi u tom slučaju izgubile za njega svaku važnost. Kada bi je posedovao, postao bi na neki način posvećen u tajnu, i ona bi ga čuvala od svakodnevnih profesorskih mučenja i ponižavajućih preskakanja konja na časovima gimnastike. Sve bi bilo moguće izdržati kada bi ga ona čekala na izlasku iz škole, u onim maglovitim jesenjim večerima u kojima ulična svetla pretvaraju sumorni grad u još sumorniju tamnicu.

Bel Amiju se u to vreme dešavalo ono što se pre ili kasnije događa svim učenicima sedmog razreda gimnazije kada preziru svoje godine, želeći da što pre budu primljeni u klan odraslih ljudi. Pripadao je onoj vrsti preterano osetljivih dečaka koji su ustrojstvo gimnazijskih pravila mrzeli do te mere da su izlazak iz škole očekivali kao pretvaranje ružnog pačeta u belog labuda. Ne znajući da iskoriste prednost svojih godina, oponašali su manire starijih, čekajući strpljivo svoj trenutak u kome će se godine poklopiti sa njihovom sopstvenom predstavom o njima samima.

U ovom trenutku, dok prilazi devojci sa leđa, Bel Ami je umorni veteran koji je preživeo gomilu vazdušnih bitaka, mešavina razočaranog Remarkovog doktora Ravika i Gari Kupera kada prelazi prostor između dva uperena revolvera na prašnjavom trgu vestern-gradića. Na nekoliko koraka od devojke začu četiri udarca, a zatim bi obmotan lepljivom grmljavinom saksofona koji su započinjali uvodnu temu u melodiju „Čovek koga volim“. Thj tuleći oblak provincijskog zvuka kroz koji se probijao prema crnom puloveru i šiškama na čelu spuštenim sve do trepavica, pokloni njegovom kretanju neočekivanu eleganciju - a čas kasnije zaroni u neki čudan miris, koji sigurno nije

poticao iz njegova grada, i još čudniji način igranja u kome se devojka priljubila uz njegovo telo za nijansu čvršće nego što su to dozvoljavala pravila gimnastičke sale za igranje. I ne gledajući ga, ona podiže svoju ruku pa on oseti na vratu laki dodir mekih prstiju, a sasvim dole pritisak čvrstih i u isto vreme toplih butina koje su se njihale praćene kolanjem truba prigušenih denferima. Za trenutak potpuno ga napusti lažna veteranska sigurnost - i sasvim izgubi glavu osećajući kako se vraća u svoju školsku klupu, preplašen, povređen i uzbuđen do krajnjih granica. Smetalo mu je i to što nije mogao sakriti drhtanje ruke kojom je držao njenu i osetno klecanje nogu - ali devojka, izgleda, nije ništa primećivala - vodila ga je kroz lavirinte saksofona, zaneta svojom igrom i sigurnošću zrele mačke.

- Dolazite li često ovamo? - promuca Bel Ami osećajući i sam besmislenost tog rutinerskog pitanja. A odmah zatim, ne čekajući odgovor, reče zapinjući: - Ne sviraju loše! - i to je bilo sve što je uspeo da izgovori, a igra je već bila završena i oni su stajali očekujući nastavak. Prvi put oseti da ne zna što da učini sa rukama. Da ih stavi u džepove, bilo je nepristojno. Nije mogao ni da se igra ključevima jer ih nije imao. Da ih skrsti na grudima, nije mu se dalo - nekoliko momaka stajalo je u toj pozi oko njega, a on nije želeo da se ponavlja.

- Lepo je... reče devojka zirkajući po sali.

- A meni je dosadno!

- Zašto onda dolazite? - upita ona i prvi put ga pogleda sa stvarnim zanimanjem.

- Šta bih drugo radio dok sam tu?

- Niste odavde?

On joj reče ime velikog grada koji nikad nije video sam u bioskopu.

Nastaviše da igraju, i Bel Ami više nije mogao da zatvori usta. Prepričavao joj je hiljadu sitnih anegdota koje je čitao u novinama, hvalio se svojim poznanstvima sa slavnim ličnostima, a njen somotasti pogled lagano se nalivao divljenjem.

Bilo je to pravo malo čudo. Reči kao da su provalile branu od zuba, jedan sasvim drugačiji, briljantni Bel Ami počinjao je da izvodi složene figure "bugi-vugija", koji je te zime sa zakašnjenjem osvajao

grad, ne prekidajući svoju priču, vešt i elegantan, brz i uspešan, zavodljiv i učitiv - sasvim drugačiji od onog koji se svakog jutra penjao uz klizave stepenice gimnazije, koračajući kao konj koga vode na klanicu.

Više nisu primećivali pauze između igara, više se nije znalo kada biraju mlada gospoda, a kada dame, sala se stapala u bezbroj svetala, dok su se igrači pred njegovim, srećom ozarenim očima, pretvarali u blistavi zid smrti koji vozač motocikla ne uspeva ni da primeti, zanet svojom hazardnom brzinom, oslobođen težine i svih fizičkih zakona.

Na kraju tog vrtoglavog tobogana, prošavši kroz gužvu garderobe i miris sirotinjskih kaputa, koji su svoje vlasnike naprečac vraćali u periferijske ulice iz kojih su pokušali pobeći, njih dvoje se nađoše na ulici zasuti snežnim konfetama. Duboko zavučenih ruku u džepove, Bel Ami je skrivao dotrajalost svoga zimskog kaputa dobijenog na stovarištu CARE. Još uvek je govorio o svojim glumačkim planovima tamo u glavnom gradu i o kafanama u modi, gde su svi gosti i kelneri bili na ti, vezani dugim prijateljstvom.

Stigoše zatim do devojčine kapije, mračnog tunela kroz koji je duvao vetar raznoseći đubre iz pretovarenih kanti. Prašnjavo gvožđe sa ornamentiranom vizijom nekog austrougarskog arhitekta, koje je trebalo da predstavlja čudo ljupkosti, baci zaista čarobnu senku na njeno lice i trepavice sa kojih se cedio sneg. Zastaše trenytak naslonjeni na kante za đubre, obmotani mirisima prvog snega i prosutog pepela ohlađenih peći, pa Bel Ami reče:

- E, pa onda... - a odmah zatim zagnjuri svoju glavu u njen kaput, osetivši se potpuno bezbednim. Celo to vreme nepoznata devojka je pevušila melodiju njihove poslednje igre. Kompozicija se zvala „Američka patrola“. Momci iz orkestra su danima odlazili u bioskopsku salu sa notnom hartijom i baterijskim lampama da zapišu note iz filma u kome je svirao orkestar Glena Milera.

Bel Ami je znao: sad ili nikad - i njegove usne jurnuše ka toj ružičasto vlažnoj površini lica pa, naravno, pogodiše najpre nos, a posle uho, jer je devojka mazno izmicala glavu, plašeći se očigledno virtuozne tehnike velegradskog zavodnika. Trčao je zatim preko belih, nedirnutih površina snega, gađao u letu grudvama limene

lepotice sa frizerskih firmi i najzad, sam sa svojom tajnom, zaspao u svom lisičjem leglu, toploj zasedi noći.

U onim časovima pred jutro, kad su mladići njegove epohe ustajali u sobama zamrznutih prozora, nesrećni zbog dana koji neće doneti ništa novo, Bel Ami napusti svoju logu sa osećanjem da ga od danas pa sve do smrti očekuju sami pokloni prebogatog nepoznatog darodavca, koji je najzad uvideo da on zaslužuje više od ostalih u ovoj rupi od varoši.

Nikoga ne zateče u kuhinji. Svi su već bili otišli na posao. Odseče krišku hleba koja se mrvila pod nožem, a preko nje namaza tanak sloj masti i sve posu kao cigla crvenom paprikom. Džepovi kaputa već su mu bili natrpani sveskama i jednim raskupusanim primerkom „Liⁿg^{va} latine”. Tkda se seti da ima čas gimnastike i da mora vući sa sobom one odvratne gumene patike - potraži ih i smota u novinsku hartiju, pa se sjuri niz stepenice, proizvodeći potpeticama zvuk sličan preletanju nokta preko dirki klavijature.

U razredu ga zapahnuše mirisi mokrih đlačkih kapa, jeftinog ulja za patos i ugljene prašine. Obrisi učionice su se gubili u toploj izmaglici pokvarene „Kraljice peći”, dok je on iz poslednje klupe zurio kroz prozor prema brdima sanjareći o sinoćnjoj lepotici, o tome kako mora da izgleda kada naga leži na odranoj koži surog medveda ispred kamina. Očigledno, šarmiranje je uspelo! Pređe superiorno pogledom preko idiotske galerije svoga razreda - ko se od njih mogao pohvaliti jednom dvadeset petogodišnjom studentkinjom koja tako vešto barata nepsima, jezikom, pa čak i zubima kada se ljubi u tajanstvenoj kapiji. Niko od njih! Bel Ami povratu izgubljeno poverenje u sebe; sada je pouzdano znao da je izabranik sreće.

Ikko neprimetno proleteše časovi latinskog, fizike i geografije a da nije primetio čak ni lica profesora, isto tako bezbojna kao što su i zidovi učionice.

Oduvek je imao urođenu odvratnost prema časovima gimnastike. Poput mlade životinje, osećao je nelagodnost ulazeći u svlačionicu ispred sale, gde su se gurali njegovi vršnjaci pokazujući nezdravu boju kože i bubuljice. Oko njih se širio neprijatan zadah znoja i prašine sa patika. Ličili su na krdo uhvaćenih, ružnih zveri. Bel Ami

se naježi kada ga dotače nečije golo rame, a sasvim ukoči kada otpoče guranje po betonu uz mutirajuću ciku i čudno, polupedersko uzbuđenje na ivici hysterije. Gadio se svojih tankih nogu posutih maljama, i svojih ruku na kojima nije bilo ni traga mišića. Nervirao ga je i dres od crnog satena pri čijem se dodiru naježi koža, kompletna glupost situacije koju nije mogao izbeći, susret sa profesorom večno uvučenog stomaka što uživa u svojoj nadmoći praveći čučnjeve i doskoke ispruženih ruku u nekom, samo njemu razumljivom gimnastičkom ritualu. Sve te stvari Bel Ami niti je voleo niti razumevao. Stvoren od sasvim drugog materijala, nije pristajao na srdačnost tog profesora, koji je neprestano upotrebljavao reči "momci", "čoveče" ili "kilavko", stvarajući atmosferu pripadanja muškom krdu. Bel Amijevo unutrašnje ustrojstvo spadalo je u onu familiju osamljenih mužjaka koji love samo za sebe u čestarima sopstvenih izmišljotina. Sveden sada na običnog učesnika sletskih vežbi, on, kome su oteti svi trikovi, čak i izuzetno mačkasti hod koji je bio izbrisan svirepo preciznim taktovima "jen'-dva, jen'-dva"! -osećao se degradirano dok je stajao u stroju, opkoljen sa svih strana mesom svojih drugova.

Čekali su na nešto, ne započinjući čas.

Uvučen u sebe, Bel Ami je kao iz kornjačine ljuštore posmatrao salu koja mu je ličila na srednjovekovno mučilište, sa svim onim karikama, vratilima i pocepanim strunjačama. Plašio se pada, a svaki od ovih predmeta ga je izbezumljivao svojom besmislenošću. Bio je duboko uveren da je svet svakako potpuno poludeo kada uzima ozbiljno ove smešne naprave naterujući razumne ljude da ih ko zna zbog čega preskaču ili se vešaju o njih. Sem jednog hroničnog debeljka koji je imao neverovatno ljubičaste iks noge, bio je neosporno najnespretniji vežbač na spravama u školi. Na otvorenom prostoru stvar se iz osnova menjala. Bel Ami je redovno pobeđivao u svim trkačkim disciplinama, ne toliko zbog želje za uspehom koliko iz čistog gađenja koje mu je pomagalo da trčeći stavi iza sebe tu smrdljivu rulju što je dahtala poput čopora lovačkih kerova. Ne dodirujući gotovo zemlju, trčao je bežeći od sveta u kome se nekom greškom rodio; trčao je u stvari prema moru, a nikada nije stigao do

njega, jer su se između njih dvojice isprečile visoke planine i neke druge okolnosti.

Najzad, njegova razmišljanja prekide reski pisak profesorove zviždaljke. Dečaci se naglo ispraviše i zauzeše stav mirno.

Kroz široka vrata gimnastičke sale prvi put u istoriji škole uđe jedna žena. Odevena u crni triko i majicu bez rukava, u snopu svetlosti koja je dolazila kroz prljave prozore prelamajući se kroz milijarde čestica prašine, ona je delovala gotovo nestvarno - kao znak za ženu i njenu suštinu svedenu samo na siluetu. Ugledaše napete lukove njenih bokova i tamne vrhove grudi, sve to obavijeno oreolom svetleće prašine. Bili su opčinjeni, i ne primećujući da su za mladom ženom u salu ušli i neki drugi, njima nepoznati ljudi sa sveskama i štopericama. Gledali su u nju kao u dugo prželjkivani san. Nemirne noći u sirotinjskim sobama, topline jutra i sve pornografske fotografije kojih su se ikada dočepali u životu, već izbledele od mnogih kopiranja i dodira - sve se to slilo u jedan utisak u kome učenici sasvim zaboraviše na deprimantni izgled svojih izbledelih i neuhranjenh zimskih tela. Otrezni ih sportski bariton njihova profesora, koji reče:

- Momci, danas morate biti izuzetno pažljivi na času! Od toga zavisi uspeh moje mlade kolegice koja će sada polagati ispit za profesora fizičke kulture!

Pokazavši niz belih zuba, on pljesnu onog debelog kilavka po stomaku: „Uvuci tu vaterpolo loptu, momče!“ na šta dečaci prsnuše u smeh, više da otklone nelagodnost, nego zbog uspelog vica.

Zena tada izade iz svetlosne zavese i stade pred njih, takođe uznemirena svojim otkrivenim telom.

Bel Ami tada vide da je to njegova sinoćnja partnerka sa igranke, a nevidljiv udarac u pleksus sasvim mu preseče dah.

Buduća profesorica poče sa uobičajenim komandama. Najpre trčanje ukруг oko dvorane, zatim prevrtanje preko glave, a onda Bel Ami više nije imao gde da sakrije glavu - došla je na red vežba na karikama i kolona se vrtoglavo smanjivala pred njim dok su se karike opasno primicale.

Još trojica, dvojica, još samo jedan - i on se nađe oči u oči sa devojkom u crnom trikou. Gledala ga je sa blagom nevericom koju

smeni zaleđeni smešak.

Bel Ami odstupi od strunjače i, uhvativši zalet, napravi okret u karikama. Nedostajao mu je još samo delić snage, onaj zalogaj mesa koji bokseru nedostaje da bi izveo poslednji, odlučujući udarac u ringu. Ali njegove mišice načinjene od lukavstva lisice, kostiju i kože, loše uhranjeni mišići dečaka koji je upoznao glad ratnih dana, nikada do kraja najeden, čak ni u najbednijoj poslastičarnici najsiromašnijeg od svih siromašnih gradova, taj presudni delić snage koji je poput očajničkog signala tonućeg broda dopirao iz njegove svesti do njegovih tetiva, koje, mada su čule naredbu, nisu mogle da je poslušaju, držao ga je u pat-poziciji, ne uspevajući da ga prebaci preko nevidljive ose ravnoteže - ne dozvoljavajući mu ni da se časno vrati u normalan položaj. Visio je tako pred očima žene, svestan iscepanih patika koje je morala videti odozdo, svestan ružnih nogu i pegave kože. Gledao je svoju sinočnju izbaviteljicu izvrnutu naopačke, dok mu je do ušiju dopirala graja dvorane - besmisleni saveti i krici uvreda. T&j zvučni zid i slika na glavu izvrnutog parketa, što je u tom času ličio na žutu pučinu viđenu iz aviona, oštar bol dlanova koji su pekli slepljeni u drvo karika, i osećanje nemoći pred ovom svemogućom ženom, gomilom drekavaca i izvrnutim pretećim izrazom profesora, nemoć pred gradom iz koga se nije moglo pobeći, kao što je nemoguće bekstvo iz lonca glatkih zidova - sve to i još mnogo drugih stvari proleteše kroz glavu sirotog Bel Amija, dok je onako raspet visio između neba i parketa čitavu jednu večnost, a možda i duže od toga, sve dok mu se prsti sami od sebe ne rastvoriše a on tupo pade na strunjaču pred devojčine noge.

PRIJATNO MESTO

- Halo! - pozva mlađi čovek kelnera. - Halo, kelner!

Kelner je imao proširene vene i bio je veoma star. To se sasvim lepo moglo videti kada je iz polutamne kuhinje izašao na svetlo dana.

- Gle, koga to vidim? - osmehnu se on. - Odavno te nije bilo.

- Poslovi... - reče mladi čovek, a zatim se okrenu ženi koja je sedela za njegovim stolom: - Sviđa li ti se ovde?

- Zaista prijatno mesto... Volim ovakva mesta.

- Kako ti je majka? - upita kelner, otresajući salvetom nevidljive mrve sa stola.

- Poboleva - reče mladi čovek. - A ti? Kako tebi ide?

- Gura se...

- Baviš li se još politikom?

- Ne, otkako su poskupele novine!

Čovek stavi svoju ruku preko ruke mlade žene:

- Ovde sam presedeo svoje najlepše godine.

- Je li? - reče ona.

- Pa, šta biste za ručak?

- Kakva je kolenica?

- Nije loša - reče kelner - ali biće bolje da uzmete mlado jagnjeće.

- Litar kutjevačkog „burgunca“ i dve zelene salate. Salate, ako može, odmah!

Kelner odšepa do šubera, viknu kroz njega narudžbinu, a onda se ponovo vrati za njihov sto, noseći u ruci vazu sa dva karanfila.

- Dobro izgledaš! - reče. - Samo si se malo ugojio.

- Godine... - odgovori mladi čovek. - Zašto ne sedneš s nama?

- U službi sam - pokazao kelner na bluzu, a zatim se okrenu mladoj ženi koja se igrala potpuno novom burmom - izvinite, ako dosađujem - reče - ali poznajem ga još kad je bio ovaliki!

Žena se osmehnu:

- Onda sigurno znate i koga je sve dovodio ovamo?

- Tb više nije važno! - prekinu celu stvar čovek. -Znaš - reče - on godinama igra na prognozi! Jesi li dobio šta u poslednje vreme?

- U ovom kolu devet pogodaka! Da je "Olimpija" igrala nerešeno, i da je "Zvezda" tukla "Dinamo"...

- Šta je sa onim pečenjem? - prekinu ga mladi čovek, pa kelner ponovo ode hramljući do kuhinje i tamo iščeze na neko vreme.

- Ovo je zaista prijatno mesto! - reče žena. - I kelner je veoma ljubazan!

- To je najbolji kelner u gradu! - reče čovek. - Samo, nikako nije imao sreće.

Posle su mladi čovek i mlada žena jeli mladu jagnjetinu i pili kutjevački "burgundac" presečen sodom.

- Mislio sam da si u penziji? - reče mladi čovek kelneru, koji je skupljao tanjire.

- I jesam. Ovde su me primili na ispomoć. Uostalom, šta bih radio noću? Već godinama ne mogu da spavam.

- Šta imate od slatkog? - upita mlada žena.

- Orasnice, suva pita, palačinke s džemom i orasima.

- Onda radije donesite kafe. Malo gorče, molim vas.

Kad kelner ode po kafe, mlada žena reče poluglasno:

- Imam utisak da me ne voli preterano. Koga si sve dovodio ovamo ranije?

- Varaš se! Siguran sam da mu se sviđaš.

- Ipak, zašto nas malo ne ostavi na miru?

Kelner stavi dve gorče kafe pred njih:

- Pratim sve što pišeš! - reče. - Mislim, ne razumem baš sve do kraja, ali ljudi ovde kažu da si odličan! Neki advokati koji te čitaju. Stari Beograđani!

- Hoćeš li "kent"? - ponudi ga mladi čovek. Kelner je uzeo cigaretu i pažljivo razgledao, a zatim stavio u mali džep od bluze.

- Ne dozvoljavaju da se puši dok radimo - reče. -One u nedelju si odlično sredio! Hoće li ti odgovarati?

- Ne verujem - reče mladi čovek i pogleda na sat. -E, pa vreme je da se ide. Piši!

Kelner napisa račun mičući usnama dok je sabirao:

- Šest hiljada i dvesta pedeset...

Mladi čovek izvadi iz džepa zgužvane novčanice i stavi pored ceduljice tačno šest hiljada i dvesta pedeset dinara.

- Jagnjetina ti je bila odlična! - reče.

- Gle, tvoj poslednji članak! - nasmeja se žena, pokazujući na kelnerov novčanik dok je slagao novac.

Članak je bio presavijen načetvoro i nalazio se odmah pored novčanica od pet hiljada. Iz ugla pored naslova smešio se zajedljivo mladi čovek sa fotografije od pet cicera.

- Zamolio me jedan gost da mu ga donesem - reče kelner. - Zaturio je taj broj.

Napolju je ulica bila tek polivena. Na svakom stolu stajala je veza svežih mladih rotkvica. Stolnjaci su bili zakrpljeni ali uštirkani.

- Ovo je zaista prijatno mesto! - reče žena mladom čoveku uhvativši ga ispod ruke. - I kelner je bio jako ljubazan. Zašto mu nisi ostavio bakšiš?

Mladi čovek se okrenu ka izlogu kafane. Kelner je upravo tresao mrve sa stola ili se pravio da ih trese. Videlo se da je preturio toliko toga preko glave a da ga sve to ipak nije slomilo. Videlo se još iz njegovih pokreta da je nekada imao svoju sopstvenu kafanu, da je dočekivao goste na vratima u tamnom odelu i sedeo sa njima barabar za stolom, pričajući nedeljom pre podne o politici. Videlo se još da je posle toga prodavao srećke na ulicama, bio fotograf na Kalemegdanu, trgovao voćem na veliko, osiguravao stanove od požara i krađe, imao svoju tačnu vagu - tačno merenje, i da se na kraju vratio kelnerskom zanatu.

- Stvarno, zašto mu uopšte nisi ostavio bakšiš? -ponovi mlada žena mladom čoveku dok su ulazili u taksu.

- Tb je moj otac - reče on.

PRISLUŠKIVANJE

- Šta bismo radili svake noći pred gostionom da nije njih dvoje?
- Koga bismo ogovarali?
- Je li joj to sin?
- Mogao bi da bude.
- Pa nije, valjda...
- Nego šta misliš?
- Bože!
- A ne smeta vam kad je muškarac stariji dvadeset godina?
- Tb je, ipak, drukčije...
- Zašto bi bilo drukčije?
- Šta ja znam? Drukčije je.
- Mora da je neko pogrešio kad je rentirala kola?
- Kako?
- Pa, umesto da joj iznajme nov auto i starijeg čoveka, dali joj stari "pežo" i ovog dečaka!
- Sigurno je bila lepa...
- Pre rata!
- Ona je, izgleda, naša. On, jadnik, ništa ne razume.
- Francuz je.
- Ili Amerikanac? Govore i francuski i engleski...
- Eno, poručuje večeru!
- Hoćeš li ribu?
- Ako nema kostiju.
- Imate li neku ribu bez kostiju?
- Sve naše ribe imaju kosti.
- Sve njihove ribe imaju kosti. Hoćeš li nešto drugo?
- Oh, svejedno mi je!
- Dobro. Njemu donesite neko meso, a meni litar belog.,
- Želi li gospodin nešto za piće?
- Koka kolu.
- Zašto li ga je dovela ovamo, pored onolikih hotela?

- Ovde je sigurna da joj neće umaći. Nema plaža, nema igranki, nema drugih žena, sem starih meštanki... A, lukava je ona: ume ta da izabere pravo mesto!

- Svejedno, to ne vodi ničemu!

- Briga nju za to! Hoće žena lepo da se provede dok još može.

- Kod koga su odseli?

- Kod Frana.

- Šta on kaže?

- A, ništa, znaš ti Frana. Svejedno mu je dok plaćaju.

- Gde se kupaju?

- Na stenju. Ona potpuno gola, on, onako. Video sam ih juče dok sam prolazio čamcem.

- Kako izgleda?

- Sa one daljine, nije loša. Dobro se drži.

- Opet će se napiti! Svake noći se napije.

- I kad je pijana, vozi kola bolje od njega!

- Eno, počeli su izgleda opet da se svađaju... Šta mu sad kaže?

- Kaže da ni ona ne ogovara njegovu zemlju, kad su tamo, i da to isto očekuje i od njega, ovde.

- Dobro mu je rekla!

- Šta još kaže?

- Sada mu objašnjava da joj je ovo najdraže mesto na svetu, jer je tu letovala kad je bila mala. Kaže da je ovde prvi put u životu videla more!

- A on? Šta on kaže?

- Pita je kada je to bilo.

- Davno. Vrlo davno. Još se nisi bio ni rodio!

- Dobro, bili smo ovde nedelju dana, videla si ga i sada možemo da se vratimo u civilizaciju. Dosta mi je ove kafane, u kojoj svi bulje u nas kao u neko čudo! Hajdemo!

- Ja ostajem.

- Pijana s.

- Ne mičem se nikuda sa ovoga mesta!

- Pijana si, kažem ti!

- To sam već čula. Ako ti smeta, kupi se!

- Gde da se kupim bez kola i novaca, kad si me dovukla ovde, Bogu iza leđa?
- Uzmi sve i ostavi me na miru! Novac je u neseseru.
- Je li to tvoja poslednja reč?
- Beži, dok se nisam predomislila!
- Onda, zbogom!
- Ne budi patetičan, a kad već ideš, prođi pokraj šanka i naruči mi još litar belog...
- Bogami, on ode...
- I ja bih otišao da sam na njegovom mestu.
- Šta će sad da radi?
- Snaći će se već ona!
- Da je pozovemo za sto?
- Je li za vas litar belog?
- Jeste. Odlično vam je vino. Samo, moglo bi da bude malo hladnije! Odakle je?
- Gore, iz Župe, gospođo.
- Kojajeto vrsta?
- A otkud znamo? Vino ko vino! Da donesem i koka kolu za gospodina?
- Ne treba. On se neće vraćati.
- Živeli, gospođo!
- Živeli, momci!
- Što ne pređete za naš sto?
- Pređite vi bolje za moj!
- U redu. Da se upoznamo: ja sam...
- Ostavite imena! Kome je do imena? Ionako ćemo ih posle zaboraviti!
- Dobro ste to rekli.
- Da se kladimo da će da se vrati...
- Koto?
- Onaj vaš mladić! Siguran sam da će da se vrati!
- Neće. Tvrdoглаv je na oca.
- Poznajete mu oca?
- Kako ne bih poznavala muža?
- A mladi Francuz?

- Tb mi je sin.
- Kako mislite - sin?
- Dovala sam ga da upozna moju zemlju...
- Prvi put je ovde?
- Prvi put.
- Je r mu se dopada?
- Ne preterano.
- A vama tamo?
- Ni meni, tamo.
- Šta mu smeta?
- Sve.
- Pa, šta ćete sad da radite?
- Ništa. Naručićemo još litar belog.
- Ne plačite; sve će se srediti!
- Hoće. Samo da se završi ovo glupo leto!

ZASEDA

Čitavog života jurim jednu priču. Jurim je, jurim... Ali ona se uporno skriva od mene. Ta priča koju tražim trebalo bi da ima svežinu maestrata, odavno iščezli miris borove smole, tamnu boju mlade osunčane kože. I još nešto. I još mnogo toga što ću doznati ako je ikada pronađem. Ali čim joj se približim nadohvat ruke, izmiče mi kao riblje jato na koje je pala senka ronioca. Ponekad mi se učini da je najzad imam - tu priču koju toliko dugo čekam. Proslavljam susret i beležim je na prvoj salveti. Presrećan, budim se pre zore da je uredno prekucam, ali, avaj, iščezla je preko noći, ostavivši iza sebe samo nerazgovetne, prazne reči. Izluđuje me. Vara s drugim piscima. Zakazuje sastanke na koje ne dolazi. Moj optimizam razbija se kao Titanik o kocke leda što zveckaju u čaši. Leto sipi poput peščanog časovnika, a nje nema pa nema...

Najzad, postavljam zasedu toj hirovitoj priči za najlepšim stolom Gradske kavane u Dubrovniku, nadajući se da će mi sama prići i pitati da li je jedna stolica slobodna. I gle, prilaze mi mnoge priče, sedaju i pričaju, ali one moje, prave, nikako nema. Neke od tih priča su očigledno tuđe, neke su lepe (ali nisu za mene), druge sam već negde čuo, treće su otrcane, toliko puta prežvakane i napisane, prošle kroz stotine usta i ruku. Ne znam kako izgleda priča koju čekam, ali siguran sam da ću je prepoznati čim je ugledam. I zato, molim vas, ne prilazite mi ako niste moja priča. Ona će već naići jedne noći, pa ako vidi da mi je sto zauzet, bojim se da će otići zauvek.

Unapred hvala.

Tačno u pola osam svake večeri, na terasu Gradske kavane u Dubrovniku, stiže čovek koji je pravio istoriju. Mada već godinama nije na vlasti, ljudi ga gledaju s poštovanjem i divljenjem. Čovek koji je pravio istoriju, ispija polako svoju crnu kafu, visoko uzdignute glave. Njegov pogled upravljen je nekud, prema nebu i zvezdama, pa svi letnji gosti misle da je strašno ponosan i nepristupačan.

Greše. On posmatra golubove na spavanju. Golubovi spavaju pod krovnim vencem crkve svetog Vlaha. Čovek koji je pravio istoriju, broji ih svako večer. U sredini tog crnog golubijeg friza na sivoj osnovi kamenog zida, spava jedan beli golub. Jedan jedini, beli. Čovek koji je pravio istoriju, otkrio je posle dugog posmatranja tajni golubiji zakon: beli golub je uvek na sredini, u samom centru usnulog jata. Otkrio je, takođe, da svaki golub ima svoje tačno određeno mesto. A kada neki golub s kraja pokuša da se približi centru, ostali ga kljunovima oteraju na mesto koje mu pripada. Pošto se uveri da su svi golubovi na broju i da je svaki od njih na svom mestu, čovek koji je pravio istoriju plaća svoju kafu i osmehnut odlazi, gledajući ispred sebe.

SKITARA

Moj prtljag stiže uvek poslednji kad ga čekam na aerodromu. Nikad među prvima. Izgleda da imam najlenu torbu u Evropi. Dok drugi koferi hrle svojim vlasnicima, moja torba se izležava na kolicima. Ne ume da se progura. Svi su preko nje, pritišću je, gaze... Šta da radim s njom? Koliko mi je samo puta stigla rastvorena! Kupio sam s pokretne trake sapun za brijanje, uspomene i donje rublje; trčao za pastom za zube, panično vukao rukav od džempera koji je po svaku cenu hteo ponovo napolje, u svet.

Torba mi je nepopravljiva skitara. Neće kući. Kad se tako vraćamo s nekog putovanja i kad pomislim da joj je najzad dosta vucaranja po jeftinim hotelima i sumnjivim mestima, da je poželela da se lepo isprazni i popne na vrh ormara gde joj je i mesto, utvrdim da je uopšte nema na traci. Gde je?

Oprostite, kaže mi čovek zadužen za prtljag, ali vaša torba je otišla u Amsterdam!

Šta će u Amsterdamu, kad tamo nemamo nikoga?

To se i ja pitam? - sumnjičavo vrti glavom kontrolor.

Šta da radim.

Pet puta je bežala preko granice i vraćala se sva izlepljena nalepnicama stranih avionskih kompanija.

Mora da je letela nekud daleko, negde gde je toplije nego kod nas: to sam utvrdio po cmoj pasti za cipele, koja se istopila i iscurela na moje bele košulje.

Ipak, posle izvesnog vremena čovek se navikne na skitačku prirodu svoje torbe. Važnije stvari sada nosim po džepovima i više se ne uzbuđujem. Neka putuje, neka se nagleda sveta dok joj ne dosadi!

Kad ostari, smiriće se.

GOSTOVANJE

Istina, nisam više u godinama kada se ide na gostovanja po provinciji: sale su nam poluprazne i nezagrejane, publika nikakva, instrumenti dotrajali, a razglas bedan - smrzavamo se, kisnemo i gazimo blato, hranimo se gde stignemo, pijemo najgori vinjak, a spavamo po svratištima; kombi nam je propao, pa ga sve češće guramo, na koncertima nam uglavnom zvižde, loše smo i plaćeni, ali bar - nisam kod kuće!

Traži se jedan svet, prekjuče iščezao.

Ttazi se jedna polovna nedelja bez vesti o nesrećama i ratovima. Traže se prijatelji, makar dotrajali, svi oni iščezli, raseljeni, umrli, izgubljeni, poženjeni -traže se svi oni što su nas raznosili komad po komad, deo po deo: delove našeg vremena, naše ljubavi, traže se da vrate ljubav.

PORTRET

U zimu 1941. tata je naručio od poznatog beogradskog slikara portret moje mame u prirodnoj veličini. Mama je pozirala tri nedelje. Slikar je neprestano odlagao da završi to platno, mada je primio predujam. Verovatno se zaljubio u moju mamu, koja je u to vreme bila prava lepotica.

U proleće se zaratilo. Tka je otišao u rat i poginuo već na početku. Nas dve ostadosmo same. Mama je najpre prodavala stvari, a onda je radila po tuđim kućama. Ostarila je preko noći. Da bi nekako preživeo, slikar je, verovatno nekom prodao mamin portret. Ko zna ko je sve kupovao, i gde je sve visila ta slika?

Jednog dana posle rata, neko nam reče da se mamin portret prodaje u staretinarnici, u bivšoj Hartvigovoj ulici. Otišle smo tamo. Tkda sam imala devet godina i svega se dobro sećam. Dućan je bio dubok i polumračan, zatrpan starudijom. Iznad vrata je visila ispunjena zmija, ispod koje je pisalo: „Zmija Piton. Uhvaćen na Tkšmajdanu.“ Mamin portret je stajao blizu ulaza, tako da je na njega lepo padalo svetlo. Tfek tada se uverih koliko je nekada bila lepa. Senka slamnatog šešira s plavom vrpcom padala je na njene ogromne tamne oči i rastvorenu knjigu u krilu. Bila je odevena u belu haljinu bez rukava. Videlo se da je portret rađen s mnogo ljubavi. Stajale smo pred njim vrlo dugo.

- Koliko košta? - upita najzad mama staretinara.

- Dvadeset hiljada... - odgovori starac.

U to vreme, to su bile ogromne pare. Nas dve smo živele čitav mesec s dve hiljade. Ali slikar je pre rata bio jedan od najboljih.

Mama me uze za ruku i krenu k izlazu.

- Oprostite, gospođo! - zaustavi nas staretinar, pokazujući portret.

- Jeste li to vi na ovoj slici?

Mama mu ne odgovori odmah. Pogledala je svoje upropašćene ruke, otrešla nevidljivu mrvicu s izbledele haljine, dodirnula kosu u kojoj je već bilo mnogo sedih.

- Nisam... - reče, i mi izađosmo iz dućana.

Traže se svi oni barovi u kojima smo učili da se opijamo i igramo engliš valcer, traži se Megi Friza, Desa Kesa, Lili Petobanka, koje su plesale igru sa sedam velova pod lažnim imenima Kora Kent, Beti Bup, Lulu Brekfast, traže se ma gde bile, ma za koga srećno udate. Traže se.

I još se traže svi oni podvodači, stranci, pokeraši, bleferi, sve one lepe žene i ukleti pesnici što su prvi sedeli u kafe-baru "Terazije" dok je bio još nov novcat i dok se u njemu služilo vruće mleko u čašama optočenim srebrom. Traže se svi oni bivši ministri, generali, policajci, doušnici, isluženi špijuni, pederi, arhitekta s olinjalim leptir-mašnama, sve one kurve se traže što su nekada sedele u plišanom "Mažestiku" i pile kapuciner u šest po podne, pričajući da ih je zaveo profesor matematike kada su mu odnosile pismene zadatke kući na ispravku.

Traže se da dođu na ponoćni bal kod Nebojša-kule, mrtvi ili živi i zaigraju valcer "Na lepom plavom Dunavu" s vilenjacima, vešticama, duhovima i davnim davljenicima. Ttaže se.

MALINA

Odjedanput, strašno poželeh da popijem malinu sa sodom. Stariji kelneri su se samo osmehivali i odmahivali rezignirano rukom, a mlađi nisu ni znali šta je to.

Kako da im objasnim da su nekada kafanske bašte bile posute sitnim belim šljunkom? Subotom su nam prali kolena i trljali uši krajičkom od peškira, vodili naveče na roštilj u "Kikevac", "Sokolac", "Kalenić", "T&-bor", "Maraton", „Složnu braću“... Odrasli su pili pivo, a nama deci naručivali bi malinu sa sodom. Pili smo je polako da što duže traje, razvlačili taj dragoceni "kupovni" napitak divne grimizne boje, gledali lica i krošnje drveća kroz zamagljenu čašu kao kroz Ticijanovu lazuru nekog kraljevskog plašta. Nismo mogli da zamislimo ništa skuplje - nikakvu veću nagradu od te retke, tako dugo čekane subotnje čaše hladnog malinovog soka razblaženog sodom koja rezi. Uvek bih rasipnički prvi popio svoju čašu i posle zavideo deci koja su umela da razvuku preko cele večeri svoju malinu sa sodom. Sećam se: soda je rezila, a malina je bila slatka. Međutim, taj slatki sok moga detinjstva više ne drže po kafanama. Zamenili su ga koka-kolom.

Posle mnogo godina, jedanput na Jugu, u nekom malom zalivu, u krčmi „Kod sidra“, najzad naiđoh na starog šankera koji je ulivao poverenje. Izgledao je kao neko ko zna šta je malina sa sođom. Upitah ga da li ima himber, a njemu oči zacakliše, kao da sam izgovorio neku već davnu zaboravljenu šifru s pomoću koje se otkriva skriveno blago; kao da sam glasnik koji je najzad stigao iz nekog tamnog vilajeta s važnom porukom. Reče mi da već sedamnaest godina nikome nije napravio malinu sa sodom. Stavio je prst na usta i zaverenički se odšuljao u sobičak iza šanka, odakle se uskoro vrati s prašnjavom bocom lepljivog malinovog soka. Dovukao je veliku metalnu bocu sode i u čašu ubacio jedan dugi, veličanstveni štrc, koji penušavo proslavi povratak starog napitka. Smešao mi je

pravi himber, gledajući me sa pravom nevericom. Malina je bila ista onakva, kao nekad!

Mnoge stvari su se promenile, mnoge izgubile ukus, ali ova malina sa sodom, nije. Zaista, nije! Osetih pod nopcima škripanje belog šodera u onim divnim kafanicama ispod rascvetanih lipa, začuh sanjivu muziku periferijskih orkestara, a nozdrve mi ponovo ispuni dim roštilja na kome su se pekli ćevapčići; osetih da opet pripadam onim divnim skromnim, porodicama koje su jedanput nedeljno izvodile svoju decu na malinu sa sodom, osetih kako mi to srećno vreme klizi niz grlo i kako ljubav rezi - osetih sve one stvari koje mi nikada nisu padale na pamet dok sam pio koka-kolu ili švepsssss! - ali ponovo načinih staru grešku: prebrzo sam ispio svoju čašu, umesto da je što više razvučem. Naručih brzo drugu, ali jest - vreme, ono daleko vreme, pobeglo je, izgleda, u bocu sa sodom i više nije htelo napolje.

Tteži se onaj ulični časovnik na banderi pod kojim smo čekali, pod kojim su nas čekali, onaj sat što još uvek otkucava u našem pamćenju. On se traži.

Ispod njegovih kazaljki upoznawali su se budući ljubavnici.

Ispod tih kazaljki proživljavane su najveće tragedije sedamnaestogodišnjaka, prema kojima je brodolom neke krstarice - bura u čaši vode. Čekanje bez ikakve nade. Ispod njih su kockari ugovarali partiju pokera u sve što poseduju. Ispod njih su lopovi dogovarali pohare. Ispod tog istrošenog brojčanika dangube su dangubile, prevarene verenice čekale svoje srećne suparnice sa naoštrenim noktima i živom sodom, bekrije pokušavale da utvrde koliko kasne za svojim životom, neuspeli -koliko je uspeh odmakao ispred njih, bolesni - koliko im još preostaje sati; ilegalci - koliko treba čekati dok se ne rasprsne paklena mašina, policajci - hoće li naići neko sumnjiv; gimnazijalci - koliko će još trajati školski čas sa koga su pobjegli...

Sve to ispod uličnog časovnika koji se traži.

Jedanput bismo приметli da mala kazaljka stoji na šest, a velika na dvanaest, i ne bismo se čestito ni okrenuli a kazaljke su ponovo stajale na šest i na dvanaest, samo bi između ta dva pogleda protekao ceo život. I on se traži - taj život što promiče od danas do

sutra, onaj život što je kolao, ključao, puzio, preklinjao, voleo, cmizdrio, čekao, bogoradio, zaustavljao se, podizao i ponovo padao i opet se dizao ispod onog uličnog časovnika koji se traži, a koji je ko zna kuda odnesen.

PRE

- Kako sam samo bila zaljubljena u vas! - reče mi jedna sredovečna dama.

- Kada? - upitah iznenađen.

- Pre dvadeset godina!

- Zašto mi to onda niste rekli?

- Nisam imala hrabrosti.

- Asada?

- Sada je imam, ali...

-Ali, šta?

- Imam i veliku decu...

POSLE

- Kako sam samo bio zaljubljen u vas! - rekoh noj sredovečnoj dami.

- Kada? - upita ona, ljupko iznenađena.

- Pre dvadeset godina.

- Zašto mi to onda niste rekli?

- Nisam imao hrabrosti.

- A, sada?

- Sada je imam, ali...

- Ali šta?

- Ne mogu više da se zaljubljujem.

LJUBAVI

Imao sam četrnaest prvih ljubavi.

Moja prva prva ljubav bila je jedna učiteljica. Sada je već baka.

Moja druga prva ljubav danas je jedna veoma debela gospođa, koja me se sigurno i ne seća.

Moja treća prva ljubav nije me primećivala.

Moja četvrta prva ljubav bila je jedna od prvih žena u životu koje nisam imao.

O petoj, šestoj, sedmoj, osmoj, devetoj i desetoj prvoj ljubavi ne vredi ni govoriti! Bile su tako slične ostalima da mi se već mešaju u glavi.

No, najčešći oblik prve ljubavi za svakoga je ljubav prema samom sebi! Čovek zaljubljen u samog sebe ima najviše izgleda da bude srećan. Najpre, nikada se neće razdvajati od predmeta svoje ljubavi, nikada ga prva ljubav neće izneveriti sa drugim, stariće zajedno, i biće srećni. Naravno, ponekad će biti malih prevara; okrenuće se na ulici za nekom lepom prolaznicom, biće i slučajnih avantura, ali uvek će se na kraju vratiti samom sebi.

Ipak, nisam bio sasvim iskren: jedna od mojih prvih poslednjih ljubavi svakako je književnost. *Tb* je veoma zgodna partnerka i ostaje uz vas i onda kad vas svi napuste. Zahvaljujući toj srećnoj vezi, vi i čitate ove redove o prvoj ljubavi.

Šta radi ovaj poslovni čovek sam usred noći na drumu? Zašto je zaustavio kola i upalio dugačka svetla? Zašto je na nos natakao naočare sa dioptrijom plus devet, i šta to traži na raširenoj belojoj košulji, klečeći u travi ispred farova?

Pedeset i pet mu je. Lice pravilno. Kosa seda. Stomak jedva naznačen. Još se dopada devojkama i ima povremene ljubavne veze. Ima ljubomornu suprugu koja ne razume njegovu neutaživu glad za nežnošću. Noćas se vraća sa službenog puta iz Ljubljane, a nije stigao da pregleda svoje stvari. Možda se negde zadržala dugačka svetla dlaka mlade kose? Možda je neki nestašni poljubac

zalutao na okovratnik? Ako ih on ne pronađe, ujutru će mu ih pronaći žena. Poslovan je čovek i ništa ne prepušta slučaju. Profesionalac. Zbog toga je parkirao automobil uz ivicu auto-strade i sada uklanja ljubavne tragove.

Toliko se zaneo svojim poslom da i ne primećuje kako mu sa leđa prilaze dva milicionera sa uperenim pištoljima. U blizini je vojni aerodrom; možda se radi o nekom špijunu, koji se upravo orijentiše prema tajnoj mapi?

Ali to nije špijunska karta - to je samo obična bela košulja sa otiscima nečijih obojenih usana. Geografija poljubaca. Poslednji tragovi poslednje ljubavi.

I gle, kad vide u čemu je stvar, milicioneri se najpre valjaju od smeha, a onda kleknu u travu i pomažu starom ljubavniku da pregleda ostale košulje, povezani prećutnom muškom zaverom.

RUŽE

Koračali smo Drugom avenijom u devet sati pre podne. T&ko naiđosmo na tek otvorenu cvećarnicu, u kojoj je jedan čovek džinovskog rasta pažljivo nameštao buket žutih ruža u izlogu.

Ušli smo unutra i ja kupih pet ruža.

Čovek je govorio srpski. Reče da se zvao Krstić, ali ga u Njujorku svi zovu Kris. Prošao je sito i rešetio dok se nije smirio ovde, gde sada prodaje cveće.

Poklonio sam pet žutih ruža Džil Sajmon, koja je sve vreme ćutala i slušala nas kako zagrcnuto razgovaramo na jednom egzotičnom jeziku.

Kada joj ih pružih, briznula je u plač.

- Zašto plačeš, Džil?

- Nikada mi niko u životu nije poklonio ruže! -reče. - Mislila sam da ih kupuješ za nekog drugog, i sve vreme sam zavidela kao kučka!

Ruže su koštale deset dolara.

Suze Džil Sajmon nemaju cene.

- Fajront! - viknuo je konobar u dva sata i podigao prvu stolicu na sto.

- Možemo kod mene na piće... - rekla je žena.

- Kako? - upita čovek.

- Muž mi je na putu.

Položio joj je dlan na koleno dok ga je vozila u malom "fijatu".

- Posle... - reče žena i povuče ruku.

- Imate lep stan! - kazao je razgledajući slike na zidu.

Slušao je dobovanje vode kroz poluodškrinuta vrata kupatila.

Pregledao je ploče i stavio na gramofon "Ciying Time" Reja Carlsa.

Utišao je zvuk i nasuo dve čaše armanjaka.

Onda su se otvorila jedna vrata i u dnevnu sobu, kroz čije je otvorene prozore šumila noć, ušla je mala bosonoga devojčica u dugoj ružičastoj spavaćici. U ruci je nosila neku dečiju knjigu.

- Hej - prošapta - hoćeš li malo da mi čitaš?

-Šta?

- Pepeljugu.

- Dobro! - reče - „Bio jednom jedan dobar čovek koji je imao lepu kuću i divnu kćer kojoj je činio sve što bi zaželela...“

Žena je izašla iz kupatila. Kroz raskopčani bade-mantil provirivala joj je vlažna, tamna koža.

- Šta radiš tu? - upita devojčicu.

- Ne mogu da spavam... - odgovori dete.

- Znaš li koliko je sati?

Devojčica nije znala. Bilo je tri i pet.

- Hoću da mi završi Pepeljugu!

- Smesta da si otišla u krevet!

- Pustite je! - reče čovek. - Završiću joj. „... u mnogim sitnim poslovima pomagali su joj miševi i ptice. Ali kad dođe vreme polaska na bal, Pepeljuga shvati da nema nijednu lepu haljinu.“

- Oh, Bože! - uzdahnu žena i iskapi armanjak.

- „... Miševi su verovali da je njihova drugarica najbolja i najlepša devojka na svetu.“

- E, sad je dosta! - reče žena i nasu novo piće u svoju čašu.

Pogledao je u njene duge, preplanule noge, a zatim u devojčicu koja mazno reče:

- Hoću da mi čita dok ne zaspim!

Uhvatio je za ruku i odveo u njenu sobu. Seo je na ivicu kreveta, držeći knjigu u krilu. Bilo je petnaest do četiri.

- „Nekad davno, u jednoj dalekoj zemlji, lepa kraljica je sedela kraj prozora u svom dvorcu i vezla. Dok je tako radila, ubode se u prst, pa tri kapi krvi padoše na snežno-belo platno...“

- Znam! - reče devojčica. - Tko se rodila Snežana!

- Pa, kad znaš, zašto onda lepo ne zaspiš?

- Hoću da legneš pokraj mene!

- „Onda se Plava Vila - čitao je ležeći pokraj devojčice - okrete Pinokiju, pa diže blistavi čarobni štapić i progovori...“

- „Probudi se lutka mala, život sam ti darovala" -zapevuši devojčica.

Nije čuo kad je žena isključila gramofon. Oprala je čaše i istresla pepeljare. Ušla je na prstima u dečiju sobu i videla ih kako spavaju,

pokriveni knjigom bajki.

Noć je uveliko razvijala fotografski sivu zoru. Probudila ga je u šest.

- Vreme je da idete!

Pomilovao je po nozi, ali ona je već bila odevena:

- Dobro jutro! - reče zevajući.

Otpratila ga je do vrata. Provirila je kroz mali otvor i otključala bravu.

- Da vas nazovem sutra?

- Sutra je već danas! - reče ona.

Pokušao je da je poljubi.

- Oh, Bože! - reče ona i odmaknu glavu.

„Gle, porasla mi je brada!“ pomisli, prešavši na ulici rukom preko lica.

PAKAO

Svi su u gradu spavali sa njom (mada to nije bio neki naročito veliki grad) i imali je kad god su hteli, samo njemu nije nikada dozvolila čak ni da je poljubi, jer je znala da je godinama slepo obožava i da misli da je mnogo bolja od onog što se o njoj priča.

MIR

Rat je završen.

Niko nije pobedio.

Ipak, potpisao sam dobrovoljnu kapitulaciju.

Diplomatija će obaviti ostalo.

Neću više da se borim. Digao sam ruke od svega.

Pusti me da pokupim svoje mrtve.

Optimizam mi je izdahnuo na rukama.

Vučem za noge nadu.

Prikupljam raskomadana osećanja.

Tfeglim na ledima ljubomoru, od čije mi težine klecaju kolena.

Izgorela su mi pisma, razglednice, fotografije i poruke, pisane po ogledalima zapaljivim ružem za usne.

U pepeljari plivaju šibice udavljene u vinu.

Nad poprištem se vuče magla bezbroj popušenih cigareta.

Pusti me da pokupim svoje mrve.

Sada ti više neće trebati ovi citati, stihovi, ovi mali trikovi, ove lozinke, ovi u ognju istopljeni ključevi, ove igre i ove navike.

Pusti me da ih pokupim i sahranim kako dolikuje jer posle svake bitke nailazi ološ, koji grabi sve što stigne.

Neću da im sve to padne u ruke!

Tebi je, naravno, kao i uvek svejedno: nisi ostavila ništa iza sebe, osim otiska svog lepog tela u postelji, u kojoj smo se borili na život i smrt, a sutra se, ionako, menja posteljina.

Traži se nada.

U ovom malom oglasu traži se ona davna nada polagana u sebe same i u vreme koje dolazi. Ako ta nada izneveri, ako se ta nada ne vrati, njene dugove ne priznajemo za svoje.

U ovom malom oglasu traže se i vlasnici onih adresa koje nam još stoje po fiokama. Ttraže se da nam oprostite što im ne pišemo i što ne mislimo na njih.

Traže se dedovi, pradedovi, bake, prabake, stričevi, ujne, ujaci, braća od stričeva, tetaka i ujni, kumovi se traže, šuraci, šurnjaje, deveri, pašenozi, puncu, tašte i svekrve, susedi; poslužitelji koji su nas gledali kako ulazimo mali, manji od makova zrna, a izlazimo iz škola veliki, i ne primetivši da stoje u kapijama gimnazija i fakulteta, svi oni železničari i nepoznati vojnici koji su nam u vagonima treće klase nudili pečeno pile iz masne hartije i vino iz pletara, i one starice što su nas darivale smokvama i stavljale nam bosioke na jastuk da lepše sanjamo, i one gazdarice iz iznajmljenih soba što su nas zvale na kafu u kuhinju, a bili smo im dužni; svi oni su nas puštali da besplatno uđemo na stadione i u bioskope, svi oni što su nam punili džepove orasima, a torbe slaninom i crnim hlebom kada smo odlazili i obećavali sami sebi da ćemo ih se setiti i da ćemo vratiti dobro dobrim, svi oni koje smo zaboravili, zaokupljeni sami sobom.

Traže se svi oni koje smo ostavili u sporednim sobama, u podrumima i po tavanima, u kasarnama i bolnicama, na usamljenim salašima, na grobljima bez pratnje, svi oni koje smo ostavili bez cigareta i razglednica, svi oni koji nam danas govore vi kada se sretnemo, svi oni što nikada nisu ništa tražili od nas, nego samo davali.

Svi oni se traže.

JADAC

Godine 1932, posle obilatog slavskog ručka, dva stara prijatelja, knjižar i birtaš, polomiše jadic. Dogodilo se to u jednoj planinskoj varošici Bogu iza nogu, gde se odvajkada živelo natenane. Bili su ugledni domaćini, a poznavali su se još od rođenja. I tako to poče!

Ko ne zna za jadic? To je ona tanka pileća kost sa dva kraka, koju deca lome za opkladu. Igra se sastoji u tome da se oni što se klade na jadic posle nutkaju svim i svačim što im dođe pod ruku, ali pri tom uvek moraju reći: „Znam za jadic!“ - inače gube opkladu. Divna, stara, besmislena igra kojoj niko ne zna ni svrhe, ni porekla, ali koja igrače drži neprestano na oprezu.

Započeta u zimu 1932, igra se bez ikakvog rezultata odvijala neometano među dokonim pajtašima, od kojih je svaki pokušavao da bezuspešno nadmudri onog drugog.

Tako stiže i rat. U proleće 1942. u njihov gradić upadne nemačka kaznena ekspedicija. Na zvuk crkvenog zvona, sve što je moglo da trči pobeže u obližnju šumu; ostadoše samo stariji ljudi, a među njima i dva prijatelja pred birtijom.

- Ako treba da se gine, neka to bude ovde, na kućnom pragu! - rekoše i nastaviše da mirno piju pivo.

Nemci su ih pokupili zajedno sa preostalim meštanima i postavili pred zid škole da ih streljaju. Dok su nameštali mitraljeze, a njihov plavokosi komandant nervozno šetkao ispred streljačkog stroja, knjižaru potekoše suze. Pogledao je varoš u kojoj proveo čitav život, knjižaru na malom trgu, birtiju, zvonik, zelenu planinu iznad krovova, komšije i kumove.

- Došlo, izgleda, vreme da se ide Bogu na istinu... -reče kroz suze birtašu. - Pa, oprostite pobratime, ako je šta bilo među nama!

Tu se izgrle i izljube, a knjižar nastavi, vadeći iz džepa budželar i sat sa lancem:

- Mladi si od mene pet godina, pa ako se nekim čudom desi da ostaneš živ, kumim te Bogom, odnesi ovo malo novca mojima, nek

imaju od čega da prežive do slobode!

Birtaš, kome su oči takođe bile pune suza, uze iz knjižarevih ruku novčanik i sat, na šta ovaj viknu koliko ga grlo nosi:

- Jadac, burazeru! Jadac!

Tkko se okonča najduža igra jaca u istoriji srpskog naroda. Birtašu, koji je posle toliko godina najzad izgubio opkladu, pade mrak na oči, pa poteže štap da bije pobratima, a ovaj nadade da beži oko streljačkog stroja, smejući se od sveg srca.

Nemački oficir da zine od čuda! Svašta je viđao u ovom ratu, ali da se dva sedamdesetogodišnja starca jure kao deca po stratištu - to, zaista, nije nikad video. Zatraži da mu tumač prevede o čemu se radi, i ovaj mu drhtavih kolena objasni igru. Nemac tada naredi zbunjenim vojnicima da se kupe u kamione.

- Lud narod! - reče i ode.

KLAVIRI

Klaviri nisu odlazili u ratove. U šumu su išle harmonike i gitare. Klaviri su ostajali u gradovima za vreme rata i saradivali sa okupatorom. Zbog toga su mnogi klaviri po domovima kulture i hotelima i dan-danas zatvoreni, a na poklopcima im vise veliki zaključani katanci.

PAPUČE

Moj profesor geografije bio je blagorodan čovek. Zbog toga bi se svi u razredu zapanjili kada bi ga iznenada obuzeo bes dok je predavao lekciju o reci Rajni i njenim pritokama. Prsti bi mu se tad grčevito hvatali katedre, lice bi mu naglo potamnelo, a glas postajao zamućen. Kasnije smo doznali da je bio zarobljenik u nemačkom gradu Nirnbergu. U njegovoj kući iznad parka ostala mu je žena, kojoj su za vreme rata gradske vlasti dodelile na stanovanje mladog nemačkog oficira. Nikada nije želeo da sazna ime tog čoveka. Samo je svugde osećao njegovo prisustvo. Čak i u papučama koje su ga posle rata poslušno čekale, poput strpljivog psa pokraj vatre.

Traži se jedan džemper.

Vuna mu je ostrižena sa hercegovačkih ovaca. Prela je jedna seljanka sa Pelješca. Plela jedna devojkica iz Beograda, koja je već odavno udata. S vremenom je poprimio boju londonske magle. Bio je to džemper koji prijanja uz telo poput sopstvene kože. Nosio sam ga godinama, sve dok od njega ne napravim ličnost.

Njegov levi rukav mirisao je na gar starih železnica. Njegov desni rukav mirisao je na povratak iz vojske, džip "Vilis" i tovatnu mast za konzerviranje motora.

Onaj deo koji zovu ranfla, mirisao je na "Gerlen" jedne mlade dame; prednja strana - na trule daske jednog splava na Adi Ciganliji, kada se spava potrbuške.

Bilo je tu još nekih mirisa: hladnih hodnika sa rasutim đubretom, kiselog kupusa bez mesa iz menze „Stari grad“, pa onda, mirisa nekih uličnih uglova, kad čovek ne zna šta drugo da radi nego da pridržava leđima neki zid da se ne sruši - svega i svačega je u njemu bilo.

Uveče, na moru, taj džemper se mogao elegantno nositi svezan oko vrata. Na njemu se ležalo, volelo, u njemu se kisnulo. U Vrsaru ga je zakrpila neka ljubazna starica, jer se pocepao na trnju.

Šta je sve čuo, šta je sve upijao kao sunder, koga sve nije dodirivao, odakle sve nije bio izbačen zajedno sa svojim vlasnikom, taj stari sivi džemper!

Jedanput, na nekom dugom putovanju, poče da mi nedostaje. Ne znam šta bih sve dao, samo da je ponovo na meni! Kako sam mogao da ga ostavim kod kuće! Vratih se ranije nego što sam nameravao. Pootvarah sve ormare - nije ga nigde bilo!

Odnela ga neka Ciganka, zajedno sa ostalim starim stvarima, u zamenu za ćurku.

Da niste slučajno negde videli moj džemper?

Niko ništa ne zna o njemu. Šta da radim?

Molim gospođu Ciganku da mi vrati bar izgubljene mirise. Džemper može da zadrži.

LILIAN

Eto, uzmite, na primer, moga sina: zubar u Cirihi. Kakav zubar, budaletina! Mogao je i ovde da živi ko gospodin čovek. Žena mu, inače, Švajcarkinja. Nema dece. Dođi, te dođi! Moja stara išla četiri puta, ja nijednom. Šta ću tamo? Da mu šetam kućice? Opet, sin je sin!

Odem da ga obiđem. Ponesem sto pedeset sarmica u vinovoj lozi i dvaest kila kora za gibanicu. Sir, kajmak, sve. A oko vrata venac ljutih papričica. Znam da ne sme da se unosi, ali dete se uželelo. Pita me njihov carinik: šta vam je to? Havaji, kažem, Honolulu! Kao, mi Srbi nosimo feferone umesto cveća. Otkinem jednu papričicu i pojedem je pred njim. Ponudim i njega. Danke, kaže i zagriže. Mila majko, kad se zagrcnu! Suze mu na oči udariše. Samo mi mahnu rukom da prođem; one sarme i kore za gibanicu nije ni pogledao. Svaka čast tom Cirihi, mali me svuda vodio, sve smo obišli. Kupio mi i ovaj sat. Elektronik! Jednog dana kaže on meni, hajde ćale, kaže, da te vodim na ručak! Hajde, de! Nek sam i to dočekao. Odvede me na Bahnhofstrase, to im je kao glavna ulica, u neki skup restoran gde se služe samo salate. Trista salata sam nabrojao. Uzimaš sam od čega hoćeš i koliko ti duša ište, samo piće služe kelnerice. Jedna lepša od druge! Prilazi nam za sto neka crnomanjasta, oči evo ovalike - zelene; sa takvim očima pre rata nisu puštali u pristojne kuće. Nema joj više od dvaest dve, tri. Pita na nemačkom šta ćemo da pijemo. Naruči nam neko belo, kažem malom, samo nemoj mi tu neke vaše švajcarske kerefeke, razumeš, da slučajno bude slatko, nego da rezi ko naše i da bude malo presečeno! Objasni curi, kažem, a ona će ti meni: Razumem ja, veli, srpski, čiko; ne treba ništa da objašnjava, doneću...

- Ma, jesi li stvarno naša?
- Naša sam - kaže.
- Pa, odakle si, dete?
- Iz Gruže.

- Hej, devojke iz Gruže, lepe su ko ruže!

Samo što zapevuših, kad ona briznu u plač! Onako, iz čista mira. Suza suzu stiže, sve mi suze kaplju u salatu. Nisam je, valjda, nešto uvredio?

- Šta ti je - pitam - zašto plačeš?

- Ništa - kaže - sve mi se skupilo! A i vi, kao da sam mog tatu videla. On isto pije belo. Ništa, sad ću ja da prestanem...

Ali, vraga! Ne prestaje. A moj sin, budaletina, sve je nešto kao okreće i zaklanja. Šta je okrećeš, pitam, pusti dete nek se isplače, biće joj lakše!

- Sad ću ja odma da prestanem - kaže ona i razmazuje šminku oko očiju. - Oprostite, molim vas, ne znam šta mi je!

Ljiljana se zvala, imala je i tablicu na grudima, piše: Lilian.

- Ako je gazdarica vidi da plače na radnom mestu - kaže moj mali - smesta će je otpustiti. Zato je okrećem!

Oni, Švajcarci, izgleda, niti se smeju, niti plaču. Ali umalo i ja ne zaplakah. Presede mi ručak. Na časnu reč, teo sam odma da je uvatim za ruku i vodim kući, pa šta košta da košta! Pitam je koliko je dugo tamo. Kaže, sedam godina.

- Pa, što se, bre, ne vratiš - kažem - gde ima mesta za dvaest i dva miliona, biće, valjda, i za tebe?

- Ne mogu - veli - ne mogu ni da se vratim, ni da ostanem. Ne znate vi kako je meni ovde...

Jedva se nekako smiri.

Posle moj sin kaže kako je Švajcarska sređena zemlja, a ja ćutim i mislim u sebi: bem ti sređene zemlje u kojima kelnerice ne smeju ni da plaču!

POSETA

Posle dvadeset i šest godina javio je telegramom da stiže na Veliku Gospu. Prva su ga spazila deca. Postavili su ih još od jutra na ulazu u selo, da jave kad naiđe. Peo je sa naporom svoje veliko, otežalo telo uz kozju stazu, nogu pred nogu, u belim zumbanim cipelama i belom odelu kroz koje je probijao znoj, dok je oko njega zujao roj muva. Branio se panama-šešiom. Nekoliko koraka iza njega, pratio ga je Dubrovčanin, šofer, sa kožnom torbom u ruci. Iznajmljena kola, jedan olupani plavi ševrolet, ostavili su u podnožju brda, na magistrali.

- Dobro nam došao, gospar Ivo! - povikaše okupljeni seljaci.

Pogledao ih je. Kako su ostareli! Sve što je moglo nekud da ode, otišlo je već odavno iz ovog sela, što se ugnezdilo na vrhu brda, poput jata sivih galebova.

- Pa, kako živiš, narode? - upita, a zlatni zubi mu blesnuše na suncu.

- Bogu fala, živi se nekako! - odvratiše krezubi starci.

- Pomalo... - rekoše starice.

- A kako je kod vas, u Americi? Ima li svega? Kako familija? - zagraktaše žene.

- Nemam ti ja tamo nikoga...

Čitavo selo, psi, mačke i kokoši, otpratiše ga do groblja. Čekali su da vide hoće li pustiti suzu, hoće li se prekrstiti, zapaliti sveću.

Pripalio je dugačku cigaru "davidof" i, ne skidajući šešir, odbijao dimove iznad sveže oplevljene humke.

- Od čega je umro? - upita.

- Od starosti... - rekoše.

- Je li se dugo mučio?

- Nijfe. Ugasio se sam od sebe.

Kroz šikaru naherenih, crvotočnih krstača i kamenja po kojima se nahvatala mahovina, ispod brda, iza polja, ljeskalo se more u bleđoj izmaglici. Dugački stolovi u crkvenom dvorištu, doneseni iz kuća,

klimavi i različitih visina, uvijali su se pod težinom pršuta, kozletine, barenog krompira, voća i pletara sa vinom. Otkinuo je dva zrna grožđa i popio čašu vode.

- Što se ne založiš, gospodar Ivo? - dovikivali su mu s kraja stola. - Uzmi! Služi se!

- Ne smijem... - procedi i zapali ponovo "davidof", koji se bio ugasio.

Gledao ih je kako slatko jedu i srću čorbu.

- Što ne otjerate ove muve? - upita.

- Će ima stoke, ima i njih!

- Oli u vas, u Ameriki, nema muva?

- Nema.

Kada završiše sa ručkom, pucnuo je prstima i šofer priđe. Otvorio je torbu u krilu i prekrstio ruke preko nje.

- Ima li ovđe da je ko šta dužan? - upita.

Svi su ćutali pognute glave.

- Ima li ko da je šta dužan kome, a ne može platiti? - ponovi.

- Ja sam dužan, gospodar Ivo! - javi se starćić suznih očiju. - Kad su ono uvodili vodu, nijesam...

- Ne pitam te zašto si dužan, no koliko? - preseće ga.

- Osamdeset tisuća... - promuca starac.

- Koliko je to u dolarima?

Rekoše mu i šofer odbroja nekoliko zelenih novčanica.

- Mi smo dužni sto i dvaest! - vrisnu neka žena i pritisnu užasnuta maramu na usta.

Šofer i njoj odbroja pare. Javljali su se redom: najpre najbliži rođaci, zatim oni dalji, na kraju ostali... Svako je dobio koliko je tražio, a svežnjevi u torbi još kao da nisu bili ni naćeti. Za manje od sat vremena, svi dugovi bili su isplaćeni i njega ponovo obuze praznina. Mislio je da će više uživati u ovom prizoru, koji je toliko dugo ćekao.

Selo ga isprati do magistrale. Neke žene pokušaše da ga poljube u ruku, ali im on to ne dozvoli. Ušao je u kola i odvezao se a da se nije ni osvrnuo.

Umro je tri meseca kasnije u San Hozeu, država Kalifornija.

ISPOVESTI

Moj domaćin, psihijatar, odveo me u staru romansku crkvu na obali mora. Pošto razgledasmo starine, ljubazni župnik nas pozva na piće. Sedeli smo ispod pergole na terasi župnog dvora i pili orahov liker iz minijturnih čašica. Razgovor se povede oko ispovedaonice i ispovedanja. Primetih da se i župnik i njegov vršnjak, psihijatar, bave sličnim zanatom. Ali otkako se narod manje ispoveda u crkvi, psihijatri imaju više posla. Čovek koga nešto tišti, sve teže nalazi nekog ko bi ga na miru saslušao i posavetovao.

- Znete - reče župnik - sa svim dužnim poštovanjem koje gajim prema znanosti, moram ipak reći da je vaša nauka isuviše mlada, da bih u nju vjerovao...

- Tkčno - odvrati psihijatar koji se strašno znojio -ali barem ne upotrebljavamo one vaše zagušljive sanduke sa rešetkama, u kojima se ne vidi ni prst pred nosom!

- Vidite - nastavi župnik - mi to radimo već gotovo dvije tisuće godina i imamo jednu veliku prednost: možemo dati oprost od grijeha i razrješenje. A vi?

- Možemo da otvorimo bolovanje...

I to je nešto! - reče župnik i ode da nam nabere smokava.

- Zanimljiv čovek... - kazao je psihijatar dok smo odlazili. - Teško je s njim izaći na kraj? Završio je tri fakulteta...

- Jesi li ga kad lečio? - upitah.

- Još ga lečim.

- Od čega?

- Od nesanice... - reče psihijatar.

Odlazeći, videli smo župnika kako sedi pred kućom i gleda prema pučini. Mršavi čovečuljak u tamnom odelu, usred mora svetlosti.

Traži se jedna reč.

Traži se ona reč što mi je već danima navrh jezika, a nikako da je izgovorim i, možda, napišem. Tražim već godinama tu strašno važnu reč koja bi me spasila, a ne mogu nikako da je nađem, pa izlazim da

je tražim po ulicama. Pre toga, otvaram sanduče za pisma (možda mi je neko poslao poštom?), ali tamo su samo neplaćeni računi i opomene.

Odlazim, da je tražim po Terazijama; možda sedi pred "Moskvom" i pije pivo, a možda je u kiosku sa novinama; kupujem dve i po kile novina - nema je ni tamo.

Možda je u tek olistalim krošnjama i peva zajedno sa horom raspomamljenih dživdžana? Možda je u izlogu sajdžije? Možda je neko izgubio ili bacio u presahlu Terazijску česmu? A možda je izgrickana, zajedno sa semenkama, na trotoaru ispred bioskopa „20. oktobar“?

Šta radiš? - pitaju me poznanici.

Šta da im kažem? Da tražim neku reč, a ne mogu nikako da je nadem[^]ve štoju tražili, to su i našli, zato što i nisu hteli ništa naročitoj Lepo se vidi: umrle su u njima prave reči, a ostali samo brojevi i opšta mesta. Reči, reči, reči...

Kako naći onu pravu koju toliko dugo tražim?

DEČAK

Živi u kamenoj kući s one strane pruge Ploče-Beograd.

Zarađivao je od malih nogu, dole na drumu pored rampe, prodajući šumske jagode u malim košarama od hrastove kore, šljive zamagljene rosom, sušene smokve, cveće i rakiju lozovaču, čak i hladnu izvorsku vodu iz Zmijskog vrela, ali poslednjih godinu dana malo je šta prodao; letnji putnici se plaše zaraze, pa je počeo da pere automobilska stakla dok kola čekaju da se podigne rampa.

Prilazi prašnjavim automobilima i ispod uprskanih stakala izvlači sunderom umorna lica vozača i putnika. Njegov vlažni sunder spira avgustovsku prašinu i razmrskane noćne leptirove - lakoverne drumske mušice, zlatni prah Mediterana i slepljene kazne za pogrešno parkiranje...

Za njegov trud daju mu dinar-dva, a onda odlaze dalje čim se podigne rampa, govoreći razmaženoj deci: „Vidite, on zarađuje od malih nogu, baš kao Meštrović ili Nikola Tesla, a vi samo trošite! Od njega će biti čovek...“

U sumrak, vraća se prečicom u brda, pitajući se zbog čega ga ona deca iz kola gledaju kroz stakla sa zavišću i mržnjom.

U vreme sveopšte neimaštine i gladi, dubrovačke žene su udarale tučkom po praznoj dasci za meso, da bi zlobni susedi pomislili kako za ručak tuku šnicle. Ulice u starom delu grada su uske: čovek raširenih ruku može dodirnuti zidove suprotnih kuća - prozori su uvek otvoreni, život bez tajni. Svako zna šta mu susedi jedu i oko čega se svađaju. U toj predstavi tučenja nevidljivog mesa, koju igra čitava familija, ima nekog divnog prkosa i ponosa. Porodica sedi iznad šerpe i umače koru kruha u bledu, nezačinjenu čorbu od raštana, dok majka pevajući udara svom snagom po dasci, koja je zapamtila i manje posne dane. „Gradići opet imaju mesa za objed!“ širi se vest puna divljenja niz strmu, kamenitu ulicu. U tom tupom batu malog drvenog malja koji muklo odjekuje nad skalinama, ima divljeg otpora i nepristajanja na bedu: ima očajničkog optimizma,

nepredavanja nesreći i lošim razdobljima ima lude želje da se pod svaku cenu spasi poljuljani ugled porodice koja propada. Iki magijski ritam, koji oslobađa nakupljeni bes, pomaže da se istrpi siromaštvo, prebrode nevolje: na kraju, da se uprkos svemu ostane na okupu i ne prizna poraz.

POVRATAK

Dugo te nema, kaže tetka dok sedimo na klupi ispred kuće. Gde si sve skitao?

Kako da joj kažem da sam obigrao pola sveta tražeći nešto što se sve vreme nalazilo ovde, u njenoj iskrzanoj kutiji za naočare, u njenom dvorištu po kome šetaju pilići, na ovoj crvotočnoj klupi, u ovom jarku pokraj izlokanog drumu? Kako da joj objasnim da me je život više od četrdeset godina držao kao taoca, a nijedan parlamentarac nije došao da pregovara o mom oslobođenju? Da sam rasipao dane, nedelje i mesece gde god sam stigao, kao da ću živeti sto godina; kako da joj objasnim da joj nisam doneo ništa osim umora, dosade i želje da malo posedim ispred njene kuće? Vidim, ispucala cigla, propala gvozdена kapija, ljušti se malter, usahnuo bunar u dvorištu. Nije moguće da i mi nismo? Pa, nismo od čelika. Samo drveće izraslo; ne mogu da ga prepoznam.

Pričaj, kako tamo žive ljudi? Isto kao i kod nas. Muče se. Svugde je isto.

Gde sam bio? Šta sam radio? Ništa.

Vreme je da se ide, kažem.

Tetka mi daje deset jaja.

Pa, svrati ponekad...

Hoću, kažem i odlazim, držeći ona jaja u ruci.

U vreme kada sam bio dečak, Mesec je bio daleko.

Onda se jedne letnje večeri na njega spustiše prvi ljudi.

Gledao sam čitavu tu stvar na televiziji, sa stricem, starim kolonistom. Televizor je bio postavljen visoko na kredencu, u letnjoj kuhinji žutog, zemljanog poda. Ispod nogu su nam se motali psi, mačke i goluždravi pilići.

- Ti stvarno vjeruješ da su oni gore? - upita me stric iznenada.

- Zašto ne bih verovao?

Video sam ljude bez težine kako plutaju kroz Mesečevu prašinu. Čuo sam njihove udaljene metalne glasove.

Moj stric je pušio lulu i nikom ništa nije verovao.

Pre no što se naselio u Bačkoj, živeo je dugo u Americi, država Kalifornija. U vreme velike krize statirao je u Holivudu. Pogledao me je sažaljivo kroz oblak dima i pljunuo na zemlju:

- Sve ti je to snimljeno tamo u Kolivudu! - kazao je mirno. - Neće mene niko prevarit'! Vidijo sam rođenim očima šta sve oni mogu...

Smejao sam se dugo njegovoj neverici. Ali kako je vreme odmicalo, počinjao sam sve više da sumnjam. Jer, šta ako je moj stric u pravu? Šta ako ljudska noga nikada nije kročila na Mesec? Šta ako je sve to zaista snimljeno u studijima „Paramunt pikčersa”? I šta ako jednoga dana dvojica upornih novinara „Vašington posta” otkriju prevaru stoleća, a mi svi ispadnemo budale? Ko će se tada izviniti mom stricu, koji je odavno umro?

Za njega, Mesec je ostao neoskrnavljen ljudskim tragovima.

Za mene, on je ponovo isto tako daleko kao kad sam bio dečak. Jer, neke stvari ne bi nikada smele da budu osvojene.

Mesec, na primer.

I jedna stara ljubav iz 1959.

Ne čudim se nimalo što su Srbi posle toliko godina najzad pobedili Tbrke, ni predaji ključeva Kalemegdanske tvrđave 1867. se ne čudim, niti se čudim Ali Riza-paši, turskom komandantu gradova koji posle svega odlazi na svečanu večeru u čast svoga poraza, ne čudim se ni knezu Mihajlu Obrenoviću koji mu priređuje taj banket: sve su to lepo vaspitani, svetski ljudi, sve je to stvar istorije i diplomatije; samo se jednom čudim - jelovniku sa te svečane večere petog aprila 1867. On me zaista zapanjuje:

Huitres Potage a la Reine Cassolettes de riz d'Agneau Turbot a la Chambort Filets de Boeuf. Jardiniere Sautefilets de Beccasses Epigrames D'Agneau au pois Aspic d'Homard en belle vue Asperges Artichauts Punch Imperial Faisan Perdreaux rotis Pilaw Gelee de Marasquin auxfruits Charlotte a la Russe Baklava Fromage glacee Dessert

Zapanjuje me kako su tog petog aprila 1867. stigle do Beograda sveže ostrige, koliko su dugo putovale iz Stona ili negde od Soluna, kako su prenesene preko neprohodnih planina, drumovima izlokanim proletnjim bujicama - odakle led da se ne pokvare (ili su donete u

hrastovim buradima u morskoj vodi?) - preko divljih reka, kroz tamne šume i opasnosti - ostrige u Beogradu, petog aprila 1867, one me zaista zapanjuju!

* Ostrige. Kraljičina supa. Kasoleto sa pirinčem i jagnjetinom. Iver a la Šambor. Goveđi file, baštovanski. Fileti od prženog šljukinog mesa. Jagnjeći epigram na grašku. Rak u aspiku. Špargle i artišoke. Punč Imperijal. Pečeni fazani i jarebice. Pilav. Žele od maraskina sa voćem. Šarlot na ruski način. Baklava. Hladan sir. Poslastice.

Traži se svaštara; ona divna, debela sveska-kupusara, koju smo nekada davno zvali svaštarom. Svaštara! Čudesna reč. Među njenim koricama ima Cezarovih pohoda, levih i desnih pritoka Sene, ima nepravilnih glagola, sasušene jagorčevine i jednačina sa tri nepoznate. U njoj su naši prvi stihovi, u njoj smo vežbali svojeručni potpis, sabirali ocene pred kraj godine, u njoj je dvesta puta zapisano neko ime u koje smo zaljubljeni, a odmah posle toga kazna - dvesta pedeset puta ispisana rečenica: Ne valja se kititi tuđim perjem!“ Crteži na marginama, mrlje od užine, zagonetke, igra podmornica i potapanja, razliveno mastilo (tragovi suza), citati i diktati, u njoj je ljubav... Mnogi od nas maturirali su samo sa tom jednom jedinom sveskom, svaštarom, koja je lako mogla da stane u levi džep kaputa. Sedeli smo na njoj u parku, u proleće, kada je trava još vlažna, njom smo se gađali na velikim odmorima ili je držali nad glavom umesto kišobrana, dok smo još umeli da trčimo po kiši. Kao da smo već tada znali da život nije samo jedan predmet i da ne može stati u jednu jedinu svesku, na kojoj piše Istorija. Možda se taj život, u stvari, najprijetnije osećao u onoj staroj svaštari koju smo usput negde zagubili, a koja se traži u ovom oglasu.

HRIST

Stigavši tog jutra u grad Ankonu, izabrao je jedan lep i čist komad trotoara na Korzo Kavuru, tačno ispred butika „Stop and shop”. Odložio je svoju štaku i, skakućući na zdravoj nozi poput barske ptice, obišao sa svih strana to parče asfalta, pažljivo ga zagledajući. U obližnjoj kanti za đubre pronašao je zatim praznu kartonsku kutiju od cipela. Postavio je levo od sebe. Iz džepova je izvadio školske krede u boji i pažljivo ih rasporedio, a onda je izabrao plavu kredu i napisao na trotoaru:

„Umetnik Antonio na putovanju u Jerusalim moli građane Ankone da svojim novcem omoguće spas njegove duše. Hvala svima!“

Uskoro, ispod njegovih prstiju počeo da se pojavljuje Hrist, koji mu je bio veoma sličan. Hristove oči bile su uprte u nebo, tačnije u firmu „Stop and shop“. Bio je to veoma dobro naslikan Hrist.

Utirući dlanom kredu u asfalt, Antonio je postizao nežne prelive ružičastog i svetloplavog na tamnoj osnovi trotoara boje istopljenog katrana. Pred našim očima rađalo se njegovo izmučeno lice, uokvireno nekada crnim, danas već prosedim kovrdžama. Skakutao je oko tog portreta kao oživela kamena nakaza sa portala neke crkve - izlizan i tamnopot, ličio je na pauka, na žabu, na kepeca iz bajke, na umanjenog Mikelandela koji je ostao bez svojih kapela, papa i skela, prepušten na milost i nemilost ulici. Crtajući, nije obraćao nikakvu pažnju na novac koji je zvečeći punio kutiju za cipele. Nikome nije zahvaljivao.

Bio je to, zaista, pošteni ulični umetnik koji je odrađivao novac potreban da se održi u životu.

Kada je završio svoju sliku, napisao je kao nebo plavom kredom iscce *homo*, i mirno počeo da vraća krede u džep.

Znao je da i ovaj Hrist iz Ankone neće dobro završiti, jer su nad lukom počeli da se navlače oblaci, pa je, pomiren sa sudbinom slikara na trotoaru, sedeo i gledao kako sujeverni građani Ankone

bacaju novac u kutiju i brzo odlaze za svojim poslovima, nadajući se da su jeftino platili iskupljenje od grehova.

Tkj Antonio je imao spokojstvo nekoga ko unapred zna da mu je trud uzaludan.

U Padovi mu je julska kiša sprala crtež.

U Bolonji su raskopali baš tu ulicu.

U Firenci su na Hristu parkirali hladnjaču od petnaest tona.

U Ferari su sve što je naslikao oprali ulčni polivači.

U Raveni je pogrešno odabrao mesto - crtao je od tri posle podne do sedam uveče, ne znajući da se svakog jutra na tom mestu dovlače tezge za buvlju pijacu.

U Katolici je bila ludnica - letnji karneval je prešao preko Antonijeovog Hrista.

U Riminiju nije uspeo da završi crtež jer su ga oterali policajci.

U Pezaru je preko Hrista prešla vojna muzika.

Sedeo je na trotoaru Korzo Kavura, čekajući da vidi kako će završiti ovaj poslednji Hrist. Gledajući ga, setih se onih davnih noći koje smo probdeli svađajući se oko toga šta je trajnije: slika ili skulptura? Kamen, bronza ili terakota? Ulje ili kazein?

Tbg vrelog dana u Ankoni, italijanski trotoari dobiše iznenada za mene ogromnu važnost. Tb više nije bio asfalt za gaženje, već izbrisano životno delo sirotog Antonija, umetnika u uzaludnosti.

Mada nisam kolekcionar, nisam mogao da se uzdržim i ne sakupim najdragoceniju zbirku izbrisanih i ispramh italijanskih trotoara.

Čuvam je na đonovima svojih cipela.

KORACI

Ne treba biti naročito pametno dete (a ja sam bio izuzetna beba), pa da vam odmah, čim progledate, bude jasno da ljudi idu uspravno, na dve noge. Međutim, meni je bilo mnogo prijatnije da ležim. Sklon sam i danas da tvrdim da je ležanje, u stvari, mnogo prirodniji položaj za ljudsko telo od stajanja ili hodanja. Sve do treće godine, pravo sam se, dakle, da ništa ne razumem i da uopšte ne primećujem koliko moji roditelji insistiraju da se najzad uspravim i prohodam. Ne znam zbog čega im je bilo do toga toliko stalo? Tako, kad god bi me podigli na noge, ja bih se istog časa skljkao i legao, u najboljem slučaju seo. Kao da sam unapred predosećao da ću kasnije, u životu, imati malo prilika da se toliko izležavam kao u detinjstvu. Šta sve nisu radili, nesrećnici, samo da prohodam! Podigli bi me tako na noge i ostavili da stojim, a oni se izmicali, pružali ruke prema meni i govorili: „Hodi, hodi mami i tati!“ Kako su samo bili smešni! Klatio bih se neko vreme, kao da imam problema sa ravnotežom, a onda bih jednostavno seo. Znao sam dobro: čim prohodam, više me niko neće voziti u kolicima, a biće, naravno, gotovo i sa nošenjem!

Najzad, jednog dana u petoj godini, ne znam šta me je to obuzelo; verovatno neka mutna ljubav prema hodajućem čovečanstvu, šta li, ja - zakoračih! Krenuo sam, u stvari, prilično spretno, i to izazva takvo oduševljenje kod mojih nesrećnih roditelja da nisam mogao doleteti njihovom divljenju. Aplauz je, ipak aplauz! Tbliko zanet veštinom hodanja, nisam mogao da se više uzdržim; izgleda da sam usput pravio i neke igračke figure. No, moj zanos je trajao, na žalost, kratko; usred jednog okreta na sredini sobe, osvestih se i sa užasom shvatih da ću ostatak života morati da provedem na nogama, kao i ostali smrtnici. Bilo je kasno da se išta popravi -hodao sam! Zbogom, slatko izležavanje!

MALI PRINC

Da mi je samo znati kako li je izgledao dan kada se u knjižarama prvi put pojavio *Mali princ* Antoana Sent-Egziperija?

Je li bio sunčan, oblačan, vetrovit ili kišovit?

Da li je Egziperi ušao u neku knjižaru, otvorio svoju knjigu i omirisao njene stranice?

Je li šetao Parizom, zagledajući krišom izloge?

Da li mu je, možda, prišla neka mlada dama i zamolila ga da joj se potpiše na njenom primerku?

Sta su kazale prve kritike? Da knjiga nije za decu, nego za odrasle? I nije! Ili da je više za decu, nego za starije? I jeste!

Jesu li njegove kolege, pisci, pričali da je bolji ilustrator, nego pripovedač; a slikari, da je mnogo bolji pisac nego ilustrator?

Da li su šaputali da je podetinjio, da je sentimentaln; da mu je priča isuviše simbolična, a crteži nevešti?

Stvarno, ko je mogao predvideti da će tu knjižicu zaljubljeni poklanjati jedni drugima sve do danas?

Pitam se kako li bi izgledao taj dan da se Egziperi nije zauvek izgubio na nebu, pre no što je *Mali princ* izašao u Parizu?

NEDELJA

Ustala si u pola sedam. On je još spavao.

Jutro je bilo neutešno mračno, dok si kupovala nedeljne novine, hleb, pogačice, jogurt. Mora da izgledam kao neko čudo, mislila si ogledajući se u praznom izlogu mesarnice gde si čekala u redu.

Samo da me ne vidi neko poznat!

Sve je poskupelo! - kazao je neko iz reda.

Nema tog poskupljenja koje ja ne bih mogla da odgladujem! - rekla je prkosno jedna stara dama.

Šesto grama mlevenog!

On je još spavao.

Onda si se vratila istim putem vukući svoja večna kolica za pijacu. Onda si skuvala kafu. Onda ste doručkovali. On se probudio i uzeo prednji deo "Politike", na čijoj su naslovnoj strani bili neki novi ratovi. Onda su ti deca uzela drugi deo, da vide bioskopski program. Nije važno, mislila si, pročitacu ih kasnije. Ali, nisi. Onda si pospremila sto. Iseckala sitno crni luk. Potopila krišku hleba u hladnu vodu. Razbila jedno jaje. Dodala peršuna, soli i bibera. Izmuljala sve to u ravnomernu masu i pomislila na mamu, koja te je naučila da praviš faširane šnicle. Onda je on otišao na pivo u "Balkan". Onda si zapalila cigaretu i, dok si čekala da se skuva krompir za pire, slušala si kako neka pevačica priča voditelju Studija "B" na čemu sada radi. Onda su faširane šnicle, prethodno uvaljane u brašno, bile ispečene. Sipala si ulje u salatu. Stavila na sto tanjire, noževe, viljuške, salvete od hartije i slanik. Izrezala si hleb. Onda se on vratio iz "Balkana".

Kako je napolju?

Hladno.

Opet faširane šnicle! - kazala su deca.

Ostavite mamu na miru! - rekao je.

Onda ste ručali. Onda je on zevnuo i otišao da spava, a deca u bioskop. Onda si pospremila sto, oprala tanjire, tavu, šerpu, obrisala mrve... Ima li besmislenijeg posla od ovog? Radila si čitavo

prepodne, a od svega nema ni traga. Sve je pojedeno. Pogledala si u ruke i utvrdila da više nema nade za njih. Skuvala si kafu i uključila televizor. Neka nedeljna utakmica. Gledala si u zeleni ekran preko koga su tamo-amo trčali zgodni mladići. Onda si pogledala kroz prozor na ulicu. Pustoš. Nigde nikoga.

Onda se on probudio.

Koje je poluvreme?

Ne znam.

A rezultat?

Ne znam.

Ko igra?

Ne znam.

Šta ti je?

Nije mi ništa. Nisam uključila ton.

Onda ste ćutali i gledali televiziju.

Onda su se vratila deca.

Kakav je bio film?

Onako...

Onda je neko telefonirao: Kako si? Dobro sam. I mi smo dobro.

Onda si postavila tanjire za večeru. Noževe, viljuške, slanik. Jaja na oko, sir i salata od krompira.

- Opet jaja na oko! - kazala su deca.

Onda si oprala tavu. Produžila sinu farmerice, ispeglala kćerci kecelju za školu.

Šta ima na televiziji?

Nema ništa.

Poljubila si ih pred spavanje.

Istuširala se. Stavila na lice kremu za noć. Navila budilnik za šest.

Onda je on zaspao.

Onda si pušila u postelji i slušala kišu.

Onda je došao ponedeljak.

SUDBINE

Svako prepodne, dve sredovečne domaćice odlaze jedna drugoj u goste dok su im muževi na poslu, a deca u školi. Kroz prozor kuhnje u kojoj sede dok se kuva ručak, one vide sumorni lavirint stambenih paviljona i prostore smrznute zemlje po kojoj se vuku trule skele i prazne pivske boce.

Pošto se izjadaju na godine, skupoću, umor i ljudsku nezahvalnost, i pošto popiju kafu, okreću šoljice da se niz njih ocedi sudbina. Puše i čekaju čudo.

Frizure su im u neredu, lica bez šminke; na rukama nabubrele vene. Odevene su u izlizane kućne haljine kojima nedostaje pojedina dugmad, a koje su, nekada bile veoma lepe. U džepovima im ključevi od stana, novčanik, aspirini i maramice za suze, ako slučajno poteku.

Sede i čekaju da im budućnost postane zrela za gledanje.

Onda jedna od njih uzima šoljicu u ruku, okreće i zagleda iz svih položaja.

- E, ovako dobru šolju, zaista, još nisam videla u životu!

- Reci, šta vidiš?

Ona vidi goluba koji donosi pismo, i pticu koja znači glas; vidi granato drvo, to je uspeh, - i otvorene puteve na sve strane! Hi je i kao neki crnomanjasti muškarac, zavist zbog iznenadne sreće, novac, mnogo novca i vernost do groba u obliku psa koji leži.

- Pritisni prst na dno! - naređuje domaćica i njena prijateljica sklopljenih očiju pritišće kažiprst u meki tamni talog. - E, ovo je stvarno, ali stvarno... - uzvikuje žena sa šoljom. - Sve će ti se ispuniti! Evo, pogledaj: pun krug!

Zatim druga uzima šoljicu u ruke i vidi u njoj sve teškoće rešene: susedkina kćerka će najzad diplomirati i udati se, deliće se povišica, a na zmiju kao da je neko stao nogom; u ovoj šolji nema ni suza, ni tuge, ni bolesti - baš je njena prijateljica rođena pod srećnom zvezdom!

Sede i gledaju se ozareno, ispunjene slatkim očekivanjima. Odjedanput, sve je zaboravljeno i nevažno: i godine, i zapušteni ten, i neverstva, i kuhinje vlažnih zidova od pare, i ovo glupo novo naselje sa istim sobama, istim lusterima, istim nameštajem i istim stanovnicima.

Pale još jednu cigaretu, smeše se sudbini u lice i rastaju do sutra, noseći svaka u sebi po jednu divnu, slatku tajnu.

OSVETA

Taj čovek je živeo samo za svog sina. Radio je šest dana da bi sedmog mogao da ga vidi. Nedeljom posle podne razvedeni očevi imaju pravo da se druže sa svojom decom. Sud im je to dosudio. Viđaju se u zoološkom vrtu, po poslastičarnicama i restoranima. Sede i ćute. Otuđili se.

Hoćeš li još kolača? Neću, hvala. Hoćeš li još jedan krug ringišpilom? Ne, hvala. Hoćeš li da ti nešto kupim? Ne treba, hvala! Ostani još malo! Ne mogu, zaista ne mogu. Moram da učim.

Nedeljom posle podne, taj čovek je želeo da nadoknadi sve one dane kada nije sa sinom: poljupce pred spavanje, pikanje lopte, dečje bolesti, kad treba sedeti pokraj uzglavlja i pričati bajke, zajedničke doručke... Tb je, naravno, gotovo nemoguće, kad se ima toliko malo vremena na raspolaganju, ali čovek se nije žalio na sudbinu. Sin mu je predstavljao jedno zaista vredno delo u životu.

Žena čoveka o kome je reč, upotrebljavala je sina kao malog taoca protiv svog bivšeg muža. Možda je trebalo da ti to kažem mnogo ranije, rekla je jednog dana, ali to uopšte nije tvoj sin! Ako želiš da ga viđaš i dalje, samo nastavi... Nemam ništa protiv!

Sada čovek i dečak sede za ručkom u „Jugoslaviji“, ali nešto je zauvek pokvareno. Više ne razgovaraju kao ranije. Čovek sve vreme panično traži sličnost, bilo kakav dokaz na dečakovom licu ili pokretu: neki trag, znak, treptaj, gest, neko podsećanje.

Lepe su nedelje postale pakao.

JELKA

U januaru nailazim na bačene novogodišnje jelke. Leže pred kapijama polomljenih grana sa po kojim zaboravljenim, napuklim ukrasom što tajanstveno svetluca među crnim vrećama đubreta.

A samo pre dvadesetak dana išli smo na pijacu da kupimo našu jelku! Biralimo je dugo i pažljivo među posečenom šumom; okretali je sa svih strana, širili joj grane, merili visinu...

Odakle je ova jelka? Sa Romanije! U granama joj još zavijaju vučji urlici Crvenih stijena.

A ova? Sa T&re. Ukus mećave i katuna. Šum ledenih potoka.

Ova je sa Zlatibora! Još je živa: niz stablo joj kaplju lepljive, teške suze smole.

Neka je sa srećom! - rekao je brkajlija koji je posekao.

Nosili smo je ponosno kroz grad, vukli uz stepenice i postavili na počasno mesto u sobi. Kitili smo je kuglama i srebrnim girlandama. Palili sveću u njenu čast. Nazdravljali joj. Polagali poklone pod njeno granje. Hvalili se njenom lepotom pred gostima. Divili se njenom stasu. Milovali je, dodirivali, mirisali. Obožavali je.

I mada je Nova godina prošla, bilo nam je žao da se rastajemo od tog čudesnog drveta. Onda je naglo počela da se suši. Venula je na naše oči. Najpre smo poskidali ukrase. Branila se, budući nas u dlanove sasušanim iglicama, koje više nisu bile nežnozelenene, već žutosmeđe i oštre, gotovo pakosne. Ko je imao peć, iscepao je jelku i naložio je. Izgorela je dostojanstveno, okićena poslednji put sopstvenim iskrama. Ko nije imao peći, izbacio je onako oglodanu i ogoljenu pred kuću, da je odnesu dubretari.

Ne govorite mi samo o ljubavi!

Znam sve o njoj.

SPOT STORY

U trenutku kada je umirao, zazvonio je telefon.

- Ako mene traže, recite da nisam tu! - kazao okupljenima oko samrtničke postelje i umro.

ŠETNJA

Niko ne zna koliko mu je hrabrosti potrebno da posle poraza o kome su pisale sve novine, i posle gotovo pola godine kućnog izgnanstva, ponovo zakorači na Knez Mihailovu u podne i pronese svoju sudbinu levom i desnom stranom ulice. Niko. Kako će ga primiti redovni šetači, oni što su pali pre njega? Hoće li ga vređati? Hoće li, najzad, iskoristiti priliku da mu kažu sve ono o čemu nekada nisu smeli ni da šapuću?

Korača sredinom ulice, kao da ide u susret odredu za streljanje. I gle, od njega okreću glave oni što su mu se još do juče dodvoravali, a prilaze mu i rukuju se neki o koje se silno ogrešio.

Vraća se kući, na ručak, ozaren poput deteta koje je bilo prvi dan u školi. Od danas, njegov život ima ponovo smisla; čekaju ga u Knez Mihailovoj! Ona je prisna i trpeljiva. Ona ga je ponovo primila i naučila filozofiji pada.

Posle književne večeri u biblioteci, vode ga na zakusku u mesni hotel. Bibliotekarka, koja je organizovala ovaj uspeli susret pisca sa čitaocima, gleda ga zadivljeno kao književnog andela palog sa neke druge planete. Za drugim krajem stola, njen muž, šumar, opija se iz ljubomore. Jedu u tišini, a onda se razilaze. Književnik odlazi u hotelsku sobu. Već dugo nije ništa napisao, mada svima govori kako punih osam godina radi na nečem značajnom i velikom. U prugastoj pidžami i papučama, liči na ostarelog mađioničara posle predstave: bez fraka, štapa i zečeva iz šešira. Pošto je stavio zubalo u čašu sa vodom, a na nos natakao naočare, književnik pije raznobojne pilule; neko vreme čita novine, a onda gasi lampu i tone u san. Muči ga gorušica od jakih, zapaprenih jela na koja nije navikao. U vinu je bilo mnogo sumpora. Zaboravljen od domaćina, koji već čekaju drugog književnika, ujutru se sam vraća nezagrejanim lokalnim vozom, srećan što ipak živi u Beogradu.

TAKSI

Ej, budalo, ko ti dade volan u ruke! Ma, pogledaj ga, molim te kako uleće u makaze! Posle će đavo da mu bude kriv. A i ovo vreme, neki pritisak, svi napeti -samo što ne puknu. Čim se kvrcnu kolima, odma iskaču i oće da se biju. Mrtve glave da padnu! A uzmite kako se to radi u Evropi! Dogodi se, suđare se dvojica; razmene posetnice, i drago mi je što smo se upoznali. Bog zna kako! Tteba nam još najmanje trista godina da se opasuljimo. Ma, vidi samo onog kako vozi! Seljak! Cetrdeset i dve godine sam za volanom kao taksista a ovo čudo još nisam video! Ja ne znam šta je u pitanju? Kakvo je ovo vreme došlo? Kuda sve to vodi? Kud se svi ovoliko žure? Kud sve to srlja? Sve se ispromenilo. Kažu i te sunčane pege... Godina Majmuna! I jesu majmunij Pogle ih samo! Svi bi sve. I to odma. Nema čekanja. Što pre! Zato su tako i napeti. Oće i kola i da se provedu i da putuju. A moja pokojna majka i otac pedeset godina bili u braku, pa opet nisu imali vagu, nego je pozajmljivali od komšiluka. Nekad se čovek kućio čitavog veka. A sada? Cap! Infarkt! Pukne ko kesa od hartije. Organizam to ne može da izdrži. Što se mene tiče, ja polako. Uveče, nema tih para za koje bi ja taksirao. Sednem lepo sa starom u kujnu; mezim sir i pijem pivo. Baš me briga! Tkko ja gledam na tu stvar.

OPŠTA MESTA

Kiša je lila kao iz kabla.

Magla je bila gusta kao testo, a more mirno kao ulje.

Brod je bio orahova ljuska, prepuštena razbesneloj stihiji.

Ona se zagonetno osmehnu.

KAPA

- Skini kapu!- naredi sudija za prekršaje Lepom Žoržu, koji je sa drugarima nasred sobe čekao da počne ispitivanje.

- Skini kapu! - ponovi povišenim tonom.

Lepi Žorž je ćutao i gledao pred sebe. Ostali u njega.

- Poslednji put ti kažem da skineš kapu! - viknu sudija. - Nalaziš se na službenom mestu, a ne na ulici!

Lepi Žorž je snuždeno posmatrao vrhove dotrajalih cipela.

- Skini kapu! - dreknu sudija. - Inače ćemo ti je mi skinuti!

- Skini kapu... - zamoliše ga i drugovi.

Lepi Žorž je gledao u tavanicu kao da od nje očekuje pomoć.

- Skinite mu kapu! - naredi sudija dvojici milicionera, koji uđoše na njegov poziv.

Kapa je, inače, bila francuska, natučena do obrva Lepog Žorža.

Krupniji milicioner priđe mladiću i jednim pokretom mu strže kapu. Žorž se nije branio. Te večeri se spremao za igranku.

U kosi je imao papilotne.

KIKIRIKI

Jedna tamnokosa devojčica ulazi tačno u ponoć u „Tli lista duvana“.

Prilazi stolovima u predugom kišnom mantilu, nasleđenom od majke, prilazi stolu i stoji, bez reči, držeći u rukama otvorenu školsku torbu. U toj torbi nema sveski, nema pernice, ni udžbenika - u njoj je kikiriki.

Ispekla ga u rerni njena mama.

Od prošlogodišnjih sveski za lepo pisanje, tata je uvio fišeke - pedeset fišeka sa kosim i pravim, ispod kojih crvenim mastilom piše „Pet minus“.

Devojčica stoji i ćuti, a njena školska torba otvara se pred gostima poput čudne tamne školjke sa misterioznim plodovima.

Neko kaže:

Sramota, ko ovo dozvoljava!

Rasipnici otkupljuju deset fišeka odjedanput.

Bivši tenori samo za nju izvlače visoko C i kupuju tri fišeka.

Dvoje zaljubljenih razmotavaju njen fišek i šapuću stihove na slovo S: „Isa i Sana, eno, nose srnama so i seno...“

A jedan pijanac zuri u mrak rastvorene tašne i čini mu se da vidi svoj grob, i kako ga spuštaju u hladnu crnu zemlju, a jedan hipohondar pita devojčicu da li je kiriki prethodno opran, a ljubitelj zagonetki pokušava da izračuna koliko zrna kikirikija prosečno stane u jedan fišek, a poslovni čovek joj daje sto dinara da je se reši, ali ona mu ih vraća i kaže da prodaje kikiriki, a ne prosi - i u tom trenutku nailazi šef sale pa devojčicu izbacuje na ulicu, a svi ćute kao zaliveni i prave se da ih zanima dno čaše ili tanjira.

Sedim i razmišljam o tome koliko nas malo stvari deli od trenutka kada će naše kćerke prodavati kikiriki, a mi ih čekati da se vrate pred zoru i zaspu sa palcem u ustima.

KUĆA

Još od malih nogu svi su mi govorili da se jedanput spustim na zemlju.

Ne živi se u oblacima, savetovali su me!

Pogledao sam dole - zaista, svi su živeli na zemlji.

Uglavnom, prizemno.

I naše kuće imale su duboko ukopane temelje.

Malo, malo, neko bi me vukao za noge da se spustim na zemlju.

Kao najgori đak Tete muške gimnazije, sedeo sam u poslednjoj klupi i sanjario da me je roda, koja me je donela na svet, spustila u Italiju, u grad Firencu. Ali mojoj rodi je, izgleda, crkao motor i imala je prinudno spuštanja ovde, u ovoj zemlji, gde su me neprestano budili na časovima i pitali:

Hej, gde si? Spusti se već jedanput na zemlju!

I tako, privremeno sam se spuštao iz svog oblaka u kome je bilo belo i meko, kao u nekoj šnenokli...

Ali na zemlji je bilo tako dosadno!

Mogu misliti kako je bilo tek ispod zemlje!

I tako sam nekako tavorio dok ne otkrih reku Savu, tačnije, Adu Ciganliju.

Ko se nije kupao u Savi prvog maja, nije bio niko!

Odlazili smo na njene obale kao rani hrišćani na krštenje.

I mogle su da padaju sekire, ulazili smo hrabro u vodu, da nas ne potera maler.

Osenčena vrbacima, reka je izgledala zagonetno i pomalo smo se plašili njenog prividnog spokojstva, ispod koga su udarali damari virova.

Sava u sebi ima mnogo ženskog. Kada u proleće prvi put ulazite u nju, čini vam se kao da gubite nevinost.

Zaboravljate sva ranije iskustva. Pitate se kakva će biti? Kako će se ponašati? Hoćete li se obrukati?

Zažmurite i zaronite, a ona vas mazno obmota dugim vlatima rečnih trava i prošapće: „Opusti se! Vidiš, nije ništa strašno...“

I kao što smo se docnije hvalili koliko smo imali devojaka, tako smo se u maju hvalili brojem kupanja.

Koliko si imao kupanja?

Tri.

Ja, pet!

Ali, ma koliko rano stigli na Adu Ciganliju, uvek bi nas neko pretekao!

Jedna veoma stara gospođa već je bila crna i mazala se blatom, jer je otkrila da će pomoću njega ostati besmrtna.

I jedan ruski emigrant obrijan do glave, koji je svake nove godine razbijao sekirom led i kupao se kod Šest topola.

I još jedna spisateljica koja je veslala u predratnom skifu.

Gospođa Tbpalović sa kćerkom.

Onda sam početkom pedesetih upoznao genijalnog beogradskog arhitektu Peđu Ristića, koga smo zbog riđe brade i asketskog izgleda, zvali Peđa Isus.

Kada sam ugledao njegovu kuću na drvetu, za mene su prestali da postoje Le Korbizje, Gropijus i Ričard Rajt.

Ponekad bi me puštao da se popnem na njegovo drvo. Znao sam gde krije ključ i odlazio noću da prespavam u kućici. Najzad, pokazalo se da čovek ne mora živeti isključivo na zemlji!

Kućica je ličila na začarane kolibe veštica iz Puškinovih poema. Baba Jagina kuća...

Da bi mogao da iskomponuje i odsvira muziku koja mu je brujala u glavi, kompozitor Gica Hristić je zamolio Peđu Isusa da mu napravi instrumenat koji do tada nigde nije postojao. U njegovim žicama brujali su vetrovi koji miluju grivu krošnji na Adi. U njegovoj akustici klokotala je voda iz šupljeg korena. Nazvali su ga: drndafon!

Budili smo se zajedno sa pticama iz obližnjih gnezda. Naša prva susedka bila je jedna melanholična gospođa čaplja. Na ostalom drveću živele su rode i savski galebovi...

Što je najlepše, nigde nije bilo nikoga ko bi te zvao da se spustiš na zemlju.

Naprotiv, svi su vikali: Hej, popenji se gore! Šta ćeš dole?

Pošto je drvo raslo, kuća je svake godine bila viša za jedan sprat, pa je Peđa Isus dokucavao prečke da može da se popne.

Ti kuća nam je vratila izgubljenu nadu da se može živeti i drukčije, sem na zemlji. Zar nisu naš preci, Stari Sloveni, stanovali u sojenicama?

No, neki popadaše sa drveta, jer ih je stablo otreslo. Drugi su, opet, pali sa grana probudivši se jednoga dana iz lepog i nemimog sna. Jož i danas čujem njihove tupe udarce o svakodnevicu.

'li'ćci su napustili kuću na drvetu zbog poslova; u krošnji nije bilo telefona. Nekima žene nisu dozvolile da stanuju tamo, jer su bile ljubomome na rečne sirene, koje bi s vremena na vreme navraćale na piće.

Ostali su prestali da dolaze jer su se plašići visine.

Ponekad se sretnemo na pešačkim prelazima. Gledamo se kroz automobilska stakla i procenjujemo količinu propasti na svojim licima.

U kući na drvetu uselili su se neki drugi vlasnici.

Ovog proleća proplovio sam pokraj nje.

Vidim, na našem drvetu žive neki novi dečaci...

ŠANGAJAC

Sa njegovog poslužavnika prekrivenog belom salvetom širili su se mirisi Orijenta.

Bademi, orasnice, ušećereno grožđe, susam, glazirane kruške... Polazio je od „Malog Pariza“, obilazio „Manjež“, „Zonu Zanfirovu“; zadržavao se u „Složnoj braći“ i nastavljao kroz „Malu Maderu“ do „Madere“, a onda, kada ne bi sve prodao, stizao čak do „Kosova“, „Boke“, „Tti grozda“, „Grmeča“ i „Prozora“.

Bio je cenjen i uvažavan kao poslednji trgovac starog kova, čija je čitava radnja mogla da stane na dlan leve ruke. Poznao je sve noćne ptice i bio svedok mnogih ljubavi. Video je i kako se one završavaju, i kako se male gili-gili devojčice pretvaraju u ugojene matrone iznad mešanog mesa na žaru; kako rastu njihova gili-gili deca i ponavljaju sudbine svojih roditelja.

Kada je napustio svoju pokretnu trgovinu, više se niko nije sećao noći u kojima nas još nije bilo sramota da se držimo za ruke.

IZVOR

Pešače satima iz najudaljenijih krajeva Beograda prema tom izvoru u Topčideru, poput hodočasnika neke samo njima poznate nade. Stavljaju zatim ruke pod njegov izdišući mlaz i dugo piju, osluškujući u žuboru vode šapat svojih predaka. Posle, stoje zagledani u platane, kao da su najzad na putu da pronađu staro korenje, zatrpano vekovima. Pešačili su do kraja svojih izlizanih života za tom slatkom pticom što ih je mamila i obećavala im čuda: penzionisani generali koji su izgubili svoje bitke, konjički pukovnici, bivši arhivari i dvorski kapelnici, bakali, lekari što su posumnjali u moć nauke, bogomoljci i rentijeri bez rente, slučajno preživeli piloti dvokrilaca, lepotani i zavodnici s početka veka - bivši ljudi što su, zakoračivši već jednom nogom na onaj svet, najzad shvatili suštinu stvari - lepotu umirućeg izvora, jedinog čistog mesta u podzemnom spletu cevi kroz koje krklja hlorisana voda. I dok se polako, nogu pred nogu, vraćaju peške u grad, vukući pletare sa dragocenom topčiderskom vodom, dok se probijaju kroz betonske prstenove, preko zamršenih asfaltnih petlji, kroz šume semafora, preko vetrovitih raskrsnica, na licima im se čita tiho likovanje: opet su nadmudrili veliki, prljavi grad, otevši mu jedinu preostalu čistu stvar.

PISMO

Dugo te nema na Savi.

Neki se još pitaju kuda si otišla sa Ade, a drugi te već polako zaboravljaju.

Baš neki dan, onaj stari gospodin Pešić primeti da te dugo nema na reci. Sećaš li ga se? On još uvek uporno vesla u svom predratnom skifu, uzvodno, uz maticu, sve do Ostružničkog mosta. Nizvodno samo curi i čita ruske klasike.

Znam da te to više ne zanima, ali i ja sam još u starom sidrištu. U istom onom čamcu i sa istim motorom od četiri konja. Ttebalo nam je uvek mnogo vremena da savladamo reku i pobegnemo što dalje od ostalih, ali kad bismo stigli gore do Makiša, zaboravljali smo nevolje, staru četvorku i umašćene svećice. Bili smo siromašni da se skijamo na vodi, pa sam te vukao na konopcu uz reku. Najlepša haljina u kojoj sam te ikada video bila je ona, od vode. Navlačila si je na golo telo. Oko tebe je proplovljavalo uvelo lišće maestra Kosme, perje rečnih galebova i poneka osamljena pivska boca, koja je klimajući grlicem hitala da se ulije u Dunav.

Cuo sam da si postala stjuardesa. Lepo. Više, znači, ne plivaš. Sad letiš. I više ti ništa nije daleko. Kažu da spavaš u Dubaiju, da si na smeni u Singapuru; pričaju da kupuješ haljine u Hong-Kongu, a nakit kod Tifanija na Petoj aveniji...

Više ne mirišeš na reku, nego na aerodromski djutfri šop. Sad najzad možeš da kupiš Kabošar, Gerlen, Ferst, Opijum - sve one mirise koje si toliko želela; da pušiš dugačke cigarete od sto milja i da ih pališ zlatnim upaljačem. A nekada, na Savi, kada bismo ostali bez šibica, održavali smo večnu vatru - žar na žar!

Koliko dugo te nema na reci?

Avioni često preleću Adu. Tkda mislim, možda si u nekom od njih i za svaki slučaj mašem. Baciš li neki put pogled dole, na nas? Ili više nemaš vremena ni za to?

Ja sam dobro. Život je nekako sve kraći, godine lete, meseci brzo prođu - samo dan kao da nema kraja, otkad te nema na Savi.

JESEN

Vreme je da se pakujem. Krajnje je vreme.

Postoji vreme za raspakivanje i vreme za pakovanje, ali šta mi ostaje da strpam u torbu kad su mi se farmerke izlizale, majice isprale i pocepale, kad su knjige za leto pročitane, sandale pokidane, a stari žileti tupi? Potrošio sam, dakle, nerazumno još jedno leto, a mogao sam da ga pažljivije koristim, da mi duže traje.

Ispratio sam desetak generacija kupača i osetio se starim kada su se menjali. Video sam kako stižu umorni i bleđi, i kako zauzimaju mesta na plaži. Bacili bi ručnik, ostavili ležaljku, dušek za naduvavanje ili neku sitnicu, koji su ostali mogli da prepoznaju kao njihov znak. Tb je moje mesto! - govorili su za komadić obale, za neku stenu zgodnu da se na nju nasloni glava, za deo mola ili lanternu. Ovo je moje mesto! Ali, ko može da poseduje more?

Gledao sam kako im iz dana u dan tamni koža, pratio letnje ljubavi, bio slučajni svedok malim avgustovskim prevarama, slušao ispovesti i zauzvrat se poveravao drugima, pio sam više no što treba, grešio, preterivao sa jelom i ludorijama, družio se, a onda ih ispraćao, razmenjivao adrese, obećavao da ću pisati - ali već sutradan, prvog, desetog ili dvadeset i petog, stizali su novi gosti i govorili za komad obale da je to njihovo mesto, i sve je bilo isto.

Ne, ne, zaista je krajnje vreme da se pakujem!

Bio sam sa kelnerima na ti. Pušio sa starcima švercovani duvan iz Hercegovine. Pričao o vetrovima: izgleda da će okrenuti na tramuntanu? Plaćao pića nepoznatim. Prihvatao da me ćaste. Raspirivao žar pod gradelama i gasio ga u sebi. Slavio nečije rođendane. Pevao bez sluha. Mumlao na onim mestima pesme gde ne znam reči. Vozio polako kraj slupanih kola iz kojih su odnosili mrtve. Kupovao potkovice na stočnim vašarima, za sreću. Sedeo danima u samostanskom vrtu i mislio da bih mogao odreći se sveta i ostati zauvek ispod limunovog stabla za kamenim stolom, na kome bih ponovo napisao *Aleksandrijski kvartet* gospodina Darela ili neku

sličnu knjigu, debelu i svetlu. Ali ne, nije manastir za mene, i zaista je krajnje vreme da se pakujem!

Plaže su opustele, ponovo ničije, jahte su digle sidra i otplovile za Đenovu i Maltu, preko trga ne nailazi više niko zanimljiv, a i prestoničke novine počele su da stižu neredovno. Više nikada nećemo biti lepi, mladi i ludi kao ovoga leta; ne, ne, krajnje je vreme, zaista je krajnje vreme da se pakujem.

SMAK

Samo dva sata posle katastrofalnog zemljotresa u nedelju petnaestog aprila 1979, u Kumbor je stigao propovednik Hrišćanske verske zajednice Jehovinih svedoka. Sa njim je bilo još troje neidentifikovanih propovednika. ISli su od ruševine do ruševine i preplašenim i uplakanim ženama govorili da je došao smak sveta i da predstoji potapanje cele Boke Kotorske. Stiže nas Božji gnev, govorili su, sve je to samo zato što se svet iskvario i što ne veruje u Boga! Pozivajući se na svete knjige, propovednici su tvrdili da će se tek nakon totalnog rušenja uspostaviti novo uređenje, i da će mir, sreću i blagostanje doneti jedino Jehova. Zbog širenja lažnih vesti, protiv njih je podneta krivična prijava Opštinskom javnom tužilaštvu.

1979. nije došlo do smaka sveta.

„Možda neki drugi put...“ reče propovednik izlazeći iz zatvora.

MAĐIONIČAR

Na kraju leta stigao je u Ston „prvi evropski slijepi mađioničar Karma“, tridesetpetogodišnjak krupna, pomalo mlitava tela i duge tamne brade. Kosa mu je bila svezana u perčin. Tog dana u podne, stajao je u svom prašnjavom crnom odelu nasred trga i slušao ptice. Predstava je održana u zakupljenoj bioskopskoj dvorani, a počela je sa velikim zakašnjenjem, jer je Karmu iznenada napustila pomoćnica. Uz to, niko nije hteo da mađioničaru pozajmi sto; plašili su se da ne baci čini na njega. Ipak, pronađe se nekako jedan rasklimatani, baštenski astal, preko kojeg Karma prebaci belu plahtu. Raspoređivao je sam svoje čarobne predmete pipajući ih dugim, bledim prstima, kao da se prvi put upoznaje sa njima. Dvorana je bila dupke puna. Plašio sam se za Karmu i njegovu predstavu. Na njegovom licu bilo je gorčine i razočarenja, ali i neke divne sabranosti profesionalca koga je poterala loša sreća, ali koji se ipak ne predaje.

- Za jedno kratko vreme - počeo je svoju predstavu - za jedan mali momenat, ova voda postaće vino!

I postala je.

- Za jedno kratko vreme, za jedan mali momenat, ova novinska hartija postaće divan cvet!

I postala je.

I dok se dečurlija razilazila pričajući o Karminim čarolijama, a odrasli odlazili na piće, vraćeni iz mađije u vedru noć poznog avgusta, sedeo sam u praznoj bioskopskoj sali i posmatrao Karmu kako pakuje svoj alat u pleteni kovčeg. Osetio je da nekog ima u dvorani, zastao načas i okrenuo lice prema toj beskrajnoj tamnoj praznini, u kojoj ga je neko razumeo.

Za jedno kratko vreme, za jedan mali momenat, pretvarao sam, kao i on, dosadu u lepotu, usputne simpatije u burne ljubavi, prosečne saputnike u izuzetne ličnosti, tupe dane u plemenitu dokolicu, obične datume u praznike, a sada, baš kao i Karma,

pakujem svoje male trikove; osmehe i nostalgiju, šarene marama, mesta i dane, uspomene, kutije sa duplim dnom i rečenice sa dvostrukim smislom...

Potrošio sam ovo mesto; ništa nije ostalo od njega. Potrošio sam ove događaje, ove ljude, prijatelje i poznanike, ove priče, potrošio sam ovu knjigu, ništa nije ostalo od nje.

Beleška o piscu

Beogradski pisac i slikar Momo Kapor (1937), poznat je jugoslovenskoj čitalačkoj publici kao autor dvadesetak knjiga - romana, kratkih priča, putopisa i umetničkih monografija, kao i približno istog broja dela izvedenih u pozoristima, na radiju i televiziji. Njegove knjige godinama se nalaze na listama jugoslovenskih bestselera. Kritičari i teoretičari književnosti smatraju ga jednim od rodonačelnika "džins-proze" kod nas, ističući njegovo, majstorstvo u vladanju kratkim literarnim formama.

Zbirka priča „Ona i OFF-priče“ sastavljena je od nekoliko novih kao i od priča koje su ušle u mnoge antologije kod nas i u svetu. Osim njih u zbirku su uvršćene i OFF-priče, literarne minijature iz porodice short story, koje je poznati kritičar Igor Mandić proglasio novim književnim rodом nazvavši ih spot-story zbog njihove kratkoće, sažetosti i minucioznosti.

Ono što povezuje ove priče je ljubav; doživljena kroz vizuru glavnih junakinja - žena, koje su najčešće ličnosti Kaporove proze.

DŽEPNA KNJIGA „JUGOSLOVENSKE KNJIGE”
biblioteka omiljeni pisci

Momo Kapor
ONA I OFF PRIČE

Glavni i odgovorni urednik
Merima Ranković

Urednik biblioteke
Tatjana Stanojević

Likovna oprema
Gordana Virovkić

Izdavač
„Jugoslovenska knjiga“
Trg Republike 5/VIII, Beograd

Za izdavača
Zoran Nikodijević

Štampa i povež
„Mladinska knjiga“, Ljubljana

Tiraz
3000 primeraka

Prvo izdanje, 1997.
ISBN 86-7411-030-5

Momo Kapor (1937), pisac čije se knjige godinama nalaze na listama domaćih bestselera, poznat je jugoslovenskoj čitalačkoj publici kako po svojim romanima i kratkim pričama, tako i po putopisima, umetničkim monografijama, pozorišnim, televizijskim i radio-dramama.

Čma I OFF PRICE

Ova zbirka sastavljena je od nekoliko novih priča kao i od onih koje su ušle u mnoge antologije kod nas i u svetu. Osim njih u zbirku su uvršćene i minijature iz porodice *short story* koje je poznati kritičar Igor Mandić proglasio novim književnim rodom nazvavši ih *spot-story*.

Ono što povezuje sve ove priče je ljubav – melanholična, setna, satkana od prolaznosti, iskazana samo pogledom ili osmehom. Ljubav viđena očima žena za koje pisac ima mnogo nežnog razumevanja i poštovanja. Sažete, kratke, zaokrugljene celine, ove priče predstavljaju svet izgrađen na uspomenuama kojih ima u životu svake žene i zbog kojih će im čitanje ove knjige izmamiti osmeh i zamagliti pogled.

DŽEPNA KNJIGA
„Jugoslovenske knjige“
BIBLIOTEKE
• ljubavni roman •
• medicinski triler •
• omiljeni pisci •

ISBN 86-7411-030-5

